

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**MUSTAFA ÇİFTÇİ’NİN BOZKIRDA ALTMİŞALTI ADLI
HİKÂYE KİTABININ SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

HASAN KICIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin GÖNEN

HAZİRAN – 2025

YOZGAT

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUSTAFA ÇİFTÇİ’NİN BOZKIRDA ALTMİŞALTI ADLI
HİKÂYE KİTABININ SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN
İNCELENMESİ

HASAN KICIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin GÖNEN

HAZİRAN – 2025

YOZGAT

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ONAY FORMU

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hasan KICIR'ın hazırladığı “**Mustafa Çiftci'nin Bozkırda Altmışaltı Adlı Hikâye Kitabının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi**” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 30/06/2025 Pazartesi günü saat 10:00'da yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Burhan BARAN

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin GÖNEN

(Danışman)

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÜVENEN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

30/06/2025

Prof. Dr. Ümit BUDAK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdığı yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

HASAN KICIR

30/06/2025

ÖN SÖZ

Dil; bir milletin kültürel mirasını, düşünce dünyasını ve toplumsal hafızasını yansıtan en önemli unsurlardan biridir. Özellikle edebî eserler, yazarın dili kullanma yetkinliğini ve anlatım gücünü açıkça gösterirken aynı zamanda dönemin dil anlayışı ve söz varlığı hakkında da önemli ipuçları sunar. Bu bağlamda Mustafa Çiftci'nin "Bozkırda Altmışaltı" adlı hikâye kitabı; Türkiye Türkçesinin halk söylemiyle harmanlanmış, özgün ve zengin söz varlığına sahip eserlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mustafa Çiftci'nin söz konusu eserinin söz varlığı açısından incelendiği çalışmada, yazarın sözcük tercihlerinin dilin zenginleşmesine olan katkısı ortaya konulmuştur. Bu çerçevede eserde yer alan deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, Yozgat ağzına ait sözler ve argo ifadeler tespit edilmiş; halk kültürüyle iç içe geçmiş ifadeler ele alınarak dilin kullanım çeşitliliği ve anlatı gücü üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel amacı, Çiftci'nin dil kullanımı üzerinden Türkçenin söz varlığının zenginleşmesine katkı sunan unsurları tespit etmektir.

Bu tezin hazırlanmasında emeğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle bana rehberlik eden değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin GÖNEN'e şükranlarımı sunarım. Kıymetli katkıları ve sabırlı yönlendirmeleri, çalışmalarımı daha nitelikli bir noktaya taşımamı sağladı. Akademik sürecimde bana yol gösteren değerli hocalarıma ve her koşulda yanımda olan aileme de teşekkür ederim. Aynı zamanda, Türkçenin söz varlığını koruma ve geliştirme yolunda katkı sunan tüm dil araştırmacılarına minnettarım.

HASAN KICIR

30/06/2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ÇİFTÇİ’NİN BOZKIRDA ALTMİŞALTI ADLI HİKÂYE KİTABININ SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ

HASAN KICIR

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET EMİN GÖNEN

Bu çalışmada ilk baskısı 2014 yılında yapılan “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında geçen deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, Yozgat ağzına ait sözler ve argo ifadelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Giriş bölümünde literatürdeki uzmanların görüşleri doğrultusunda söz varlığı çalışmalarının önemi ve alana katkısı ele alınmıştır. İkinci bölümde Mustafa Çiftçi’nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri tanıtılmış; eserde yer alan hikâyelerin özetlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde eserin kapsamlı taranması sonucunda tespit edilen söz varlığı unsurları detaylı şekilde sunulmuş, bu unsurların cümle içindeki kullanımları ve ilgili sayfa numaraları belirtilmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışmada elde edilen bulgular ışığında eserin söz varlığı alanına yaptığı katkılar değerlendirilmiş, eserde tespit edilen 1612 söz varlığı unsurunun Türkçenin zenginliğine etkileri ortaya konulmuştur.

2025, xii + 213 sayfa

Anahtar Kelimeler: Mustafa Çiftçi, Bozkırda Altmışaltı, Söz Varlığı, Hikâye, Deyimler, İkilemeler, Argo Sözler, Yozgat Ağzına Ait Sözler.

ABSTRACT

MASTER THESIS

AN ANALYSIS OF MUSTAFA CİFTCİ'S STORY BOOK BOZKIRDA ALTMİŞALTI IN TERMS OF VOCABULARY

HASAN KICIR

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY

SCHOOL of GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

SUPERVISOR : ASST. PROF. DR. MEHMET EMİN GÖNEN

This study aims to examine the idioms, reduplications, formulaic expressions, regional words specific to the Yozgat dialect, and slang expressions found in the short story collection “Bozkırda Altmışaltı” first published in 2014. The introduction discusses the significance of vocabulary studies and their contribution to the field, based on the perspectives of experts in the literature. The second chapter presents an overview of Mustafa Çiftci's life, literary identity, and works, and includes summaries of the stories featured in the collection. In the third chapter, the vocabulary elements identified through a comprehensive analysis of the text are presented in detail, along with their usage in context and corresponding page numbers. In the conclusion, the findings are evaluated in terms of the work's contribution to the field of vocabulary studies, and the impact of the 1612 identified vocabulary elements on the richness of the Turkish language is revealed.

2025, xii + 213 pages

Keywords: Mustafa Çiftci, Bozkırda Altmışaltı, Vocabulary, Short Story, Idioms, Reduplications, Slang Expressions, Words The Yozgat Dialect.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

LİSANSÜSTÜ TEZ ONAY FORMU.....	ii
TEZ BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. MUSTAFA ÇİFTÇİ’NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	4
2.1. Mustafa Çiftci’nin Yaşam Öyküsü ve Edebî Kişiliği.....	4
2.2. Mustafa Çiftci’nin Eserleri.....	6
2.3. Mustafa Çiftci’nin Bozkırda Altmışaltı Adlı Hikâye Kitabı.....	6
2.4. Bozkırda Altmışaltı Adlı Kitapta Yer Alan Hikâyelerin Özetleri.....	7
2.4.1. Handan Yeşili.....	7
2.4.2. Kara Kedi.....	8
2.4.3. Ensesi Sararmış Adamlar.....	10
2.4.4. Ankara’daki Evlatlar.....	11
2.4.5. Bir İğne Bin Kuyu.....	13
2.4.6. Elif, Tina, Tolga.....	14
2.4.7. Piç Sevi.....	16
3. BOZKIRDA ALTMİŞALTI ADLI HİKÂYE KİTABINDA DEYİMLER, İKİLEMELER, KALIP SÖZLER, YOZGAT AĞZINA AİT SÖZLER, ARGO İFADELER.....	18

3.1. Deyimler.....	18
3.2. İkilemeler.....	69
3.2.1. Aynı Sözcüğün Tekrarıyla Kurulan İkilemeler.....	70
3.2.2. Eş veya Yakın Anlamalı Sözcüklerle Kurulan İkilemeler.....	86
3.2.3. Karşıt Anlamalı Sözcüklerle Kurulan İkilemeler.....	95
3.2.4. Biri Anlamalı Diğeri Yakıştırma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler.....	100
3.2.5. İkisi de Yakıştırma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler.....	101
3.2.6. Yansıma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler.....	103
3.2.7. Aynı Sözcüğün Ön Sesinin Değiştirilmesiyle ve Ses Eklenmesiyle Kurulan İkilemeler.....	106
3.2.8. Biri Olumlu Diğeri Olumsuz Anlamdaki Sözcüklerle Kurulan İkilemeler.....	107
3.3. Kalıp Sözler.....	108
3.3.1. Hayır Dua ve İyi Dilek Bildiren Kalıp Sözler.....	109
3.3.2. Dinî İnanç Bildiren Kalıp Sözler.....	111
3.3.3. Beddua Bildiren Kalıp Sözler.....	113
3.3.4. İltifat ve Övgü Bildiren Kalıp Sözler.....	114
3.3.5. Yemin Bildiren Kalıp Sözler.....	117
3.3.6. Minnet, Teşekkür ve Samimiyet Bildiren Kalıp Sözler.....	119
3.3.7. Karşılama, Selamlaşma ve Uğurlama Bildiren Kalıp Sözler.....	120
3.3.8. Özür Bildiren Kalıp Sözler.....	122
3.3.9. Şaşıрма ve Duygu İfadeleri Bildiren Kalıp Sözler.....	123
3.3.10. Uyarı ve Engelleme Bildiren Kalıp Sözler.....	125
3.3.11. Onaylanma ve Kabullenme Bildiren Kalıp Sözler.....	125
3.3.12. Hitap ve Nezaket Bildiren Kalıp Sözler.....	128
3.3.13. Sitem ve Öfke Bildiren Kalıp Sözler.....	129
3.4. Yozgat Ağzına Ait Sözler.....	130

3.5. Argo İfadeler.....	137
4. SONUÇ.....	153
5. KAYNAKLAR.....	157
EKLER.....	161
Ek-1 Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	161
Ek-2 Aynı sözcüğün tekrarıyla kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	178
Ek-3 Eş veya yakın anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	183
Ek-4 Karşıt anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	186
Ek-5 Biri anlamlı diğeri yakıştırma sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	188
Ek-6 İki de yakıştırma sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	189
Ek-7 Yansıma sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	190
Ek-8 Aynı sözcüğün ön sesinin değiştirilmesiyle ve ses eklenmesiyle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	191
Ek-9 Biri olumlu diğeri olumsuz anlamdaki sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	192
Ek-10 İkilemelerin türlerine göre sayısal dağılımı.....	193
Ek-11. Hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	194
Ek-12 Dinî inanç bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	195
Ek-13 Beddua bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	196
Ek-14 İltifat ve övgü bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	197
Ek-15 Yemin bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	198

Ek-16 Minnet, teşekkür ve samimiyet bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	199
Ek-17 Karşılama, selamlaşma ve uğurlama bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	200
Ek-18 Özür bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	201
Ek-19 Şaşırtma ve duygu ifadeleri bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	202
Ek-20 Uyarı ve engelleme bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	203
Ek-21 Onaylanma ve kabullenme bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	204
Ek-22 Hitap ve nezaket bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	205
Ek-23 Sitem ve öfke bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	206
Ek-24 Kalıp sözlerin türlerine göre sayısal dağılımı.....	207
Ek-25 Yozgat ağzına ait sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	208
Ek-26 Argo ifadelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları.....	210

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik

Sayfa

Grafik 4.1. Eserde Yer Alan Söz Varlığı Unsurlarının Kullanım Oranları.....153

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	Açıklamalar
()	:Yay Ayraç

Kısaltmalar	Açıklamalar
esk.	: Eski
Krş.	: Karşılığı.
mec.	: Mecaz
TDK	: Türk Dil Kurumu
tkz.	: Teklifsiz konuşma
vb.	: Ve benzeri

1. GİRİŞ

Bir toplumun kültürü ve düşünce yapısı, o dilin söz varlığı ile ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle söz varlığı, hem sözlü anlatım hem de kültürel aktarım açısından önemlidir. Dilin en temel yapı taşlarından biri olan söz varlığı, toplumun tarihî ve sosyal özelliklerini yansıtan önemli bir göstergedir. Bu alanda yapılan çalışmalar, Türkçenin zenginliğini ve çok yönlülüğünü açığa çıkarırken kültürel mirasın korunmasına da hizmet etmektedir. Doğan Aksan (1996), zihinsel süreçlerin temel araçlarından biri olan söz varlığı kavramının kapsamını ve bu kavramın taşıdığı önemi şöyle açıklamaktadır:

Filoloji ve dilbilim çalışmalarında, bir dilin sözcükleri, terimleri, yabancı dilden gelme ögeleri, atasözleri, deyimleri, insanlar arasındaki ilişkilerde kullanılması gelenek olmuş kalıp sözleri ve kalıplaşmış birtakım özdeyişler, bir bütün olarak sözvarlığı adı altında ele alınır. Bu terimle anılan varlık, aynı zamanda, o dili konuşan ulusun maddi ve manevi kültürünü, dünya görüşünü, yaşam koşullarını ve deneyimlerini de yansıtır (s. 13).

Söz varlığı bir dilin tarihî birikimini taşıması bakımından da temel ögelerden biridir. Ahmet Bican Ercilasun (1990), söz varlığı unsurlarının korunmasını, dilin sürekliliği ve gelişimi için temel şart olarak görmektedir (s. 45). Söz varlığının kullanım düzeyi, edebiyatçıların anlatım gücü ve ifade becerisiyle yakından ilişkilidir. Leyla Karahan (2006), ağızlarda korunan sözcük ve yapıların, geçmişten günümüze taşınan birer kültürel miras olduğunu ve bu unsurların edebî eserlerde değerlendirilmesinin Türkçenin söz varlığını diri tuttuğunu belirtmektedir (s. 12). Söz varlığı, bir dilin ifade gücünü, kültürel zenginliğini ve toplumsal yaşamdaki yerini yansıtan temel göstergelerden biridir. Zeynep Korkmaz (2003); söz varlığı çalışmalarının deyim, atasözü, ağız, terim ve argo gibi alanları da kapsadığını; bu yönüyle sadece dilbilimsel değil aynı zamanda kültürel bir zenginlik sunduğunu vurgular (s. 18). Bu bakımdan, söz varlığı üzerine yapılacak incelemeler hem dilin yapısını hem de toplumun yaşam biçimini ortaya koyma potansiyeline sahiptir. Mehmet Hengirmen (2005), söz varlığını "bir milletin hayat tarzını ve düşünme biçimini gösteren kelime hazinesi" olarak tanımlar (s. 22). Ona göre, kelimelerin anlam alanları genişledikçe, o toplumun düşünce biçimi ve dünya görüşü de çeşitlenir. Ali Duymaz (2010), söz varlığının yalnızca sözlüklerdeki kelime sayısıyla değil; deyim, terim, ağız özellikleri ve kalıp sözler gibi ögelerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder (s. 56). Bu bakış açısı, söz varlığı analizlerinin çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu ortaya

koyar. Tahsin Banguoğlu (2004) ise dili, "milletin ruhunu yansıtan en güçlü araç" olarak değerlendirir ve bu aracın en net şekilde söz varlığı üzerinden izlenebileceğini belirtir (s. 67). Bu bağlamda söz varlığına yönelik yapılacak her çalışma, Türkçenin anlam evrenini açığa çıkararak dilin estetik ve kültürel yönünü görünür kılar. Aynı zamanda geçmişten günümüze aktarılan değerlerin, yaşam biçimlerinin ve tarihî tecrübelerin izlerini de barındırır. Bu doğrultuda söz varlığı araştırmaları yalnızca dil çalışmaları için değil; aynı zamanda tarihî, kültürel ve sosyolojik bir içerik de taşımaktadır. Zira bir dilin söz varlığı; o dili konuşan toplumun yaşadığı coğrafyanın şartlarına, inanç sistemine, üretim ve tüketim alışkanlıklarına, sosyal ilişkilerine ve hatta gündelik yaşam pratiklerine ayna tutar. Bu nedenle söz varlığı yalnızca kelime hazinesinden ibaret değil; toplumsal belleğin, kültürel kimliğin ve tarihsel sürekliliğin de dilsel düzlemdeki temsilidir. Bir milletin kültürel kimliği, en çok kelime dağarcığında kendini gösterir. Her kavram, yaşamla kurulan ilişkinin bir yansımasıdır; bunun bir sonucu olarak bir toplumun hangi kavramlar için kelime ürettiği, hangileri için ödünç sözcük kullandığı ya da hangi anlam alanlarında deyim ve kalıplaşmış ifadeler geliştirdiği o toplumun zihniyet dünyası hakkında önemli ipuçları verir. Ayrıca söz varlığı, toplumun değer yargılarını, mizah anlayışını, duygusal tepkilerini ve iletişim biçimlerini de bünyesinde barındırır. Bu nedenle deyimler, ikilemeler ve kalıp sözler gibi söz varlığına ait unsurlar, yalnızca dilin ifade biçimi değil; aynı zamanda düşüncenin taşıyıcısı ve kültürel aktarımın aracıdır. Öte yandan söz varlığının değişen ve dönüşen yapısı, dilin yaşayan bir varlık olduğunu da ortaya koyar. Yeni teknolojiler, sosyal yaşamda meydana gelen değişimler, kültürel etkileşimler ve küreselleşme gibi faktörler, söz varlığını sürekli biçimde etkiler. Bu da söz varlığı çalışmalarını durağan değil, dinamik bir inceleme alanına dönüştürür. Ahmet Bican Ercilasun (2004), bu bağlamda söz varlığını "milletin hafızası" olarak niteler ve bu hafızanın doğru okunmasıyla dilin hem geçmişinin hem de geleceğinin daha sağlıklı biçimde anlaşılabilirliğini ifade eder (s. 35). Bu bakımdan söz varlığı, dil çalışmalarının merkezinde yer alan stratejik bir alan olarak değerlendirilmelidir.

Edebî metinlerde sözcük ve anlam olanaklarının ustalıkla değerlendirilmesi, okuyucunun yeni ifadelerle karşılaşmasını ve bu öğeleri benimsemesini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda Mustafa Çiftci, Türkçenin anlatım imkânlarını etkili biçimde kullanan önemli bir yazardır. Hikâyelerinde kullandığı üslup ile Türkçenin anlatım derinliğini başarıyla yansıtmaktadır. Yazarın yerel söyleyişlere, ağız özelliklerine ve halk diline yer vermesi; söz varlığını zenginleştirdiği gibi dilin yaşayan yapısına da katkı sunmaktadır. Ayşegül

Yavuz (2022), Mustafa Çiftci'nin "Bozkırda Altmışaltı" adlı eserinde halk kültürü unsurlarını derinlemesine işleyerek yazarın anlatım gücünü yansıttığını ifade etmektedir. (s. 148 - 166). Çiftci'nin Aşkar, Lacivert ve Çare adlı dergilerde yayımlanan yazıları da Türkçenin farklı anlatım biçimlerine imkân tanıyan yönünü ortaya koymakta; dilin canlı, değişken ve üretken yapısını göstermektedir.

Edebî metinlerde söz varlığının zenginliğini anlamak ve değerlendirmek için, söz varlığı unsurlarının neler olduğunun açıkça tanımlanması gerekmektedir. Çalışmada incelenen söz varlığı unsurlarından biri olan deyimler; çoğunlukla sözcüklerin gerçek anlamdan uzaklaşarak kullanılan, belirli bir durumu ya da kavramı karşılayan, bir dilin gücünü iyi bir şekilde gösteren kalıplaşmış sözcük öbekleridir. İkilemeler, anlatımın gücünü artırmak amacıyla anlamca ilişkili veya sesçe benzeşen sözcüklerin bir arada kullanılarak en az iki kelimenin tekrarlanmasıyla oluşan sözcük öbekleridir. Kalıp sözler; belli durumlarda kullanılan, toplumun geleneklerini, kültürünü, inançlarını yansıtan; toplumun hafızasında yer edinen; iletişim esnasında söyleyiş ve kullanım kolaylığı sağlayan sözler olarak tanımlanabilir. Ağız; bir bölgeye veya yörenin halkına özgü olan, ortak yazı dilinde yer almayan ya da yerleşik kalıpların dışında kullanılan sözlerdir. Argo; bir dilin genel kullanımının dışında çoğunlukla belli bir sosyal grup içerisinde benimsenen, günlük hayatta yaygın, bazen kaba, bazen mizahi anlamlar taşıyan sözlerdir.

"Bozkırda Altmışaltı" adlı hikâye kitabındaki söz varlığı unsurlarının incelenmesi, yazarın dil kullanımındaki becerisini göstermesi bakımından kayda değer bir niteliktedir.. İncelemede eserin İletişim Yayınları tarafından yayımlanan 2022 yılı 9. baskısı kullanılmıştır. Çalışmada yazarın hayatı ve edebî kişiliği ele alınmış; eserin söz varlığı açısından incelenmesiyle elde edilen deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, Yozgat yöresine ait sözler ve argo sözlere yer verilmiştir. Elde edilen bulgular aracılığıyla hem dil hem de edebiyat alanında söz varlığının metin içerisindeki işlevi ve anlam zenginliği üzerindeki etkileri daha iyi kavranılabilecektir. Bu tez çalışması, "Bozkırda Altmışaltı" adlı hikâye kitabında yer alan söz varlığı unsurlarını inceleyerek Türkçenin anlatım gücünü besleyen unsurların edebî metinlerdeki yansımasını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışmanın sözlü kültürün yazılı edebiyata aktarım sürecinde söz varlığı alanındaki araştırmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

2. MUSTAFA ÇİFTCI'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. Mustafa Çiftci'nin Yaşam Öyküsü ve Edebî Kişiliği

1977 yılında Yozgat'ta doğan Mustafa Çiftci, ilk ve ortaöğrenimini bu şehirde tamamladıktan sonra 1999 yılında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesinden mezun olmuştur (İletişim Yayınları, 2022). Çiftci, 2000-2001 yılları arasında Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bulunmuş ve burada çeşitli deneyimler kazanmıştır (Star Gazetesi, 2020). Meslekî yaşamı boyunca İngilizce okutmanlığı, metin yazarlığı ile radyo ve televizyon programcılığı gibi çeşitli alanlarda görev yapmıştır. Ayrıca, Yozgat Belediyesinde ARGE ofisi sorumlusu olarak görev yapmıştır. Evli olan yazar, iki çocuk babasıdır.

Çiftci'nin yazarlık serüveni, 2007 yılında Sivas'ta yayımlanan *Aşkar* dergisinde çıkan ilk öyküsüyle başlamıştır. Özellikle taşra ve şehir hayatını konu edinen eserleriyle dikkat çeken Çiftci, 2014 yılında yayımlanan “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “Yılın En İyi Hikâye Kitabı” ödülünü kazanmıştır (Yavuz, 2022). Kitap, 2016 yılında ise Necip Fazıl Ödülleri çerçevesinde “İlk Eserler Ödülü”nün sahibi olmuştur. Yazarın Star gazetesinde yayımlanan öykülerinden uyarlanan Gönül Dağı dizisi, 17 Ekim 2020'de TRT 1 ekranlarında izleyiciyle buluşmuş ve Anadolu insanının hayatını ekrana yansıtmıştır (TRT 1, 2020). Mustafa Çiftci, Gönül Dağı dizisinin senaryo ekibinde doğrudan yer almasa da eserleriyle dizinin kurgulanma sürecini şekillendirmiştir. Geniş bir izleyici kitlesine ulaşan dizi, Mustafa Çiftci'nin taşra hikâyelerinden yola çıkarak Anadolu'nun sıcak ve samimi atmosferini başarılı bir şekilde ekrana taşımıştır. Yazarın eserlerinde yer alan karakterler, olay örgüleri ve yerel dokular, diziyi ilham kaynağı olmuştur. Çiftci, şu anda Yozgat'ta yaşamını sürdürmekte ve edebiyat dünyasına katkıda bulunmaktadır (İletişim Yayınları, 2022).

Mustafa Çiftci, modern Türk hikâyeciliğinde bozkır insanını kendine has bir üslupla anlatan önemli bir yazardır. Eserlerinde samimi, gerçekçi ve etkileyici bir dil kullanarak Anadolu insanının hayatını, duygularını ve gündelik mücadelelerini edebiyatın merkezine taşır. Yazarın eserleri; Anadolu'nun iç bölgelerindeki taşra hayatını, özellikle bozkır coğrafyasını ve bu coğrafyada yaşayan insanların dünyasını yansıtır. Çiftci; eserlerinde Anadolu insanının yaşantısını, dertlerini, sevinçlerini ve hayata dair mücadelelerini sade, doğal ve etkileyici bir dille anlatır. İnsan ilişkilerindeki sıcaklık, yerel değerler ve

gelenekler, onun hikâyelerinde sıkça yer bulur. Sade bir anlatımla derin duygulara ulaşabilen Çiftci; sıradan insanları, onların hayallerini ve hayal kırıklıklarını inceliklerle işler. Okurla duygusal bir yakınlık kurulmasına olanak tanır. Hikâyelerinde mutluluk, hüznün, özlem, hayal kırıklığı gibi duygular derinlemesine işlenir. Taşranın sıkışmışlığı içinde karakterlerin yaşam mücadelesi ve insanlık hâlleri anlatılır. Yazarın hikâyelerinde bozkır insanının yalnızlığı, çaresizliği, toplumsal baskılar ve değişen değerler ön plandadır. Geleneksel yaşam biçimin modernleşmeyle çatışması ve bu sürecin birey üzerindeki yansımaları sıkça ele alınır. Çiftci'nin eserlerinde; karakterlerin doğal ve gerçekçi betimlenişi, sıradan insanların gündelik yaşamlarına odaklanması ve yerel unsurların sıklıkla kullanımı açısından Sadri Ertem, Refik Halit Karay ve Memduh Şevket Esenal gibi isimlerle özdeşleşen taşra temalı hikâye geleneğinin izlerine rastlamak mümkündür. Ayrıca yazarın hikâyeciliği, Mustafa Kutlu'nun insancıl hikâye tarzıyla da benzerlikler gösterir. Türk edebiyatında taşra hikâyeciliğinin güçlü bir temsilcisi olarak kabul edilen yazarın hikâyelerinde sevdâ ve yoksulluk önemli bir yere sahiptir. Sevdâ; yazarın kendi hayat tecrübesiyle, yoksulluk ise doğup büyüdüğü Yozgat'ta fakirliği yakından tanımasıyla ilgilidir. Yazarın hikâyelerinde aile de öne çıkmaktadır. Baba oğul ilişkisi içinde baba otoriter bir karakterdir. Babanın otoritesine karşı çıkılan durumlarda ciddi çatışmalar meydana gelmektedir. Çiftci'nin hikâyelerinde günlük konuşma dili hâkimdir. Yazar, bu duruma dair düşüncelerini şöyle açıklamıştır: “Evvelden arkası yarınlara, radyo tiyatroları olurdu; çok dinlerdim onları. Onlar bile bir kitle iletişim aracı için yazılmış metinler olmasına rağmen çok kaliteli şeylerdi. Çok şey katmıştır bana. Zaten benim hikâyeler yazılır gibi değil de anlatır gibidir. Bazıları buna, ‘Hikâyeleriniz sözlü kültüre dayanıyor, oradan besleniyor.’ diyorlar. Yani o kadar akademik tanımlar yapmak istemem ve zaten sevmem ama şunu söylemem lazım: Günlük konuşmalar, kutlama, şenlik, düğün, cenaze, piknik, pazar yerleri; sayın sayabildiğiniz kadar, hepsinde temel mesele dildir. Yani ayakta tutan, yaşatan, aktaran şey günlük konuşmadır. Şimdi ben size sorayım; bu kadar güçlü, bu kadar sihirli bir şeyden, konuşma dilinden ben nasıl etkilenmem ki... Ben kütüphanelere değil, pazar yerlerine talibim. Kütüphanelere kapanmak bir yere kadar nefes aldırır, ya sonrası ne olacak?” (Akbulut, 2018). Sait Faik ve 1950 kuşağı sonrasında Türk hikâyesine hâkim olan ve başta varoluşçuluk olmak üzere 20. yüzyılın tüm avangard akımlardan izler taşıyan modernist metinlerde yoğun biçimde kullanılan detaylı ruhsal çözümlemeler; iç monolog, bilinç akışı gibi teknikler; gerçeküstücü, büyülü gerçekçi unsurlar Çiftci'nin hikâyelerinde yer almaz. (Bolat, 2020, s. 121). Sonuç olarak Mustafa Çiftci'nin edebî kişiliği; taşrayı ve bozkır insanını edebiyat dünyasında güçlü bir şekilde temsil eden,

Türkçenin zengin söz varlığını eserlerinde ustalıkla kullanan nitelikli bir hikâyeci olarak değerlendirilebilir.

2.2. Mustafa Çiftci'nin Eserleri

Mustafa Çiftci'nin edebî eserleri, hikâye kitaplarından ve çeşitli dergilerde yer alan denemelerinden oluşmaktadır. Yazarlık kariyeri 2007 yılında Aşkar dergisinde yayımlanan ilk hikâyesiyle başlamıştır (Aşkar, 2007). Çiftci, 2012 yılında yayımlanan ilk hikâye kitabı Adem'in Kekliği ve Chopen ile edebiyat dünyasında tanınmaya başlamıştır (İletişim Yayınları, 2012). 2014 yılında yayımlanan ikinci hikâye kitabı “Bozkırda Altmışaltı” edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırmış, Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “En İyi Hikâye Kitabı” ödülüne layık görülmüştür (TYB, 2014). Yazarın üçüncü hikâye kitabı Ah Mercimeğim, 2017 yılında okurlarla buluşmuştur (İletişim Yayınları, 2017). Çiftci, yalnızca bir hikâye yazarı olarak değil, aynı zamanda derin düşüncelerini ve toplumsal eleştirilerini paylaşan bir denemeci olarak da karşımıza çıkmaktadır (Alver ve Boz, 2017). Bu yazılar, yazarı sadece edebiyatla değil, aynı zamanda toplumla da derin bağlar kuran bir yazar konumuna getirmiştir. Hikâyeden sonra en çok deneme türünde eser veren yazarın 2017 yılında Tanıl Bora ile birlikte kaleme aldığı Yengeler Cumhuriyeti ve 2019 yılında yayımlanan Enişte Risalesi adlı deneme türünde yazıları vardır (Bora ve Çiftci, 2017; 2019). Ayrıca Tanıl Bora ve Adem Erkoçak tarafından 2015 yılında yayımlanan Bir Berber Bir Berbere adlı çalışmada yazarın kaleme aldığı Berber Dediğin başlıklı bir metin de bulunmaktadır (Bora ve Erkoçak, 2015). Köksal Alver ve Duran Boz tarafından 2017 yılında Mekân Hikâyeleri adlı eserde ise Mekânımız Cennet Olsun adlı bir denemeye imza atmıştır (Alver ve Boz, 2017). Yazar son olarak 2021 yılında Kalfa Uykusu adlı deneme türündeki yazılara bir yenisini eklemiştir (İletişim Yayınları, 2021). Mustafa Çiftci, günümüzde çeşitli dergilerde yayımlanan hikâyeleri ve denemeleriyle edebiyat dünyasına katkıda bulunmaya devam etmektedir.

2.3. Mustafa Çiftci'nin Bozkırda Altmışaltı Adlı Hikâye Kitabı

Kitabın ilk baskısı Mayıs 2014'te İletişim Yayınları tarafından yapılmıştır. 160 sayfa olan hikâye kitabında yer alan öyküler şunlardır: Handan Yeşili, Kara Kedi, Ensesi Sararmış Adamlar, Ankara'daki Evlatlar, Bir İğne Bin Kuyu, Elif Tina Tolga, Piç Sevi. Mustafa Çiftci'nin “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabı; yazarın bozkır yaşamını, taşranın insanlarını ve gündelik hayatlarını samimi bir üslupla ele aldığı bir eseridir. Türkiye Yazarlar Birliği, 2014 yılında “Bozkırda Altmışaltı” adlı eseri “Yılın Hikâye Kitabı”

ödülüne layık görülmüştür. Kitap, Anadolu taşrasının sosyokültürel yapısını ortaya koyarken bireyin iç dünyasını derinlemesine işler. Kitapta sade bir dil ve yerel ağızların kullanımı öne çıkar. Yazar, karakterlerin konuşma tarzını gerçekçi bir şekilde aktararak okuru hikâyenin içine çeker. Taşradaki toplumsal yapı, gelenekler ve bireyin kimlik arayışı “Bozkırda Altmışaltı”da yazarın üzerinde durduğu başlıca konulardır. Hikâyelerde; bozkırın doğal güzelliklerinden ziyade yöre insanının bu coğrafyada hayatta kalma mücadelesi, gelenekler ve sosyal yapılar ön plandadır. Mustafa Çiftci'nin dil kullanımı, okurun karakterlerle ve olaylarla duygusal bağ kurmasını sağlar. Yazar; taşra insanının duygularını, mizahını ve dramını derinlemesine işler. Bozkırdaki yaşamın zorlukları, yalnızlık ve aynı zamanda dayanışma duygusu hikâyelerin odak noktasını oluşturur. Eserde yer alan hikâyeler, sıradan insanların yaşamlarından kesitler sunar. Her hikâye farklı bir karakterin veya durumun etrafında şekillenir. Karakterlerin içsel çatışmaları, hayata tutunma çabaları ve çevrelerindeki insanlarla olan ilişkileri gerçekçi bir şekilde ele alınır. Yazar, karakterlerini konuştururken onların gerçek yaşamına sadık kalır ve bu da okuyucunun taşrayı daha iyi hissetmesini sağlar. “Bozkırda Altmışaltı”, bozkır yaşamının sert ve yalın gerçekliğini, taşra insanının içsel çatışmalarını ve gündelik hayatta karşılaştıkları zorlukları ele alır. Bozkırda yaşayan insanların coğrafyanın ıssızlığı ve yaşam şartlarının zorluğuyla mücadeleleri, yalnızlık ve sıkışmışlık teması çerçevesinde şekillenir. Geleneksel yaşam biçiminin modernleşme ile çatışması ve bunun birey üzerindeki etkileri gelenek ve modernite çatışmasını ortaya koyar. Dostluk, aile bağları ve aşklar duygusal ilişkilerde öne çıkar. Sıradan insanların hayalleri ve bu hayallerin gerçekleşmemesiyle oluşan içsel dramlar ile hayal kırıklıkları ve umut, kitapta kendine sık sık yer bulur. “Bozkırda Altmışaltı”, üslup ve dil bakımından da güçlü bir kitaptır. Mustafa Çiftci, sade ama etkili bir anlatıma sahiptir. Karakterlerinin duygularını okuyucuya geçirmekte oldukça başarılıdır. Yazar, bozkır insanını ve yöre ağzına ait sözleri hikâyelerinde ustalıkla kullanır. Çiftci'nin “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, Yozgat ağzına ait sözler ve argo ifadeler önemli bir yer tutar.

2.4. Bozkırda Altmışaltı Adlı Kitapta Yer Alan Hikâyelerin Özetleri

2.4.1. Handan Yeşili

Çetin, genç bir delikanlıdır. Lise öğreniminden sonra avukat olma hayali taşısa da babasının okumaya karşı olumsuz tavrı nedeniyle bunu başaramaz. Çetin'in babası yörede Sansar Sami adıyla bilinir. Çerçi dükkânı vardır; uyanık, kaba, otoriter bir tiptir. Annesi ise

kendi hâlinde bir Anadolu kadınıdır. Çetin'in iki ablası vardır; ablalarından biri Almanya'ya diğeri Belçika'ya gelin gitmiştir. Anne ve babasıyla birlikte altında dükkân bulunan kendilerine ait üç katlı bir apartmanda ikamet etmektedir. Sansar Sami, Çetin'i dükkânında çalıştırmaktadır. Bir gün yeşil gözleriyle dükkâna gelen bir kadın her şeyi değiştirir. Çetin, kadını görür görmez ona tutulmuştur. O günden sonra Çetin'in aklında sadece yeşil gözlü bu kadın vardır. Çetin'in dalgın hâlleri anne ve babasının dikkatini çeker ama Çetin'in ağzından laf alamazlar. Çetin'deki değişiklikler, teyzesinin oğlu Enes'in de dikkatini çeker ve Enes onun âşık olduğunu anlar. Enes, okuduğu okulun yeni Türkçe öğretmeninin Çetin'in âşık olduğu Handan olduğunu öğrenir. Durumu teyzesinin oğluna anlatır. Epeydir Handan'ı göremeyen Çetin bu durum karşısında çok sevinir, içi içine sığmaz. Okulun kantininde Çetin'in arkadaşı Cemil simit satmaktadır. Çetin, arkadaşı Cemil'den Handan'ın dükkâna uğraması için bir fırsat oluşturmalarını ister. Okulun beden eğitimi öğretmeniyle Cemil'in arası çok iyidir. Cemil, beden eğitimi öğretmenine konuyu anlatır. Bir gün beden eğitimi öğretmeni ve Handan, Çetin'in dükkânına gelir. Handan'ı uzun bir aradan sonra gören Çetin çok şaşırır, heyecanından konuşamaz. Beden eğitimi öğretmeni, Çetin'in dükkânını Handan'a öve öve bitiremez. Handan da bundan sonra ihtiyaçlarını karşılamak için dükkâna uğrayacağını söyler ve dükkândan ayrılır. Ancak Handan uzun bir süre dükkâna uğramaz..

Handan'ın âşkıyla yanıp tutuşan Çetin, bir gün cesaretini toplayıp Enes'in durumunu sormak bahanesiyle Handan'ın öğretmenlik yaptığı okula gider. Çetin; Handan'ı öğretmenler odasında bulamaz, rehber öğretmenin odasında Handan'ı görür ve ona dükkâna neden gelmediğini sorar. Handan; eşinin daha önce mutfak gereçleri gönderdiğini, şu an için herhangi bir eksiğinin bulunmadığını söyler. Büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Çetin'in dünyası başına yıkılır; üzgün ve bitkin bir hâlde, yine gerçekleştiremediği bir hayaliyle babasının dükkânının yolunu tutar.

2.4.2. Kara Kedi

Aziz Efendi envai çeşit malzemeler satan bir esnaftır. Caminin karşısında dört tarafı barakalarla kaplı bir dükkânı vardır. Dükkânında ölüye diriye, herkesin işine yarayacak iğne, iplik, cüzdan, hac malzemeleri, kefen gibi şeyler satar. Gülbeyaz, Aziz Efendi'nin karısıdır. Aziz Efendi Gülbeyaz'ı pek sevmez, onu kendisine layık görmez.

Tahsili olmayan Aziz Efendi; konuşmasıyla, tatlı diliyle, muzip tavırlarıyla yöre halkı tarafından sevilen biridir. Dükkânında sadece satış yapmakla kalmaz, aynı zamanda

müşterilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için de elinden geleni yapar. Aziz Efendi'nin kendine has tavırları müftülerin, hocaların tepkisini çekse de o bildiğini okumaya devam eder. Günler böyle geçerken belediyeden gelen haberle Aziz Efendi neye uğradığını şaşırır. Alınan karar gereğince belediyenin etrafında çevre düzenlemesi yapılacak ve yerlerine modern yapılar inşa edilecektir. Dükkânın tapusu yoktur, bu durum Aziz Efendi'yi kara kara düşündürür. Aziz Efendi'nin aklına Vasfi Bey gelir. Eskiden okul müdürlüğü yapmış olan Vasfi Bey, şimdi kırtasiye işletmektedir. Vasfi Bey'in kendisine yol göstereceğini düşünen Aziz Efendi ahabına konuyu açar. Vasfi Bey, dükkânın tapusu olmadığı için bir hak iddia edilemeyeceğini söyler. Yine de zilyetlik hakkı üzerinden başkanla görüşmesini önerir. Aziz Efendi, başkanla görüşmeye gider ama görüşmeden olumlu bir sonuç çıkmaz. Başkana söylene söylene evinin yolunu tutan Aziz Efendi, evine ulaştığında karısı Gülbeyaz'a olanı biteni anlatır. Gülbeyaz'dan destek bekleyen Aziz Efendi her zamanki gibi aradığını bulamamıştır. Bu durum Aziz Efendi'nin gücüne gider çünkü karısı Gülbeyaz ona hiçbir zaman destek olmamıştır, yine umursamaz tavırlar sergilemiştir. Bu arada belediye, dükkânları hızlıca yıkmıştır.

Aziz Efendi, Ankara'ya, eski bir tanıdığı olan toptancı Hacı Münir'in yanına gidip ona akıl danışır. Hacı Münir, Aziz Efendi'yi güzelce ağırlar ve ona esansçılık işi yapabileceğini söyler. Aziz Efendi bu işe ikna olur ve işin inceliklerini de Deli Kadir denilen birinden öğrenir. Aziz Efendi; Kara Kedi adlı bu kokuyu cami avlusunda tezgah açıp hacılara, hocalara satmak niyetindedir. Ankara'dan dönen Aziz Efendi, kızları Ayşe ve Gül'e bu konuyu açar. Kızlar bu işe sıcak bakmasa da Aziz Efendi bu işi kafasına koymuştur. Caminin önüne geçip tezgâhını açar ve Kara Kedi için müşteri beklemeye başlar. Zabıta, cami avlusunda satışa izin vermeyince Aziz Efendi Kara Kedi'yi caminin karşısında satmaya başlar. Aziz Efendi; Kara Kedi'yi öve öve bitiremez, müşteri çekmeye çalışır. Kara Kedi önceleri özellikle köylülerin ilgisini çeker. Sonraları işler yolunda gitmez. Koku, müşteri yakınları tarafından pek de hoş karşılanmaz. Herkes kokudan yavaş yavaş tiksine başlar. Zamanla Kara Kedi'nin satışları azalır.

Aziz Efendi, bakar ki zamanla satışlar azalır. Kara Kedi'yi festivallerde, şenliklerde satmaya karar verir. Aziz Efendi'ye göre Kara Kedi'nin müşterileri hacılar, hocalar, babalar değil; kadınlar, kızlar olmalıdır. Aziz Efendi; tezgâhını artık kadınların, kızların çokça olduğu yerlere açar. Toptancısından farklı kokular alarak daha çok ilgi çekmeye çalışır. Aziz Efendi; bir taraftan da düştüğü bu duruma üzülür, iyi kötü bir düzeni varken şimdi kurulu düzeni bozulmuştur. Aziz Efendi kasabaya gider, dostu Muammer'in evine

misafir olur. Amacı buradaki festivalde Kara Kedi'sini satmaktır. Aziz Efendi, burada tezgâhını açar. Festivale gelen kızlardan biri gül kokusuna bakmak ister. Aziz Efendi, kokuları anlatırken farkında olmadan kızın elini tutunca kızın yanındaki erkek durumu yanlış anlar ve Aziz Efendi'yi feci şekilde döver. Eli yüzü kan içinde kalan Aziz Efendi hastanelik olur. Aziz Efendi'nin vücudunun birçok yerinde kırıklar vardır, durumu pek iyi değildir. Muammer, Aziz Efendi'yi ziyaret için hastaneye gelir. Aziz Efendi; Muammer'e içini döker, yaşadıklarından dert yanar. Muammer, durumu kasabanın belediye başkanına anlatır. Belediye başkanı, Aziz Efendi'ye kılık kıyafet alır. Aziz Efendi, hastaneden çıktığında Muammer'e dönerek başkana teşekkür etmek istediğini söyler. Oğlu yaşındaki başkanın elini öpmek isteyen Aziz Efendi, ona Kara Kedi kokusu hediye eder. Aziz Efendi ve Muammer daha sonra evin yolunu tutarlar.

2.4.3. Ensesi Sararmış Adamlar

Sadi, emekliliğe ayrıldıktan sonra taksicilik yapmaya başlamıştır. Yörede “Öpçe Sadi” olarak bilinir. Geveze ve ukala bir tiptir. Sevim adında bir karısı ve üç evladı vardır. Yozgat Devlet Hastanesinin önünde bir gün bir adam ile genç bir hanım taksisine biner. Adam, Sadi'ye hiç yabancı gelmez. Sadi, aynaya dikkatlice bakınca adamın çocukluk arkadaşı Haydar Bey olduğunu anlar. Haydar Bey ve Sadi, eve gidene kadar sohbet ederler. Bu arada Haydar Bey'in dalgın hâli Sadi'nin dikkatinden kaçmaz. Sohbet yol boyunca devam eder. Haydar Bey; yanındaki genç kadının kızı Sibel olduğunu ve onun burada Türkçe öğretmeni olarak göreve başladığını belirtir; kendisinin de kızını yalnız bırakmak istemediğini söyler. Haydar Bey, üniversitede fizik profesörlüğü yaptıktan sonra emekli olmuştur. Kızı Sibel'den başka Avrupa'da yaşayan iki çocuğu daha vardır.

Sadi, eve varınca karısı Sevim Hanım'a Haydar Bey ve Sibel'den bahseder. Kocasının huyunu bilen Sevim Hanım, Sadi'ye Haydar Bey ve Sibel'i rahatsız etmemesini söylese de Sadi çoktan Haydar Bey'le görüşme planları yapmıştır. Haydar Bey ve Sadi görüşmeye başlarlar. Eski dostlar, iki günde bir balığa çıkarlar. Haydar Bey, Sadi'nin tüm şakalarına rağmen durgun bir hâldedir. Sadi; Haydar Bey'e taksisini anlatır, ondan “Taksici'nin Gülü” diye bahseder. Sadi, “Taksici'nin Gülü”nü öve öve bitiremez ama taksi toz toprak içinde perişandır.

Sadi ile Haydar Bey, bir gün çocukken oynadıkları Ekipazar Mahallesi'ne giderler. İkisi de çocukken bu mahallede oynadıkları oyunları hatırlarlar. Bu arada bir koku hissederler. Ekmek kokusudur bu. Kokunun kaynağı olan avlulu eve giderler. Avlunun kapısı açılır ve

orta yaşlarda bir kadın Sadi ve Haydar Bey'e gözleme ikram eder. Haydar'ın dalgın hâli devam etmektedir. Sadi, arkadaşına bu durumun sebebinin sorar. Haydar Bey, Sadi'ye Ankara'da mutlu bir hayat sürerlerken karısı Belgin Hanım'ın hastalığıyla yıkıldığını ağlaya ağlaya anlatır. Amansız bir hastalığa yakalanıp bu hastalıktan kurtulamayan Belgin Hanım'ın vefatından sonra toparlanamadığını göz yaşlarıyla dile getirir. Sadi, Haydar Bey'i rahatlatmaya çalışırken diğer taraftan arkadaşının içinde bulunduğu zor durum karşısında derin bir üzüntü duyar. Sadi, arkadaşını evlendirip onun acısını bir nebze olsun dindirebileceğini düşünür. Haydar Bey'e konuyu açar ama ne Haydar Bey ne de kızı Sibel Hanım bu teklifi kabul eder. Bu olaydan sonra Sadi ile Haydar Bey'in araları kısa bir süreliğine açılmış olsa da Haydar Bey, arkadaşının iyi niyetinden şüphe etmez ve onunla tekrar görüşmeye başlar.

Sadi ve Haydar Bey, bir gün yine balığa çıkarlar. Yolda taksinin lastiği patlar ve kaza yaparlar. Bu kazada Sadi vefat eder. Sibel, Sadi'nin vefatını babasından saklamaya çalışsa da Haydar Bey Sadi'nin hayatını kaybettiğini anlar. Eşinin vefatıyla zaten uzun süredir bunalımda olan Haydar Bey, çocukluk arkadaşı Sadi'yi de kaybedince psikolojik olarak iyice çöker. Bir süre sonra Haydar Bey, kahvehanede otururken rahatsızlanır ve orada vefat eder.

2.4.4. Ankara'daki Evlatlar

Refet Efendi, Yozgat'ta babadan kalma küçük bir dükkân işletir. Babası, daha çocukken ona işin inceliklerini öğretmiştir. Muhlise Hanım'la evli olan Refet Efendi'nin Yasin ve Yusuf adında iki çocuğu vardır. Refet Efendi; çok istemesine rağmen kendisi okuyamamıştır, ne pahasına olursa olsun iki çocuğunu okutmak ister. Bu sayede çocuklarının hem huzurlu bir yaşam süreceğini hem de toplumda değer göreceklerini düşünür. İki çocuğunu da zor koşullar altında okutmayı başaran Refet Efendi, bu durumdan oldukça memnundur. Çevrede çocukların okumasını takdir edenler olduğu gibi bunu çekemeyen, kıskanan insanlar da vardır. Çocuklardan biri Çalışma Bakanlığında, diğeri Sağlık Bakanlığında uzman olurlar. Refet Efendi'ye artık Ankara yolu görünür. Bu arada bazı tanıdıklar Refet Efendi'den sürekli yardım isterler. Bu kişiler, Refet Efendi'nin Ankara'daki iki çocuğunu araya koyarak şahsi işlerini hallettirmek niyetindedirler. Refet Efendi bu istekleri kıramaz, Ankara'ya gider gelir. İş bitiren insan konumunda olmak Refet Efendi'yi gururlandırır.

Bir gün Refet Efendi'nin dükkânına genç bir delikanlı gelir. Genç, Ankara'da bir sınava girmiştir ve işe girebilmesi için Refet Efendi'den yardım ister. Kendisini buraya annesinin gönderdiğini, annesinin adının Güldane olduğunu söyler. Güldane ismini duyan Refet Efendi bir an duraklar. Güldane, Refet Efendi'nin gençlik yıllarında gönlünü kaptırdığı kadındır. Refet Efendi, o zamanlar Güldane'yle evlenmek istemiş fakat Güldane'nin annesi bu evliliğe ısrarla karşı çıkmıştır. Güldane, Refet Efendi'den kendisini kaçırmamasını istemiş ancak Refet Efendi buna cesaret edememiştir. Refet Efendi'den beklediğini bulamayan Güldane de başkasıyla evlenmiştir. Refet Efendi bu durumu atlatabilmek için kendi içinde mücadele vermiş, sonunda Güldane'yi aklından çıkarmıştır. Otuz beş yıl sonra Güldane'nin gönderdiği selam, Refet Efendi'nin içinde sönen ateşi yeniden alevlendirir. Refet Efendi delikanlıyı güzelce ağırlar ve konuyla ilgileceğini, elinden geleni yapacağını söyler. Refet Efendi'ye bir kez daha Ankara yolu görünür. Ankara yolculuğunda Refet Efendi, Güldane'yi düşünür durur. Refet Efendi bir yandan da artık herkesin düzenini kurduğunu düşünerek Güldane defterini yeniden açmayı kendine yakıştıramaz. Yine de yolculuk süresince aklında hep Güldane vardır. Refet Efendi Ankara'ya ulaşır, çocukları Yasin ve Yusuf ile buluşup onlarla öğle yemeği yer. Sonrasında Ankara'da biraz gezip dolaşmak ister. Tanıdık hiç kimseyi göremeyince kendini çok yalnız hisseder, Güldane'yi de bir türlü aklından çıkaramaz. Akşam olur, Refet Efendi oğlu Yasin'in evine gider. Evde diğer oğlu Yusuf, iki gelin ve dört torun da vardır. Refet Efendi'nin durgun hâli oğlunun dikkatinden kaçmaz ama Yasin bu durumu babasının yorgunluğuna verir. Refet Efendi'nin yorgunluğuysa aslında gönül yorgunluğudur. Yeniden karşısına çıkan, rüyasına giren Güldane sevdası onu çok sarsmıştır. Güldane'nin oğlunun sınav meselesini oğullarına açan Refet Efendi, Yasin'den konuyla ilgileneceğinin sözünü alır. Yasin, işin olurluğunu bilemeyeceğini ama uğraşacağını babasına söyler. Refet Efendi konuyu fazla uzatmak istemez, Güldane meselesinin ortaya çıkmasından çekinir. Vakit ilerler; Yusuf ve hanımı, iki torun, Refet Efendi'nin elini öpüp kalkarlar. Gece olur, herkes yatağına çekilir ancak Refet Efendi'nin gözüne uyku girmez. Aklına hanımı Muhlise ve Güldane gelir. Muhlise Hanım; Refet Efendi'ye iki evlat vermiş, iyi günde kötü günde emeğini onlardan hiç esirgememiş, saçını süpürge etmiştir. Refet Efendi, Muhlise Hanım'ı haklı görür. Sonra Refet Efendi'nin aklına yine Güldane düşer. Güldane'nin güzelliği, eski sevdiğine olan aşkı yine baskın çıkar.

Refet Efendi, Muhlise Hanım ve Güldane arasında gidip gelirken sabah ezanı okunur. Refet Efendi, Yozgat'a dönmek üzere terminale gider ve dönüş yolculuğu başlar. Yozgat'a

varınca dükkânına gider. Orada biraz vakit geçirir, gelen giden olmayınca eve gider. Güldane'den dolayı kendisini Muhlise Hanım'a karşı mahcup hisseden Refet Efendi, ona çok sevdiği mayhoş elmalardan ikram eder. Aradan bir hafta geçer. Güldane, Refet Efendi'nin bir türlü aklından çıkmaz. Bu arada bir telefon gelir. Arayan Refet Efendi'nin oğlu Yusuf'tur. Güldane'nin oğlunun işinin olmadığını öğrenen Refet Efendi bu duruma çok üzülür. Refet Efendi kara kara düşünürken bir gün Güldane ve oğlu dükkâna gelir. Karşısında Güldane'yi gören Refet Efendi o an ne yapacağını bilemez, heyecandan dili tutulur, laf bulup konuşamaz. Güldane'nin oğlu Refet Efendi'ye durumun akıbetini sorar. Refet Efendi, mahcup bir hâlde çok uğraştıklarını ama sonuç alamadıklarını söyler. Güldane, bu duruma çok üzülür. Otuz beş sene önce Güldane'yi kaçırıp onunla evlenemeyen Refet Efendi, şimdi yine başaramadığı bir işle Güldane'nin karşısında mahcup olur. Güldane, oğluyla dükkândan ayrılırken Refet Efendi de kendi başarısızlığına, beceriksizliğine yazar.

2.4.5. Bir İğne Bin Kuyu

Niyazi Usta, eşten dosttan borç para alarak küçük bir terzi dükkânı açar. Mütevazı dükkânında çalışkanlığıyla, becerisiyle dikkat çeker ve hatırı sayılır birçok müşterisi olur. Günler böylece gelip geçer. Niyazi Usta el kadar dükkânında yanında uzun yıllar çıraklık yaptığı Alaaddin Usta'sına rahmet okumayı da hiç ihmal etmez. Biraz birikim yaptıktan sonra Canan Hanım'la evlenen Niyazi Usta'nın Şahin adında bir oğlu, Hüsniye adında da bir kızı olur.

Şahin; başına buyruk, afacan bir çocuktur. Küçük yaşlardan itibaren en büyük hayali futbolcu olmaktır. Niyazi Usta buna karşı çıkmış, oğlu Şahin'i sanayide oto tamircisi Deli Hurşit'in yanına çırak olarak vermiştir. Şahin, burayı hiç sevmez. Futbolculuk hayalinin gerçekleşmeyeceğini anlayan Şahin bu sefer de kuaför olmak istemektedir. Şahin'e göre kuaförlük, sanayinin kirine pasına göre temiz ve güzel iştir. Niyazi Usta, Şahin'in kuaförlük isteğine de karşı çıkmıştır. Şahin askere gidip gelmiş, arkadaşlarıyla aylak aylak gezdiği günlerin birinde Memnune meselesi ortaya çıkmıştır. Memnune, Alaaddin Usta'nın kızıdır. Niyazi Usta, Şahin'i Memnune'yle evlendirmek ister. Memnune, Şahin'i hizaya getirebilecek uygun bir gelindir onun için. Eve gittiği bir gün Canan Hanım'a bu konuyu açar. Memnune, Canan Hanım'ın da aklına yatar. Canan Hanım bir gün Şahin'e Memnune konusunu açar ama Şahin evlenmeye isteksiz olduğunu sert tavırlarıyla belli eder, öfkeyle evden çıkar. Akşam Niyazi Usta eve gelir. Canan Hanım, Şahin'in evlilik konusuna karşı olumsuz tavrını Niyazi Usta'yla paylaşır. Niyazi Usta, Şahin'in bu tavrına çok sinirlenir.

Şahin gece boyu arkadaşlarıyla gezip tozar, eve gelmez. Bu durum Niyazi Usta'yı daha da öfkeliendirir. Niyazi Usta aynı zamanda oğlunun kayıplara karışmasından endişelidir. Sabah olduğunda Niyazi Usta, sevip saydığı gıda toptancısı Necip Efendi'nin yanına gider, ona içini döker. Necip Efendi; bu yaşananları Şahin'in cahilliğine verir, Niyaz Usta'yı biraz olsun rahatlatır. Niyazi Usta, Şahin'i evlendirmeye karardır. Şahin'in tüm isteksizliğine rağmen bu evlilik gerçekleşir. Memnune artık Şahin'in karısıdır. Memnune, tavırlarıyla kendini herkese sevdirse de Şahin bu evliliğe bir türlü ısınmaz. Eski alışkanlıklarına devam eden Şahin, bir gün ortadan kaybolur. Niyazi Usta, dört bir yanda oğlunu arasa da onu bir türlü bulamaz. Şahin, sanki sırta kadem basmış gibidir. Canan Hanım, Şahin'in ceketini karıştırdığında bir kağıt bulur. Kağıtta bir telefon numarası yazılıdır. Hüsnüye, babasının dükkânına giderek abisinin nerede olduğunu bildiğini söyler ama yerini açık ederse abisinin kendisine tepkisinden korktuğundan bu durumu söyleyemediğini belirtir. Hüsnüye, abisinin biriyle telefonda konuşmasına şahit olmuştur. Niyazi Usta, kağıtta yazılı numarayı arar. Şahin, İzmir'de kuaförlük yapan asker arkadaşının yanına gitmiştir. Telefonun diğer ucundaki kişinin İzmir'de bir kuaför olduğunu öğrenen Niyazi Usta, sabah treniyle İzmir'e gider. Niyazi Usta, kuaför salonuna girince içeride oturan Şahin'i görür. Şahin'in ensesine şiddetli bir tokat atar. Şahin'in askerlik arkadaşı olan kuaför kavgayı yatıştırır, Niyazi Usta'yı sakinleştirir, Şahin'i de memleketine dönmesi için ikna eder.

Şahin'in İzmir kaçamağı ona iyi bir ders olmuştur. Burada hayatın zorluğunu, geçim sıkıntısını gören Şahin pişmanlığını dile getirir, babasından özür diler. Niyazi Usta ve Şahin hem ağlarlar hem de birbirlerine sıkıca sarılırlar. Baba oğul arasında ilk kez böyle samimi bir kucaklaşma gerçekleşmiştir. Daha sonra baba oğul, memleketlerine dönmek üzere yola çıkarlar.

2.4.6. Elif, Tina, Tolga

Babası ve annesinin görev yaptığı okulda öğrenci olan Tolga, kitap okumayı çok sever, vakit buldukça çocuk kütüphanesine gider. Tolga'nın annesi edebiyat öğretmeni Mualla Hanım, babası okul müdürü ve matematik öğretmeni Mümtaz Hoca'dır. Mualla Hanım ve Mümtaz Hoca, taşranın muhafazakar ve gelenekçi yapısına karşın oldukça entelektüel ve modern kafalıdırlar. Tolga, okulun müstahdemi Hayrettin Efendi'nin kızı Elif'e âşıktır. Elif de tıpkı Tolga gibi kitap okumaktan, kütüphanede vakit geçirmekten keyif alır. Tolga'nın anne ve babası, Elif ve ailesini küçümseyici tavırlara sahiptir. Mualla Hanım ve Mümtaz Hoca'nın tayini çıkınca bir veda yemeği düzenlenir. Veda yemeği, Tolga'nın Elif'i

gördüğü son gündür. Tolga o gece veda yemeğinde Elif'in annesi Nuriye Teyze'nin elini öperken çok hüznölüdür.

Tayin olunan yeni yer ve ortam, Elif'i Tolga'nın aklından çıkaramamıştır. Elif aşkıyla yemeden içmeden kesilen Tolga'nın bu durumu aşabilmesi için annesi ve babası ona yoğun bir ders çalışma programı hazırlar. Aradan birkaç yıl geçer. Tolga, kendisi istememesine rağmen anne ve babasının ısrarlarıyla elektirik-elektronik mühendisliği okur. Tolga, fakülte'deki zamanlarında da eski alışkanlığını bırakamaz, sık sık kütüphaneye gider. Tolga için kütüphane aynı zamanda Elif'tir. Osmanlı Türkçesi kursuna kaydolan Tolga, hocanın çizdiği elif harfi ile kalbindeki Elif'i bütünleştirir. Tolga, Elif'i aramak ister ama buna hiçbir zaman cesaret edemez, bu yüzden de kendine kızır. Bir gün cesaret edip annesine ve babasına Elif konusunu açan Tolga, sert bir tepkiyle karşılaşır. Eskiden beri Elif ve ailesini küçük gören Mualla Hanım ve Mümtaz Hoca, Tolga'nın isteğine kesin bir şekilde karşı çıkarlar. Tolga, fakülte'yi bitirince yüksek lisans için İngiltere'ye gönderilir. Oğullarının çağdaş bir eğitim alıp bu arada Elif'i de unutabileceğini düşünen ailesi için Londra en uygun yerlerden biridir. Londra'nın kapalı havası ve kötü giyimli İngilizler, Tolga'yı daha da bunaltır. Ayrıca Londra'daki kütüphaneler, memleketteki kütüphanelere hiç benzememektedir. Tolga, tüm olumsuzluklara rağmen "Çok okuyan Türk öğrenci" olarak kendini kabul ettirebilmiştir. Mualla Hanım ve Mümtaz Hoca ise oğullarından gelen güzel haberlerle mutlu olmakta, gururlanmaktadırlar.

Tolga, Londra'da kütüphanedeki günlerinin birinde Tina adlı bir kızla tanışır. Tolga ve Tina birlikteliğini haber alan Mualla Hanım ve Mümtaz Hoca da bu beraberlikten çok memnun olurlar. Tina; İslami Araştırmalar Enstitüsünde yüksek lisans yapan, disiplinli, mantığıyla hareket eden, kendine has tavırları olan bir kızdır. Okuduğu bölüm sayesinde Türkiye hakkında birçok bilgiye sahip olan Tina, Tolga'ya bakarak onun doğulu tarafı üzerinden değerlendirmeler yapar. Tina'nın Doğu'ya dair bazı düşünceleri, Tolga'ya göre sadece önyargılardan ve yüzeysel değerlendirmelerden ibarettir. Tina'nın bazı tavırları bazen Tolga'yı kızdırmaktadır. Bir gün Tolga, Tina'ya Elif'ten bahseder. Tolga'yı dinleyen Tina, Elif'in muhafazakar aile yapısıyla Tolga'nın cumhuriyetçi aile yapısının çelişkili bir Türkiye panoraması ortaya koyduğunu, bundan da çok iyi bir roman yazılabileceğini söyler. Tina, her zamanki gibi burada da duygularıyla değil mantığıyla hareket etmiştir. Tina'nın bu tavırlarına daha fazla dayanamayan ve iyice bunalan Tolga, mide kanaması geçirir. Tina; Tolga'nın hastalığında ona sürekli yardımcı olur, iyileşmesi için elinden geleni yapar. Hastalığı atlatan Tolga, Elif'i görmek için bir ara Türkiye'ye

gider. Müstahdem Hayrettin Efendi ve Nuriye Teyze'yi ziyarete gider. Tolga'nın asıl amacı burada Elif'i görmektir ama Elif evde yoktur, İstanbul'a öğretmen olarak atanmıştır, edebiyat dergilerinde de yazılar yazmaktadır. Tolga; Türkiye'de geçirdiği günlerde, gezdiği sokaklarda Elif'i düşünür durur, aklında hep Elif vardır.

Tolga İngiltere'ye döndükten sonra Tina'yla güzel günler geçirir, ona iyice bağlanır. Bu arada Ahmet adında Hindistanlı bir öğrencinin Tina'yla samimi iletişimi Tolga'yı bir hayli kıskandırır. Bu durum Tolga ile Tina arasında ciddi tartışmalara neden olur. Tina, Ahmet'in ilkel kafalı olduğunu ima etmeye çalışır ve yine Tolga'nın doğulu tarafını gündeme getirir. Tina'ya çok öfkelenen Tolga, Türkiye'ye dönmeye karar verir. Tolga, İngiltere'den ayrılmadan önce son bir kez Tina'yla görüşmek ister. Bu görüşmede duygusal anlar yaşanır. Tolga, Tina'nın kendisi için en doğru kadın olduğunu anlar. Tolga ile Tina evlilik kararı alırlar. Elif ise artık eskilerde kalmış bir anıdan ibarettir.

2.4.7. Piç Sevi

Erkan; sürekli top peşinde koşan, futbolda çok yetenekli bir gençtir. Sülükçü Müslüm ile Zeliha adında bir kadının üç oğlundan biridir. Konuşmasıyla, hareketleriyle mahalleli tarafından sevilmektedir. Futbolcu olma hayaliyle yanıp tutuşan Erkan, şakacı tavırları ve fiziğiyle de kızların dikkatini çekmektedir. Etrafta Piç Sevi olarak tanınan Erkan; kendine has konuşmalarıyla, abartılı anlatımlarıyla ilgi odağıdır. Erkan, Bursa'ya teyzesinin yanına gelmeye gider. Orada da top peşinde koşan Erkan'ın yeteneği Bursapor yetkilisinin dikkatini çeker. Erkan'ın ileride çok başarılı bir futbolcu olacağını anlayan yetkili, onu sürekli izler. Erkan, Yozgat'a döner. Bursapor yetkilisi de Yozgat'a gelerek Sülükçü Müslüm ile görüşüp, Erkan'ı Bursapor'da oynatmak istediğini iletir. Konuyu karısı Zeliha ile paylaşan Sülükçü Müslüm, bu fırsatı kaçırmak istemez. Okumuş, varlıklı ve akıllı bir adam olan Eczacı Selim Efendi'ye akıl danışan Sülükçü Selim, Bursapor yetkilisinin teklifine sıcak bakar. Erkan'ın garibanlık içinde yaşamaktansa futbolcu olup geleceğini kurtarmasını ister. Sülükçü Müslüm'e göre Erkan futbolcu olursa ailesini de yoksulluktan kurtarabilecektir. Erkan, uzun zamandır Eczacı Selim Efendi'nin kızı Ebru'yla gizlice görüşmektedir. Erkan, Ebru'ya âşıktır. Ebru ise okuyup ileride güzel bir meslek sahibi olmayı amaçlamaktadır. Ebru, babasının tepkisinden çekinmesine rağmen Erkan'ın ilgisine kayıtsız kalamamaktadır. Bu arada Erkan'ın futbolculuk hayallerini Ebru da desteklemektedir. Erkan ve Ebru gizlice buluşurlar, yakınlaşırlar. Bir gün Bursapor'dan mektup gelir ve Erkan Bursa'ya davet edilir. Böylece Erkan'ın Bursapor macerası başlar. Tavırlarıyla kendisini orada da çok sevdiren Erkan'ın Yozgat ağzıyla konuşması takımdaki

arkadaşlarının çok hoşuna gider. Adı “Yozgatlı”ya çıkan Erkan, arkadaşlarına Ebru’dan bahsetmeyi de ihmal etmez.

Günler böyle geçip giderken Erkan bir gün rahatsızlanır. Yapılan kontroller sonucunda Erkan’ın kalbindeki rahatsızlıkla futbolculuk yapmasının mümkün olmadığı söylenir. Bu durum Erkan’ı çok üzer. Bursa macerası sona eren Erkan’ın Yozgat’a dönerken canı çok sıkkındır. Erkan bu durumu gururuna yediremez, etrafına nasıl anlatacağını kara kara düşünür. Sülükçü Müslüm Efendi, Erkan’ın durumu karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Zeliha ise oğlunun hastalığı karşısında endişeye kapılır. Etraftakilerin durumu anlamaması için Erkan’nın ayağına sargı sarılır, sakat olduğu söylenir. Ancak bu pek ikna edici olmaz, Erkan’nın artık Bursa’ya dönmeyeceği zamanla anlaşılır. Erkan’ın Bursa’ya dönmeyecek olmasından Ebru da çok memnun olur çünkü onun kendisini Bursa’da unutmasından korkmaktadır. Erkan ve babası bir gün Eczacı Selim Efendi’ye gider. Orada Ebru’yu gören Erkan’nın aşkı yeniden alevlenir. Erkan, gizli gizli Ebru’yla görüşmeye devam eder, yakınlaşmalar artar. Bu arada mide bulantısı şikayetleri yaşayan Ebru, babası Eczacı Selim Efendi’yle hastaneye gider. Muayene sonucu doktorun söyledikleri karşısında Eczacı Selim Efendi’nin başından aşağı kaynar sular dökülür. Ebru hamiledir. Eczacı Selim Efendi ve karısı, kızlarını sorguya çekerler. Anne ve babasının baskısına daha fazla dayanamayan Ebru’dan sonunda itiraf gelir. Kızından “Erkan” adını duyan Eczacı Selim Efendi’nin kan beynine sıçrar, hem kızına hem de Erkan’a çok öfkelenir. Bu durumum etrafta duyulmasının ihtimali bile Eczacı Selim Efendi’yi korkutur. Sülükçü Müslüm ile Erkan’ı çağıran Eczacı Selim Efendi, onlara demediğini bırakmaz. Sülükçü Müslüm; duydukları karşısında utanır, Eczacı Selim Efendi’ye karşı çok mahcup olur. Erkan; hem babasından hem de Eczacı Selim Efendi’den azar işitir, dayak yer. Erkan ise Ebru’yla birbirlerini sevdiklerini, amacının Ebru’yla evlenmek olduğunu söyler. Duydukları karşısında biraz olsun rahatlayan Eczacı Selim Efendi için artık çözüm bellidir. Ebru usulünce istenecek, en kısa sürede düğün yapılacaktır. Ebru’yu muayene eden doktora da hediye alınıp bu konunun sonsuza kadar kapatılması tembihlenecektir. Doktordan söz alınır. Varlıklı ve kültürlü bir ailenin kızıyla fakir bir ailenin oğlunun evlenecek olmasının etrafta dedikodulara yol açacağından endişelenen Eczacı Selim Efendi’nin aklına bir fikir gelir. Erkan eczanede çalışmaya başlayıp Ebru da okumaktan vazgeçerse dedikoduların önüne geçilebileceğini düşünür. Erkan eczanede çalışmaya başlar, Ebru da üniversite okumaktan vazgeçer. Bir süre sonra düğün yapılır, Erkan ve Ebru evlenirler. Böylece mesele kimsenin dikkatini çekmeden çözüme kavuşturulur.

3. BOZKIRDA ALTMİŞALTI ADLI HİKÂYE KİTABINDA DEYİMLER, İKİLEMELER, KALIP SÖZLER, YOZGAT AĞZINA AİT SÖZLER, ARGO İFADELER

3.1. Deyimler

Toplumsal iletişimin en temel aracı olan dil, yalnızca bireyler arasında anlam aktarımını sağlamaz; aynı zamanda bir milletin kültürel, tarihsel ve sosyal birikimini yansıtır. Söz varlığı içinde önemli bir yer tutan deyimler, kalıplaşmış yapıları ve mecazlı anlamlarıyla anlatımı güçlendiren öğelerdendir. Bu tür ifadeler, iletişimi kolaylaştırmakla birlikte, ifade çeşitliliğine katkı sağlayarak anlamın daha derinlikli biçimde aktarılmasına olanak tanır. Türkçede, tarihsel süreç boyunca bu tür anlatım kalıplarının zenginleştiği görülmektedir. Orhun Yazıtları'ndan günümüze uzanan süreçte, deyimlerin farklı biçim ve işlevlerle kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu yapılar, yalnızca sözlü ya da yazılı anlatımda estetik bir unsur olarak değil; aynı zamanda toplumun düşünce biçimini, değer sistemini ve yaşam tarzını yansıtan kültürel göstergeler olarak değerlendirilmelidir. “Dereden tepeden konuşmak” deyimini, doğayla kurulan ilişkinin gündelik yaşama nasıl yansıdığını göstermesi bakımından örnek olarak verilebilir. Halk kültüründen beslenen bu örneklerin çözümlenmesi, tarihî ve sosyolojik bağlamda da önemli veriler sunar. Bu çerçevede, kalıplaşmış anlatım biçimlerinin kullanımı, yalnızca anlatım gücünü artırmakla sınırlı değildir; aynı zamanda kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasında da işlevsel bir rol üstlenir. Bu doğrultuda deyimlere odaklanan çalışmalar söz varlığının önemini ortaya kültürel sürekliliğe de anlamlı katkılar sağlar.

Literatürde deyim kavramı üzerine yapılan tanımlar, bazı temel ortaklıklara sahip olmakla birlikte farklı bakış açılarını da yansıtmaktadır. Ömer Asım Aksoy (1984), deyimlerin “çekici anlatım” niteliğine ve kalıplaşmış olmalarına vurgu yaparken, mecaz anlam özelliğini de öne çıkarır (s. 37). Benzer şekilde Zeynep Korkmaz (2003), deyimleri gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici özelliklere sahip kalıplaşmış sözcük grupları olarak tanımlamaktadır (s. 66). Mehmet Hengirmen (1999), bu tür ifadeleri anlatımı daha etkileyici kılan, toplum tarafından ortak olarak benimsenmiş söz öbekleri şeklinde değerlendirir (s. 116). Bu tanımlarda özellikle deyimlerin kalıplaşmış yapısı, mecazlı kullanım ve estetik işlevi ön plana çıkmaktadır. Buna karşılık Doğan Aksan (1982), deyimleri yalnızca kalıp yapılar olarak değil, aynı zamanda bir kavram ya da duyguyu ifade etme amacıyla birden çok sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan dil birimleri olarak

ele alır (s. 37). Vecihe Hatiboğlu (1982) ise deyimlerin anlatım gücünü artırma işlevini vurgularken, bazı sözcüklerin çekimlenerek değişebileceğini belirtmesiyle diğer tanımlardan ayrılır (s. 194). Dolayısıyla deyim tanımları arasında mecazlı anlatım, kalıplaşma, anlatımda etki ve toplumsal kabul gibi ortak noktalar bulunsa da, sözdizimsel esneklik, duygu/kavram aktarımı ve işlevsel yönler bakımından farklı vurgular yapılmaktadır. Bu durum, deyimlerin çok katmanlı ve bağlama göre işlev kazanabilen yapılar olduğunu ortaya koymaktadır.

Deyimle ilgili pek çok tanım bulunsa da bunların ortak özelliği; kalıplaşmış sözcüklerden oluşmaları, anlatımı güçlendirmeleri ve kısa, özlü bir ifade sunmalarıdır (Aksan, 1982, s.37; Korkmaz, 2003, s. 66). Bu kalıplaşmış ifadeler sadece anlatımı zenginleştirmekle kalmaz, aynı zamanda sözü daha etkili ve anlaşılır kılar (Hengirmen, 1999, s. 116). Deyimleri anlam yapıları büyük ölçüde sabitlenmiş, biçim açısından kolayca değiştirilemeyen kalıplaşmış ifadeler olarak öne çıkar (Aksoy, 1984, s. 49). Deyimlerin yapısal bütünlüğü sözcüklerin yerlerinin değiştirilmesine ya da anlamca yakın başka sözcüklerle yerlerinin alınmasına genellikle izin vermez, bu tür durumlar deyimlerin kalıplaşmış anlamını bozar. Söz gelimi “Başını taştan taşa vurmak” deyimini “kafasını taştan taşa vurmak” biçiminde söylenemez (Hatiboğlu, 1982, s. 194).

Deyimlerin söz varlığının diğer öğeleri olan atasözleri, ikilemeler ve kalıp sözlerle birçok ortak yönü olduğu gibi ayrıldığı noktaları da bulunmaktadır. Kalıplaşma, bu öğelerin en önemli ortak özelliğidir. Deyimleri, diğer kalıplaşmış öğelerden ayıran durumlar ise şunlardır: Deyimler, içerdiği sözcük sayısından bağımsız olarak tek bir kavramı ya da durumu ifade eden kalıplaşmış yapılardır. Atasözleri bir öğüt ya da yaşam dersi içerirken; deyimler, herhangi bir durumu, olguyu ya da duyguyu dolaylı bir yolla anlatan ifadelerdir. Deyimler, söz öbeği veya cümle şeklinde olabilirken ikilemeler birbirine yakın, eş ya da karşıt anlamlı en az iki kelimenin bir araya gelip yan yana tekrarlanmasıyla oluşan söz öbekleridir. Bu durum da deyimlerle ikilemelerin farkını ortaya koymaktadır. Deyimlerle kalıp sözler arasındaki fark ise, anlamın yapısal ve kullanım biçiminde yatar. Deyimler genellikle bir araya gelen sözcüklerin bir bütün olarak özel bir anlam ortaya koyduğu kalıplaşmış sözlerdir. Kalıp sözler ise daha geniş bir anlam kapsamında kullanılabilen, sıklıkla iletişimi kolaylaştıran, kültürel bağlamda yerleşmiş ifadelerdir. Deyimler, genellikle mecaz anlamlı olduklarından bir durumun açıklanması için en uygun ifadeleri içermeleri ile kalıp sözlerden ayrılır.

İncelenen eserde deyimlerin anlamları verilirken Türk Dil Kurumunun (TDK) *Çevrimiçi Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nden yararlanılmıştır. Eserde tespit edilemeyen deyimler için Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* ile Mehmet Hengirmen'in *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* adlı çalışmalarına başvurulmuştur. Eserde tespit edilen deyimler, sözlük sırasına göre cümle içindeki kullanımlarıyla ve sayfa numaralarıyla aşağıda gösterilmiştir. Yapılan incelemede “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabının deyimler açısından son derece zengin bir eser olduğu görülmektedir. Kitapta tespit edilen 632 deyim, eserin dil ve anlatım gücünü önemli ölçüde artırmaktadır. Yazarın halkın günlük konuşma diline ait unsurları ustalıkla kullanarak anlatımı daha doğal ve etkileyici hâle getirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, eserin yerel ve kültürel bağlamını güçlendirirken aynı zamanda karakterlerin duygu ve düşüncelerini daha derinlikli bir şekilde yansıtmaya da olanak tanımaktadır. Deyimlerin zengin kullanımı, eserin anlatım gücünü artırarak okuru daha etkili bir şekilde hikâyenin içine çekmektedir. Sonuç olarak deyimler dilimizi ve kültürümüzü yansıtan, inançlarımıza ve sosyal tarihimize dair değerleri özel yapıdaki kalıplarla koruyan söz öbekleridir. Ortaya koydukları anlam özellikleri ve anlatıma canlılık katmalarıyla dilimizin zenginliğini yansıtmaktadırlar. Eserde tespit edilen deyimler, cümle içindeki kullanımlarıyla birlikte, sayfa numaralarıyla ve sözlük sırasına uygun olarak aşağıda gösterilmiştir.

A

abayı yakmak: “Birine aşırı biçimde gönül vermek, tutulmak, âşık olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çevresindeki o kadar kız içinde hemen birine *abayı yakmayı* nefsine yediremez ama kızın bakışı, duruşu bir başka mahalledendir.” (s.139).

acı çekmek: “1. Ağrı, sızı duymak. 2. *mec.* üzülmek, üzüntü içinde kalmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

Karşısındaki külkedisidir ya da Kemalettin Tuğcu'nun kaleminden kurtulmuş aramızda *acı çeken* bir yetimdir de Tina da onu anlayan, onu seven, sıcaklığını ona tattıran bir abla gibidir.” (s. 129).

aç kalmak: “1) Karnını doyuramamak. 2) Yoksulluğa düşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Elbet delinmiş bir boğaz, doyacak, *aç kalmazlar.*” (s. 43).

adam etmek: “1) Eğitmek, yetiştirmek, topluma yararlı duruma getirmek. 2) Bir yeri düzene sokmak. 3. İşe yarar duruma getirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İkisinin ismi birleşince bir güzel isim eder amma ikisi birleşse bir **adam etmez**.” (s. 34).

adam olmak: “1) Bir kişi yetişip topluma yararlı duruma gelmek. 2) İşe yaramayan bir şey onarılıp işe yarar duruma gelmek.” (Aksoy, 2020, s. 529).

“Refet Efendi’nin Ankara ziyaretlerinde oğullarına ettiği nasihati otobüsün camına doğru üflesen mesela, cam bile **adam olur**.” (s. 77).

adam yerine koymak: “Bir kimseye, değerı olmadığı halde değer vermek.” (Aksoy, 2020, s. 528).

“Dükkân dibine gömdüğü, tezgâh arkasına esir ettiği oğlu nasıl bir gelin seçermiş, nasıl bir kız almış, uyduruk dükkânın için ağzına geleni sayıp demediğini bırakmadığın, üniversiteye salmadığın, **adam yerine koymadığın** oğlan nasıl bir erkekmiş?” (s. 14).

âdet edinmek: “Bir şeyi alışkanlık ve huy durumuna getirmek” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İlçeye tayin olmuş hâkim beyler **âdet edindiler**; şöyle kitap gibi bir takım diktirelim diyerek gelip buldular iki arada bir deredeki iğne deliği kadar dükkânı.” (s. 87).

adı geçmek: “Anılmak, söz konusu olmak, ismi geçmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Haydar, taksici muhabbetinin içinde **adının** çokça **geçmesine**, kızının şıkır şıkır konuşmasına kayıtsız kalamıyor.” (s. 51).

adı gibi bilmek: “Çok iyi bilmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ve **adı gibi biliyordu** ki, bizdeki bu hal bir şekilde kendini gösterir.” (s. 128).

adım atmamak: “Kesinlikle gitmemek.” (Aksoy, 2020, s. 531).

“Bir **adım atmadım**.” (s. 11).

adını koymak: “Karşılığını veya fiyatını karşılaştırmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Niyazi Ustamız işin **adını koymuş**.” (s. 92).

ağır oturmak: “Ağırbaşlı olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kaynana oldun ya artık **ağır otur** batman gel diye nasihatler ettiler.” (s. 98).

ağırdan almak: “1. Bir işi gereken süre içinde bitirmemek, geciktirmek. 2. Bir işi gönülsüz, isteksiz yapmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Niyazi Usta **ağırdan alır.**” (s. 94).

ağız dolusu: “Arka arkaya söylenen bol ve ağır (küfür).” (Aksoy, 2020, s. 536).

“Bilsek eder miydik böyle bir iş diye **ağız dolusu** konuşuyor.” (s. 20).

ağız tadı: “Bir topluluk içinde dirlik düzenlik, iyi geçinme.” (Aksoy, 2020, s. 537).

“Ama **ağzımın tadı** yerindeydi.” (s. 12).

ağız laf yapmak: “Rahat ve inandırıcı konuşmak.” (Hengirmen, 2023, s. 59).

“Çerçi adamın **ağız laf yapacak.**” (s. 10).

ağzının içine bakmak: “1. Ne söyleyeceğini beklemek. 2. Onun sözüne göre davranmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Uzman diyon ne diyon, bakan bile müsteşar bile bunların **ağzının içine bakar.**” (s. 76).

ağızına almamak: “Sözünü etmemek, adını anmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir daha kara kedi lafını **ağızına almadı.**” (s. 38).

ağızından laf almak: “Bir kimseyi konuşturarak ondan bazı bilgiler almak.” (Hengirmen, 2023, s. 62).

“Arkadaşlarının **ağızlarından laf almaya** çalıştılar.” (s. 101).

ağzının tadı kaçmak: “Bir kimsenin rahatının kalmaması, huzurunun bozulması.” (Hengirmen, 2023, s. 65).

“Sarayda aşçılar, ‘Amanın kralın **ağzının tadı kaçmadan** yetiştireydik gerisi kolay,’ diyerekten uğraşırlar da kekikli ceylan etini koyarlar altın tasın içinde Kral’ın önüne .” (s. 36).

akıl almak: “Danışmak, görüş almak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Acep nasıl olacak, falan diyerek sözde **akıl alıyormuş** Selim Efendi’den.” (s. 153).

akıl danışmak: “Bir konuda birinin görüşünü sormak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Akıl danışan** mı ararsın bizim dükkânımızdaydı.” (s. 42).

akıl etmek: “Herhangi önlem veya çareyi zamanında düşünmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bu festival işini **akıl edenin** ebesi ecdadı nur içinde yatsın.” (s. 40).

akıl vermek: “Akıl öğretmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Refet de sabahtan akşama beklediği dükkânda her lafin sonunu Yasin ile Yusuf’a getirerek millete *akıl verir* olmuştu.” (s. 76).

akılda kalmak: “Akılda yer etmek, unutulmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sadece o ilçe ve o ilçeden *akımda kalan* fotoğraflara ben Elif diyerek sarılmıştım.” (s. 123).

akıldan çıkmak: “Unutulmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ne saati kolumdan ne dediğini *akıldan çıkarırım* Selim Bey, sen merak etme, dedi.” (s. 160).

akıp gitmek: “Çabuk geçmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Günler böyle şeker meker *akıp giderken*, o ince sızı bir antrenmanda çekip indirmi aşağıya.” (s. 151).

aklı almamak: “1. Bir şeyi anlayamamak, kavrayamamak. 2. Bir şeyin olabileceğine inanmamak. 3. Uygun bulmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Pek *aklı almamış* ya neyse, Mercedes’in hatırına inanır görünmüş.” (s. 141).

aklı başında: “1) Davranışları akıllıca olan. 2) Doğru dürüst.” (Aksoy, 2020, s. 552).

“Hani Ebru *aklı başında* bir kızdı?” (s. 146).

aklı çıkmak: “Sonucun kötü olacağını düşünerek korkuya kapılmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O kravat ne kapılar açar, bir söylesem *aklınız çıkar*.” (s. 74).

aklı ermek: “1. Anlayabilmek. 2. Akılcı olgunlaşmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“*Aklı ermiyordu* Aziz Efendi’nin.” (s. 36).

aklına düşmek: “Hatırlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Seni *aklıma düşürene* ben ne deyim.” (s. 44).

aklına gelmek: “1. Hatırlamak, anımsamak. 2. Bir şeyi yapmayı düşünmek, tasarlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Fırıdayken *aklına gelmiş*.” (s. 142).

aklından geçmek: “Düşünmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hem bırak köylüyü, bırak Doğuluyu, sen karşındakinin *aklından geçeni* ‘Eminim,’ diyerek nasıl tarif edersin?” (s. 117).

aklı yatmak: “Anlamaya başlamak, olacağına inanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İstiyor ki Şahin sigarasını içsin de *aklı* yerine *yatsın*.” (s. 106).

âlem yapmak: “Zevk ve eğlence toplantısı yapmak.” (Aksoy, 2020, s. 561).

“Hamam kapatıp meyveydi, yemişti, göbek taşında *âlem yapmalar* son bulacak.” (s. 98).

altından kalkmak: “Yapılması çok zor olan bir işi başarıyla sonuçlandırmak.” (Hengirmen, 2023, s. 90).

“Tina ne diyecek çok hesaplarsam *altından kalkamayacağımı* bildiğimden, fazla düşünmeden bir kutu ‘kerit kek’, yani havuçlu kek alıp Tina’ya gittim.” (s. 133).

alttan almak: “Sert konuşan bir kişiye yumuşak bir dil kullanmak, aşağıdan almak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Azıcık delidir, *alttan al*.” (s. 32).

anası ağlamak: “Çok sıkıntı çekmek, eziyet çekmek, bitkin duruma gelmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Belgin gitti *anam ağladı*.” (s. 65).

anasını ağlatmak: “Kaba bir kimseye çok eziyet etmek, çok sıkıntı çektmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sömürgeler, işgaller, fakirlik, açlık sebebiyle *anası ağlatılmış* atalarının anısını yaşatır gibiydi.” (s. 127).

apışıp kalmak: “Ne yapacağını bilemez duruma gelmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ben hem şaşırmış, hem sevinmiş, *apışıp kalmışım*.” (s. 13).

araya girmek: “1) İki kişinin arasındaki bir işe karışmak. 2) İki kişiyi uzlaştırmaya çalışmak. 3. Bir iş yapılırken ona engel olacak başka bir iş çıkarmak” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Onunla *aramıza giren* bir kara kedi Ahmet.” (s. 132).

aslan gibi: “1) Boylu poslu, güçlü ve yakışıklı. 2) Sağlığı yerinde.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Arkadaşı anlatıyor, Niyazi Usta avını yakalamış da ensesine basmış **aslan gibi** dinliyor.” (s. 106).

ateş saçmak: “Çok kızmak, çok öfkelenmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Başkan gözünden **ateş saçı** bir genç adamdı.” (s. 46).

avuç içi kadar: “Pek küçük, dar (yer).” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yasin küçük ve yüreği kocaman aklıyla anlamıştır ki, burada, **avuç içi kadar** memlekette o ne yaparsa yapsın Refet’in oğludur.” (s. 75).

B

bal gibi: “1. Pek tatlı. 2. Şüpheyi yer bırakmadan, çok iyi adamakıllı” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bizim milletimiz kokuyu ne bilsin derim ya, **bal gibi** bilir.” (s. 42).

baldırı çıplak: “İşsiz, serseri, kavga etmek için bahane arayan kişi.” (Hengirmen, 2023, s. 125).

“Şimdi burada yirmi sekiz tane **baldırı çıplak**, belediyenin önüne oturdu da karnı aç kaldı diye, başkan vazgeçer mi?” (s. 27).

bakış atmak: “Kısa bir süre bakıp geçmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O sırada Ebru eczanede parfümleri istifleyen kalfa ile eğlenirken bir yandan da Erkan’a **bakış atarmış**.” (s. 154).

başına geçirmek: “1) Başına giymek. 2) Bir şeyi öfke ile birisinin başına vurmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kral Abdullah yer sofrasına kuruldu da ceylan eti gelmedi mi; o sofrayı **başlarına geçirir** bir şahbaz yığmış.” (s. 36).

başına (...) gelmek: “Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Başına bir dert geldi** ki adı Handan.” (s. 12).

baş edememek: “1. Gücü yetmemek. 2. Engel olmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çok ağlar, **baş edemeyiz** diyerek evde bırakmışlar.” (s. 149).

baş eğmek: “1. Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak. 2.Direnmekten vazgeçip buyruk altına girmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina bana küçük gösterisini yaptıktan sonra belki de az evvelki sultanına *baş eğmiş* kadın olarak yemek yaparsa iyi olacağını düşünmüş ve yemek kitaplarından birini açıp malzemesini bana sora sora yemek yapmaya koyulmuştu.” (s. 128).

baş tacı etmek: “Çok sevmek ve saymak, el üstünde tutmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bundan sonra seni *baş tacı etmez miyim?*” (s. 13).

başına bela almak: “Bir sorunla karşılaşmak, kötü bir duruma düşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kimsenin işine karışıp da *başına bela almaz.*” (s. 75).

başına bela olmak: “Sıkıntı vermek, tedirgin etmek, musallat olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Vallaha beni burada gebertmezseniz *başınıza bela olurum.*” (s. 44).

başına çıkmak: “Birinden yüz bulup ona karşı pek şımarıkça davranmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir de sen *çıkma başıma.*” (s. 92).

başına dert olmak: “Bir kimse veya olay sıkıntı vermek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sever ama bu onların *başına dert olur.*” (s. 135).

başına sarmak: “Birine musallat etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Gülbeyaz bir tanedir, diye öve öve *başına saran* komşu kadının atasına söverdi.” (s.25).

başına toplamak: “Bir şey konuşmak, ya da birlikte bir iş yapmak için başkalarını etrafına toplamak.” (Aksoy, 2020, s. 621).

“Millet *başına toplanmış.*” (s. 142).

başından geçmek: “Daha önce aynı duruma uğramış olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Nasıl oldu hele bir anlat, diyen Muammer’e *başından geçenleri* anlatırken boğazına oturan yumruklarla boğuşan Aziz Efendi, sonunda pes etti.” (s. 45).

başını bağlamak: “1) Başına örtü vb. bağlamak. 2) Birini nişanlamak veya evlendirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Başını bağladıkları** kim?” (s. 49).

başını beklemek: “1) Gözetlemek. 2) Hastanın yanında bulunmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Küçük Refet babasını, kasap kedisi gibi gözeterek anlamıştır ki onun da işi bu dükkânın **başını beklemek** olacak.” (s. 71).

başını dinlemek: “Kafasını dinlemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Gitsin, nereye giderse gitsin de **başımızı dinliye**k, demiş.” (s. 140).

başının çaresine bakmak: “Kimseden yardım görmeden kendi işini kendi yapmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Herkes **başının çaresine baksın**.” (s. 27).

bayram etmek: “Çok sevinmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Terleyenler, saç baş yağlı çörek gibi olanlar, evinde hanımı, dışarıda ahababı **bayram etsin**, isteyenler, eniğinden büyüğüne kim varsa, ama kim...” (s. 23).

beyni kaynamak: “Aşırı sıcaktan sersemlemek, bunalmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sıcak bastırdıkça **beyni kaynadı** sanki.” (s. 43).

bıçak gibi: “İnce, keskin.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Bıçak gibi** keskin bu itiraz sonrasında psikiyatr meselesi açılmamak üzere kapanmıştı.” (s. 112).

bini bir paraya: “Pek çok ve ucuz. 2. Pek çok yapılan, pek çok olan. (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şimdi karılara, kızlara koku satacam diye yalanın **bini bir para**.” (s. 42).

bir dediğini iki etmemek: “Her istediğini hemen yapmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Öyle deme Aziz Abi, Gülbeyaz Yengem senin **bir dediğini iki etmez**, diyerek kızdırırlar.” (s. 25).

bir o yana bir bu yana: “Bir şuraya bir buraya, çeşitli yönler.” (Aksoy, 2020, s. 649).

“Gece boyunca **bir o yana bir bu yana** kıvrandığım yataktan berbat halde kalkıyordum.” (s. 130).

bire bin katmak: “Çok abartmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi Suudi prenslerini Mısır’a şeyh yaparak, Cuma Rüzgârı’nı **bire bin katarak**, Perşembe akşamları boy abdesti almaktan, Kâbe duvarına sürülen gül kokusuna kadar yalan yanlış ne bilirse anlatarak satıyordu kokuları.” (s. 36).

boncuk gibi: “Çok küçük.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O sırada Ümmet Çavuş **boncuk gibi** gözünden döker.” (s. 96).

borç harç: “Borç ederek ve benzeri yollara başvurarak.” (Aksoy, 2020, s. 657).

“Eş, dost, akrabadan **borç harç** denkleştirip bu dükkânı satın almaya niyetlenen Niyazi eski adamlara danışmış.” (s. 87).

boşa çıkmak: “ Umut, düşünce vb. şeyler sonuç vermemek, gerçekleşmemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ama kuaförlüğü meslek saymayan Niyazi Usta yine **boşa çıkarmıştı** Şahin’in kuaförlük hayallerini.” (s. 97).

boş durmamak: “Her zaman bir işle uğraşmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sen **boş durma.**” (s. 18).

boş vermek: “Aldırmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina haydi bunları **boş ver**, birer kahve içelim.” (s. 121).

boş yere: “Gereksiz, yararsız yere.” (Aksoy, 2020, 659).

“Millet ne derse desin biri Yasin öbürü Yusuf olan ve aralarında ancak iki yaş olan çocuklar, birinin eski kitabını öbürü alarak, eskiyen önlükleri ters yüz ederek, bir silgiyi ikiye bölerek, kalemlerinin ucunu **boş yere** açmayarak, teneffüste bir simidi paylaşarak okumuşlardır.” (s. 87).

bok yemek: “Kaba, yakışsız bir iş yapmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Demek pavyon **boku yiyor.**” (s. 156).

boyun eğmek: “İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İki öğretmenin benim hakkımda çizdikleri ve benim ağır ağır üzerinden geçtiğim kariyerime **boyun eğdim.**” (s. 110).

bölük pörçük: “Tam yararlı olmayacak biçimde parça parça.” (Aksoy, 2020, s. 662).

“Az da olsa meşhur, böyle büyük topçu Erkan’ın ona **bölük pörçük** bakışlarını araya vermezmiş.” (s. 145).

buz gibi: “1) Çok soğuk. 2) Çok soğuk bir etki uyandıran (şey veya kimse). 3)Kötü nitelikler için kesinlik. 4) Kesinlikle.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Doktor, hah işte onu **buz gibi** anlatmış.” (s. 156).

büyük laf etmek: “Büyük söz söylemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çok **büyük laf ettim.**” (s. 12).

C

canını sıkmak: “Sözlerle veya davranışlarla kişinin neşesini kaçırmak, huzurunu bozmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Erkan’ın **canını sıkıyormuş.**” (s. 156).

canı acımak: “1) Çarpma, vurma vb. sonucu acı duymak. 2)Üzülmek, sabırsız olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şahin, hem dayak yemiş **canı acıyor**, hem yakalanmış canı sıkılıyor, hem tiryakidir canı sigara çekiyor.” (s. 106).

canı çekmek: “Bir şeyi istemek, istek duymak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şahin, hem dayak yemiş canı acıyor, hem yakalanmış canı sıkılıyor, hem tiryakidir **canı** sigara **çekiyor.**” (s. 106).

canı sıkılmak: “1) İçi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duymak. 2. Öfkelenmek. 3. Üzülmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şahin, hem dayak yemiş canı acıyor, hem yakalanmış **canı sıkılıyor**, hem tiryakidir canı sigara çekiyor.” (s. 106).

canı tez: “Bir işin çarçabuk yapılmasını ister yaradılıştaki olan, sabırsız, ıvecen. Krş. İçi dar.” (Aksoy, 2020, s. 676).

“**Canı tez** uyduruk.” (s. 15).

can kulağıyla dinlemek: “Büyük bir dikkatle, iyi kavramaya çalışarak dinlemek.” (Aksoy, 2020, s. 677).

“Anlaşma lafını duyan Ümmet Çavuş, sırtı Niyazi Usta’ya dönük, kapının önünde **can kulağıyla dinler.**” (s. 94).

can yoldaşı: “Yalnız kalmamak için birlikte yaşanan kimse.” (Aksoy, 2020, s. 678).

“Kendi anasına ve biçare kardeşine yıllarca **can yoldaşı** olan Memnune.” (s. 99).

cesaret göstermek: “Yürekli davranmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ben bir şey yapabilecek olsam sadece odamın duvarına Elif yazarak ve ancak Arap alfabesindeki haliyle yazacak kadar **cesaret gösterebilerek** yaşar mıydım?” (s. 114).

cıva gibi: “Yerinde durmaz, ele avuca sığmaz, çok hareketli.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Oradaki hocalar bakarlar ki oğlan **cıva gibi.**” (s. 140).

ciddiye almak: “İnanmak, gerçek sanmak, önem vermek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Madem ki ne Yasin’i ne Yusuf’u **ciddiye alan** vardır, madem ki babadır her şeyleri, o zaman Yasin en kolayını yapıp babası gibi olmaya başlamıştır.” (s. 75).

ciğerini yakmak: “Bir kimseye büyük bir acı çekertmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bu Şahin denilen deyyusun yaptığı iş benim elime battı, **ciğerimi yaktı**, tırnağımı kırdı.” (s. 103).

C

çekip çevirmek: “Hâle yola koymak, yönetmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Öyle becerikli, evini **çekip çevirecek** bir şey değil.” (s. 144).

çileden çıkarmak: “Çok kızdırmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Öyle deme Aziz Abi, Gülbeyaz Yengem senin bir dediğini iki etmez, diyerek kızdırırlar, Aziz Efendi’yi **çileden çıkarırlardı.**” (s. 25).

çok gelmek: “1) Gereğinden fazla olmak. 2) Çekilmez ve katlanılmaz olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Koskoca pestivale bir Aziz **çok geldi** he mi kardaşım.” (s. 45).

D

dağa kaldırmak: “Birini herhangi bir amaçla, zorla dağa veya ıssız bir yere götürüp orada tutmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Alıp da **dağa mı kaldırdık...**” (s. 44).

dağ gibi: “1) Çok büyük, çok iri, çok güçlü. 2) Pek çok.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yetmiş yaşında İfakat Hanım’ın cenazesinde bu kadınlar, gitti ömrüne doyamadan **dağ gibi** avrat diye ortalığı inlettiler, gözümle gördüm yahu!” (s. 26).

dalga geçmek: “1) Üzerinde durulması gereken işle ilgilenmeyerek başka şeyler düşünmek veya yapmak. 2) Eğlenmek, alay etmek. 3. Geçici sevgi ilişkisi kurmak, gönül eğlendirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Taksici konuştuğça adam **dalga geçer** gibi cevaplar veriyordu.” (s. 61).

dalıp çıkmak: “1) Deniz, göl vb. yerlerde suyun içinde kaybolup yeniden görünmek. 2) Deniz, göl vb. içinde kısa süre kalmak. 3) Birçok yere girmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Dükkân kapansa değil, dünya yıkılsa da bir alıcı kuş olup **dalıp çıkmaz mıyım?**” (s. 30).

“Baba parasını yiyerek, eczacılığı iki üç sene uzatarak her türlü âleme **dalıp çıkarak** okumuş.” (s. 158).

dalıp gitmek: “Bir düşünce ve hayal ile bulunduğu ortamdan uzaklaşmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Okul sıralarında **dalar giderdim** bazen.” (s. 10).

davet etmek: “1) Çağırarak. 2) Birinin bir şeye uymasını istemek. 3) mec. Yol açmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina’yı yemeğe **davet ettim.**” (s. 135).

dayak yemek: “Dövülmek, sopa ile dövülmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlük).

“Zorla orta ikiye kadar okumuş, daha sonra ‘yaşı ilerleyip kartlaşmadan’ sanayiye çırac verilmiş, ustası Deli Hurşit’in yanında **dayak yiyerek** eline bulaşan yağları üstüpye silerek, bazen ağlayıp bazen gülerken işi öğrenmişti.” (s. 97).

“Şahin, hem **dayak yemiş** canı acıyor, hem yakalanmış canı sıkılıyor, hem tiryakidir canı sigara çekiyor.” (s. 106).

dediği dedik çaldığı düdüğü: “1) Her istediğini yaptırır. 2) Kesin söz söyler, sözünden dönmez.” (Aksoy, 2020, s. 708).

“Her sefer Sansar Sami’nin **dediği dedik çaldığı düdüktü.**” (s. 21).

defter açmak: “1) Para yardımı veya gönüllü toplamaya girişmek. 2. Hesap açmak, banka cüzdanı vermek. 3. mec. Bir şeye yeniden başlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sen ki bu güne kadar kız **defterini** hiç **açmadın**, he mi?” (s. 18).

deli olmak: “tkz. 1) Çok sevmek. 2) Çok sinirlenmek. 3) Delirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Deli oluyor** sevincinden.” (s. 103).

derdine düşmek: “Yapılması gereken bir şeyi gerçekleştirmenin yollarını aramak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Biz burada yanalım da sen simit **derdine düş.**” (s. 15).

ders yapmak: “1) Sınıfta belli bir programa bağlı olarak herhangi bir konuyu işlemek. 2) Sınıfta verilen ödevi daha sonra yapmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çocuklar dilleri dışarıda becerikli becerikli **derslerini yaparlar.**” (s. 73).

devreye girmek: “İlgilenmek, karışmak, araya girmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi hemen **devreye girer**, cenaze evinde hemen ağıt yakmaları için yanık yanık ağlayan yaşlı kadınları bulur.” (s. 25).

dili dönmek: “1. Bir sözü doğru düzgün söylemeyi becerememek. 2. Amacını iyi anlatamamak” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Parfüm demeye **dili dönmeyen** Aziz Efendi yol boyu camilerde, kahvehanelerde her kokudan azar azar sayarak yol aldı.” (s. 39).

diz çökmek: “1. Dizlerini yere koyarak oturmak. 2. Dize gelmek” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ve ‘Beni kıskanıyorsun seeeen,’ diyerek bir elinde kahve dolusu kupasını hiç bırakmadan evin içinde döndü döndü ve sonra nefes nefese kalmış olarak önüne **diz çöktü.**” (s. 127).

dünür düşmek: “Bir kızı evlenmek üzere başkası için istemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Haydar, tanıyıp da ne yapacaklar ki, kızlarını isteyip **dünür düşmedik** ya gözleme istedik.” (s. 55).

düş kurmak: “Bir şey yapmayı düş olarak tasarlamak.” (Aksoy, 2020, s. 740).

“Öyle tezgâh arkalarında **düş kurmayla** olmaz he mi?” (s. 18).

düşünüp taşınmak: “Bir konuyu her yönüyle düşünmek.” (Hengirmen, 2023, s. 238).

“Aziz Efendi **düşündü, taşındı**, bir çıkar yol bulamadı.” (s. 30).

düzen kurmak: “1) İşler duruma getirmek. 2) Düzenlemek. 3) mec. Hileye başvurmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir **düzen kurmuşlar**.” (s. 159).

E

eğilip bükülmek: “Bir kimsenin karşısında sıkıntı, utanç vb. duygularını açığa vuracak hareketlerde bulunmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Fotokopi işi bitince Aziz Efendi, **eğilip bükülerek** ‘Efendime Söyleyeyim,’ diyerek anlattı başkanın karısını.” (s. 27).

efendime söyleyeyim: “Söz söylerken gerekli kelimeyi bulamayan bir kimsenin kullandığı bir söz. 2. Örnek olarak, mesela.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Fotokopi işi bitince Aziz Efendi eğilip bükülerek, ‘**Efendime söyleyeyim**,’ diyerek anlattı başkana kararını.” (s. 27).

“**Efendime söyleyeyim**, bizim milletimiz el iyisidir.” (s. 72).

ekmeğini yemek: “1) Birisinin işinde çalışarak kendi geçimini sağlamak. 2) Geçim yönünden birisinin yardımından yararlanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yarın çok **ekmek yeriz** bunun sırtından.” (s. 140).

eksik olmamak: “Her vakit ve her fırsatta bulunmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Köy köy dolaşarak kurduğu ‘ehbap’ ilişkisi sayesinde müşterisi **eksik olmazdı**.” (s. 25).

el açmak: “1. Dilenmek. 2. Başkasının yardımını isteyecek durumda olmak. 3. Kâğıt açmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yolcular **el açıp** şükre, duaya çöktüler ama Gülbeyaz, Aziz Efendi’yle beraber eve gelen Kara Kedi kokusunu alır almaz ensesinden tuttuğu gibi banyoya götürdü.” (s. 34).

ele geçirmek: “1) Yakalamak. 2. Sahibi olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Elime geçirsem** et kemik komaz, çürütmez miyim?” (s. 101).

ele geçmek: “1) Yakalanmak. 2. Edinilmek” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şu kokuyu satan deyyus bir **ele geçmez** ki şişenin içinde boğsam, diyerek köpüren kadınlar güçleri yetse eve bile almak istemezlerdi erkeklerini.” (s. 37).

el ele vermek: “1) El tutuşmak. 2. *mec.* Birlikte davranmak, bir konuda birleşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Zaten onlar **el ele verip** beni bu hale getirdiler sevgili cıncık gözlü doktorum.” (s. 132).

el etek öpmek: “Bir işi yaptırmak için şuna buna çok yalvarmak. Krş. Eline ayağına düşmek” (Aksoy, 2020, s. 753).

“Şimdi onun oğlu oldu, benim kapıma gelip **el etek öper**, yardım diler, he mi.?” (s. 78).

el iyisi olmak: “Yakın çevresine değil, yabancılara yardımcı olmayı sevmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Efendime söyleyeyim, bizim milletimiz **el iyisidir**.” (s. 72).

elinden gelmek: “Yapabilmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sibel, babasının gidişatından korksa da **elinden bir şey gelmiyordu**.” (s. 69).

elinden tutmak: “1. Yardım etmek. 2. Kayırmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bunun **elinden tutup** doğru Bursaspor’a götürdü.” (s. 140).

elinde olmak: “İsteyince o işi yapabilmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yanlış olduğunu belki en iyi sen bilirsin ama vazgeçmek **elinde değildir**.” (s. 113).

eline vur, ekmeğini al: “Yumuşak huylu, zavallı.” (Hengirmen, 2023, s. 250).

“Bunların **eline vur, ekmeğini al**.” (s. 59).

el kadar: “Çok küçük, küçücük.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O **el kadar** dükkân kabir oluyor sıkıyor da sıkıyor Niyazi Usta’yı.” (s. 102).

el vermek: “1) Yardım etmek. 2) esk. Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. 3) Halk hekimliği ile uğraşan kimse bilgilerini başkalarına öğretmek. 4) Kâğıt oyunlarında elde olan veya olmayan sebeplerle oyun üstünlüğünü karşı tarafa bırakmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Vicdanları **el verseydi** Kara Kedi’yi de Aziz Efendi’yi de otobüsten atarlardı.” (s. 34).

emek vermek: “Bir şeyin meydana gelmesi için özenle ve çok çalışmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Askere gitmeden evvel çok **emek verdiği** sanayide şimdi ‘Şahin Oto’ isminde bir dükkânı olacak.” (s. 99).

emin olmak: “İnanmak, güvenmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sadi tamamen **emin oluyor.**” (s. 51).

esir etmek: “1) Tutsak durumuna getirmek. 2) *mec.* Alıkoymak, meşgul etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Dükkân dibine gömdüğü , tezgâh arkasına **esir ettiği** oğlu nasıl bir gelin seçermiş, nasıl bir kız almış, uyduruk dükkânın için ağzına geleni sayıp demediğini bırakmadığın, üniversiteye salmadığın, adam yerine koymadığın oğlan nasıl bir erkekmiş?” (s. 14).

etme eyleme: “Bir davranış karşısında ‘yapma’ anlamında kullanılan bir söz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Etme eyleme**, sen biraz alttan al da bu çocuğu kurtar.” (s. 106).

eyvallahı olmamak: “Kimseye gönül borcu, minneti olmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Burada kimsenin kimseye **eyvallahı olmadığını** görmüştür.” (s. 106).

E

fark etmek: “1) Görmek, seçmek. 2. Anlamak, sezmek. 3. Değişmek, başkalaşmak. 4. Ayırt etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Mesele Elif olsun Tina olsun hiç **fark etmiyordu.**” (s. 133).

fırsat bulmak: “Uygun, elverişli zaman bulmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sibel önce her hafta, sonra on beş günde, sonra ayda bir ve artık akademik kariyerinden **fırsat buldukça** mezarları ziyaret etti. (s. 69).”

fırsat kollamak: “Yapmayı düşündüğü iş için uygun zaman beklemek.” (Hengirmen, 2023, s. 265)

“İlk sarılmamda şaşırın babam, sonra kendisi de **fırsat kolluyormuş** gibi, hiç de lüzumu yokken elini omzuma falan attı.” (s. 136).

fikir alma: “Birinin düşüncesinden yararlanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Türkiye’yi aramakmış, annelere durumu izah etmekmiş, onların **fikrini almakmış**, bütün bu incelikleri birkaç telefonda hallettim.” (s. 135).

G

gel zaman git zaman: “Aradan oldukça uzun bir zaman geçtikten sonra.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Gel zaman git zaman** Erkan’ın ayağındaki sargı yalan olduğundan ve yalanın hükmü kısa olduğundan millet işkillenmiş.” (s. 154).

geri durmak: “Bir işi yapmaktan kaçınmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sansar Sami dedin mi bir adım **geri duracaksın**.” (s. 9).

gırla gitmek: “Uzun sürmek, sürüp gitmek. 2. Bol bol ortaya dökülüp harcanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Türkü bitince alkış, tezahürat **gırla gider**.” (s. 95).

gizli kapaklı: “1) Kimseye duyurulmadan belli etmeden yapılan iş. 2) Anlaşılmayan, açık olmayan şifreli konuşma, söz.” (Hengirmen, 2023, s. 282).

“**Gizli kapaklı** Güldane’nin evini gözlediği günlere.” (s. 78).

gol atmak: “Topun karşı takımın kalesine girmesini sağlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bursa’ya **gol atmaya** gitti ya, esas golü Selim Efendi’ye attı, dediler.” (s. 160).

göçüp gitmek: “Ölmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir gün gelip de babası da **göçüp gidince** bu dükkân artığı kendine kalmıştır.” (s. 72).

gönül almak: “Bir kimseye karşı iyi davranmak, ona güzel sözler söylemek.” (Hengirmen, 2023, s. 291).

“Bir de gümüş künye almış Niyazi Usta, ‘Bunu da karına ver **gönlünü al**,’ demiş.” (s. 107).

gör bak: “Görürsün, göreceksin anlamında kullanılan bir söz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Gör bakalım** nasıl olurmuş gözleme.” (s. 54).

göze görünmemek: “1) Ortaya çıkmamak, ortalıkta dolaşmamak, saklanmak. 2) Kendisi var olduğu hâlde göz onu görememek. 3. Değersiz olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü)

“Enes hiç **gözüme görünmüyor**.” (s. 20).

göz açıp kapayana kadar: “Çok kısa bir sürede.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hepsi bir **göz açıp kapayası kadar** bile sürmedi.” (s. 106).

göz kırpmak: “1) Göz kapağını kapayıp açmak. 2) Başkasının söylediklerinin doğru olmadığını işaretle anlatmak için benimsediği kimseye bakarak gözünü kapayıp açmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Neşeli olduğu zamanlardaki gibi Erkan’a **göz kırpıp** Zeliha’ya takılmış.” (s. 144).

gözleri dolmak: “Ağlamaklı olmak, duygulanmaktan ötürü gözü yaşla dolmak.” (Hengirmen, 2023, s. 307).

“Handan diyemedim, **gözlerim doldu.**” (s. 20).

gözleri parlamak: “Sevinci ya da umudu gözlerinden belli olmak.” (Hengirmen, 2020, s. 309).

“Aziz Efendi dinledikçe **gözleri parladı.**” (s. 38).

gözü gönlü açılmak: “Neşelenmek, ferahlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Gidip, bulup dinleyek de **gözümüz gönlümüz açulsın.**” (s. 94).

gözü kör olsun: “*tkz.* 1) Bazı zararlı durumlarda zararı istemeyerek kabullenmeyi anlatan bir söz. 2) Gereksinim duyu yokluğunda söylenen bir söz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şu garipliğin **gözü kör olsun.**” (s. 46).

gözünde büyümek: “Bir şey bir kimseye olduğundan güç veya önemli görünmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İşten eve dönerken kalabalık **gözüne büyümey** mi?” (s. 64).

gözünü açmak: “O yerde olduğunun farkına varmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Salya, sümük, kan, gözyaşı derken **gözünü açtığı**nda hastanedeydi.” (s. 66).

gözünü dikmek: “Bir şeye dikkatle bakmak.” (Hengirmen, 2020, 318).

“Ama **gözlerini dikmiş** kendisinden cevap bekleyen taksiciye bakınca çaresiz anlattı.” (s. 58).

gözünü karartmak: “Bir işe atılırken hiçbir şeyden çekinmemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Başkan **gözünü karartmış**, bu işi yapacak.” (s. 27).

gözünün önünden gitmemek: “Bir türlü unutmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hele de en küçüğün şeftali yemesi hiç **gitmemiş gözünün önünden.**” (s. 151).

gözüyle görmek: “Bir olaya tanık olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yetmiş yaşında İfakat Hanım’ın cenazesinde bu kadınlar, gitti ömrüne doyamadan dağ gibi avrat diye ortalığı inlettiler, **gözümle gördüm** yahu!” (s. 26).

gurur duymak: “Gururlanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şöhretin tadı ve annemle babamdan gelen ‘Seninle **gurur duyuyoruz.**’ cümleleri sonunda ben artık ilçede Elif’in annesine sarılıp ağlayan Tolga olmaktan az da olsa sıyrılmıştım, öyle zannediyordum.” (s. 115).

gücü yetmek: “Eldeki imkânlarla ancak altından kalkabilmek, üstesinden gelebilmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Refet Efendi artık biliyor; hangi iş Ankara’dan olur, hangi işe kimin **gücü yeter...**” (s. 76).

güç bela: “Zorlukla, güçlük çekerek.” (Aksoy, 2020, s. 825).

“Sağda solda **güç bela** bir kere daha buluşmuşlar.” (s. 156).

gülmekten kırılmak: “Çok gülmek.” (Hengirmen, 2023, s. 322).

“Takım arkadaşları **gülmekten kırılırken** Erkan seviniyormuş.” (s. 151).

gül gibi: “Çok iyi , çok güzel.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Elinde **gül gibi** sanatı var.” (s. 90).

gün görmüş: “Birçok yaşam deneyimleri bulunan (kişi).” (Aksoy, 2020, s. 829).

“Gülbeyaz **gün görmüş**, geçirmiş.” (s. 25).

günleri sayılı olmak: “1) Ölümü yakın olmak. 2) Bir yerde kalmak için ancak birkaç günü bulunmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Günleri sayılı** ama o bana üzülüyor.” (s. 57).

gürültü çıkarmak: “Kavgaya kadar varan sert konuşmalar yapmak.” (Aksoy, 2020, s. 831).

“Hep **gürültü çıkararak** günleri geçen Niyazi Usta şimdi istiyor ki dükkâna kimse gelmesin.” (s. 101).

H

haber almak: “Kendisine bildirmek, öğrenmek, bilgi edinmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Erkan gidince kızlar da kötölemiş ya, artık gazeteler yazar, biz de Erkan’dan **haber alıruz** diye sevinmişler. (s. 149).”

haber uçurmak: “Gizlice haber göndermek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yanında kim var kim yoksa İstanbul’a **haber uçurmuşlar** da Cuma Rüzgârı teyyareye verilip şeyhe yetiştirilmiş.” (s. 35).

haber vermek: “1.Bildirmek, haber ulaştırmak. 2. Bir durumun, bir olayın belirtisi olmak” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Selim Efendi Ebru’yu muayene edip gebelik **haberi veren** doktora en pahalısından bir saat aldı.” (s. 160).

haddi hesabı yok: “Sayılamayacak kadar çok, sınırsız, ölçüsüz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Vücudunda eziklerin **haddi hesabı yok.**” (s. 44).

hakkını vermek: “1.Gereğini bütün olarak yerine getirmek. 2. Birinin çalışmasının karşılığını gereğince değerlendirmek” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ahmet yine mırıl mırıl Hindistan aksanının **hakkını vere vere** konuşuyordu.” (s. 129).

hak etmek: “1)Bir emek karşılığında hakkı olan şeyi elde etmek, hak kazanmak. 2) Lâyık olduğu kötü karşılığı almak. 3. Bir başarı dolayısıyla ödüllendirilmek” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir başkası bunları söyleseydi, bir başkası eline kalem alıp benim hayatımı bir roman şeması yapacak kadar ileri gitseydi sağlam bir tokadı **hak ederdi** ama işin ucunda Tina var.” (s. 120).

hak vermek: “Birinin düşüncesini, davasını, iddiasını doğru bulmak” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina onu bütün vücuduyla dinliyordu, anlıyordu, **hak veriyordu.**” (s. 129).

halt etmek: “tkz. Uygunsuz bir söz söylemek, uygunsuz davranmak, uygunsuz bir iş yapmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İnsanoğlu da kokar ki tekeler koyunlar yanında **halt etsin**.” (s. 31).

“Ördek, şibi **halt etsin**, bizim oğlan kadar suya batıp çıkan var mı acep?” (s. 146).

halt karıştırmak: “tkz. halt etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Milletin **karıştırmadığı halt** kalmayacak, sen paraynan onu temizleyeceksin he mi?” (s. 10).

halvet olmak: “Birisi veya birileriyle yalnız görüşmek amacıyla içeriye başkasını veya başkalarını almamak.” (s.19). (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Niyetim bizim it eniği Enes’in derslerini sormak, o sormada bulursam Handan ile **halvet olmak**.” (s. 19).

hasta etmek: “Hasta olmasına yol açmak. mec. Bezdirmek, bıktırmak, usandırmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bak Tina, adamı **hasta etme**.” (s. 127).

haşa huzurdan: “Katınızın, temiz havasına yakışmayan, kaba, pis, iğrenç bir kavramın sözcüğünü kullanacağım, özür dilerim.” (Aksoy, 2020, s. 844).

“Yahu ben usta oluncaya kadar enseme yediğim tokadı **hâşâ huzurdan** eşeğe vursalar hayvan o saat telef olur be.” (s. 88).

hatırına gelmek: “Hatırlamak, aklına gelmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Güldane’nin bakışını, gülüşünü **hatırına getirmiş** yeniden.” (s. 78).

hatırını saymak: “Değer vermek, saygı göstermek.” (Hengirmen, 2023, s. 335).

“Çocukların okuması nasıl olacaksa olsun ama ille ki ille okusunlar diyen Refet **hatırını saydığı** bir öğretmene sormuştur.” (s. 72).

havadan, sudan konuşmak: “Belli ve önemli bir konu üzerinde değil, rasgele konulardan konuşmak.” (Aksoy, 2020, s. 847).

“**Havadan sudan** öylesine **konusurlar**.” (s. 146).

havalara uçmak: “Çok sevinmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina, **havalara uçuyordu**.” (s. 135).

hava atmak: “Herhangi bir üstünlüğünden dolayı şişinmek, caka yapmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Konuşurken Sevim’e *hava atmayı* ihmal etmedi.” (s. 52).

hayale dalmak: “Dış dünyadan uzaklaşarak gerçekleşmesi istenilen şeyleri veya hatıraları düşünmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O laflardan en güzellerini, düğüne derneğe yakışanlarını, telli duvaklı gelinlere, damat tıraşlı oğlanların horozlanmalarına yakışanlarını aldı, *hayallere daldı*.” (s. 89).

hayal kurmak: “Gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi düşünmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ve sesimin tonuna, hasta yattığım yataklardan, *hayaller kurup* sonra yıkılmalarımın ve Tina’yı özlediğim bütün anlardan bir renk katıp konuştum.” (s. 134).

hayatına girmek: “Yaşamında yer almak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ahmet açık kalmış pencereden içeri süzülen bir kedi gibi kolayca *hayatımıza girdi*.” (s. 126).

hayatından çıkarmak: “İlgisini, ilişkisini tamamen kesmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ahmet tabii ki bilemezdi bizim efendi-cariye oyunu oynayarak onu *hayatımızdan çıkarmaya* çalıştığımızı.” (s. 128).

hayır dua etmek: “İyi dileklerde bulunmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi, Deli Kadir’e *hayır duası ederek* çıktı dükkândan.” (s. 33).

hazır etmek: “Hemen kullanılabilecek duruma getirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İşte onları da sen şurada bir bardak çay içmeden *hazır ederim*.” (s. 24).

hesaba katmak: “Dikkate almak, göz önünde bulundurmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hatta annemin İngiliz edebiyatı bilgileri de *hesaba katılırsa* biz ne kadar ‘modern’ olurduk anlatamam.” (s. 116).

hesap etmek: “1) Bir işin kazancıyla giderini karşılaştırarak bir sonuca varmak. 2)Düşünmek, tasarlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir aya yakındır değiştirmedığı çamaşırlarının ter kokusu da bastırınca pişmanlığını varın siz *hesap edin*.” (s. 107).

hesap tutmak “Alışverişi ilgili sayıları bir yere yazmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Asker gibi ay gün *hesabı tutup* şafak saymadılar ama gezdiler de gezdiler.” (s. 64).

hınç almak: “Öç (veya öcünü) almak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Otur şuraya doyur karnını, senden *alırım hıncımı* bak.” (s. 92).

hikâye etmek: “Ayrıntılarıyla anlatmak, söylemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Erkan’ın o beyaz beyaz gülüşü, her lafa bir ince oyun katışı, başına geleni, olup biteni *hikâye edişi* büyü gibi sarmış sarmalamış Ebru’yu.” (s. 154).

hizaya gelmek: “*tkz.* Davranışlarını düzeltmek, yola gelmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi bir kere daha anladı ki Gülbeyaz denilen odunun yontulup *hizaya gelmesi* mümkün değildir.” (s.29).

hizmet etmek: “1) İş görmek, çalışmak. 2) mec. Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şunca yıllık *hizmet etmişiz* tabii.” (s. 28).

hoşuna gitmek: “Beğenmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina’nın çok *hoşuna gitti.*” (s. 135).

İ

ısrar etmek: 1) Bir konuda, bir düşüncede sürekli direnmek, ayak diremek. 2) Çok istemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Anam çok *ısrar etti.*” (s. 15).

İ

iç geçirmek: “Derin bir soluk almak, üzülmek.” (Hengirmen, 2023, s. 347).

“Aziz Efendi, başkan lafını duyunca bir *iç geçirdi.*” (s. 40).

içi cız etmek: “Ansızın içi sızlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Muammer’in *içi* bir kez daha *cız etti.*” (s. 46).

içi dışına çıkmak: “1) Kusmak. 2. Kusacak duruma gelmek” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“*İçi dışına çıkıyor* kızcağızın.” (s. 102).

içi geçmek: “1) İstmeden kısa süre uyuyuvermek. 2) Bir işe yaramaz duruma gelmek. 3) Yaşlılıktan, güçsüzlükten isteksiz olmak, hiçbir şeye ilgi duymamak. 4. Kavun, karpuz vb. yenmeyecek biçimde içi bozulmuş olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Canan ise kim bilir ne zaman **İÇİ GEÇMİŞ**, tısıl tısıl uyuyordu.” (s. 90).

İÇİNDEN GELMEK: “Bir şeyi yapmak için bir istek duymak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O da **İÇİNDEN GELDİĞİ** gibi ‘essahtan’ sarılıyor babasına.” (s. 107).

İÇİNE ÇEKMEK “1) Soluk almak. 2) mec. Bilincine varmak, anlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bıradır diye dilini damağının ortasına vura vura konuştuğu İngilizcesinde saklı terimler, tanımlar, dipnotlar ve ne kadar akademik süprüntü varsa Tina’yı **İÇİNE ÇEKMEYE** yetti.” (s. 127).

İÇİNE KAPANMAK: “Çevresindeki kişilerle ilişki kurmamak ve duygularını kimseye açmamak.” (Aksoy, 2020, s. 870).

“Bu kadar **İÇİNE KAPANMASI**, çaresiz durması hoşuma gitmiyordu.” (s. 68).

İFADESİNİ ALMAK: “1. Sorguya çekmek. 2) Görgü tanığının anlattıklarını yazmak. 3. *argo* Tepelemek. 4. *argo* Üstün gelmek, yenmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Gel bakalım Şahin Efendi, senin **İFADEİNİ BİR ALALIM...**” (s.105).

İKİ ARADA BİR DEREDE: “Sıkışık, zor şartlar altında.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İlçeye tayin olmuş hâkim beyler âdet edindiler; şöyle kitap gibi bir takım diktirelim diyerek gelip buldular **İKİ ARADA BİR DEREDeki** iğne deliği kadar dükkânı.” (s. 87).

İLERİ GİTMEK: “Söz ve davranışta ölçü dışına çıkmak. 2. İlerlemek, gelişmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir başkası bunları söyleseydi, bir başkası eline kalem alıp benim hayatımı bir roman şeması yapacak kadar **İLERİ GİTSEYDİ** sağlam bir tokadı hak ederdi ama işin ucunda Tina var.” (s. 119).

İNAN OLSUN: “Bana inanınız anlamında kullanılan bir söz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**İNAN OLSUN** görmedim” (s. 11).

İNCİK BONCUK: “İncik türünden değersiz süs eşyası.” (Aksoy, 2020, s. 881).

“Gülümseyince *ortaya* **İNCİK BONCUK** saçmış gibi dişleri çıkar.” (s. 146).

İNİM İNİM İNLEMELİK: “Sürekli olarak inlemek, çok sıkıntıda olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Akşam olmuş, ezanlar **inim inim inlerken** Sülükçü yavaş yavaş evin yolunu tutmuş.” (s. 142).

insan içine çıkmak: “Toplum içine karışmak, başkalarıyla ilişki kurmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hiç adam **insan içine çıkacak** halin var mı de bakalım Zeliha olacak sümüklü?” (s. 152).

ipe dizmek: “Boncuk vb.ni ipliğe geçirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sanki söz söylemez de boncukları **ipe dizer**, dizer de karşısındakinin boynuna asardı.” (s. 89).

ipi koparmak: “Bağlı bulunduğu kuruluş ya da yakınlığı bulunan kişi ile ilişkisini kesmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina ile **ipler** kütüphanenin bahçesindeyken **koptu**.” (s. 117).

ipin ucunu kaçırmak: “*tkz.* Yönetimde bir şeyi kullanmada gereken ölçüyü yitirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bu kızın karnındakini aldırık diyelim ve Ankara’ya gönderdik diyelim, şöyle diyelim böyle diyelim derken **ipin ucunu kaçırmış**.” (s. 158).

istifini bozmamak: “Aldırış etmeyip durum ve davranışını değiştirmemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi hiç **istifini bozmaz**, doktor ciddiyetiyle anlatmaya devam ederdi.” (s. 39).

işe karışmak: “1) Herhangi bir konuda katkıda bulunmak, görev almak. 2) Herhangi bir konuda olumsuz yönde müdahale etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Futbolu geçtik, bari **işime karışma**, ben kuaför olurum, dedim.” (s. 92).

işe yaramak: “Elverişli olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bu kimin **işine yarayacak** diye sorduracak kadar çok şey vardı.” (s. 24).

işin başı: “Bir işin en önemli noktası.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Erkan **işin başında** biraz çekinmiş ama sonra bakmış ki millet hayran hayran dinler, ballandıra ballandıra anlatmış.” (s. 153).

işin içinden çıkamamak: “Başaramamak, sorunu çözümleyememek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Parfümü, kozmetiği, dükkân kirası derken *işin içinden* kolay kolay *çıkamayacağını* görmüştür.” (s. 107).

işler tıklarında olmak: “İşi iyi olmak.” (Hengirmen, 2023, s. 368).

“Onun *işi tıklarındadır* he mi?” (s. 64).

iş tutmak: “1) İş yapmak, çalışmak. 2) Kaba cinsel ilişkide bulunmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Refet Efendi, ister ki oğulları daha büyük masalara konsunlar, ister ki Ankara’da çevre edinsinler, adam tanısınlar, ahabap peyda etsinler, *iş tutsunlar*, düzen kursunlar.” (s. 77).

iş vermek: “Birine yapacak iş göstermek. 2. *argo* Gönlü olduğunu gösterecek davranışlarda bulunmak, pas vermek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Devlet ona *iş verdi*.” (s. 62).

iyi kötü: “1) Pek fena sayılamayacak bir durum içinde, oldukça iyi. 2) İyi de olsa kötü de olsa.” (Aksoy, 2020, s. 893).

“Babamın sıkıntısı olmaz, *iyi kötü* alıştır ya.” (s. 147).

iz sürmek: “1) İzlemek, arkasından gitmek, takip etmek. 2) Av sırasında hayvanın ayak izlerine bakarak gittiği yeri bulmaya çalışmak” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hey yavrum hey, sözde ben anamdan, atamdan gizli sevda *izi sürüyorum*.” (s. 19).

K

kabuğunu çatlatmak: “İçinde bulunduğu güç, olumsuz veya kötü durumdan kurtulup rahatlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Eh tamamdır, buranın *kabuğunu kırdık*, gayri elimdedir bu takım, diyormuş.” (s. 151).

kabuk bağlamak: “1) Üstünde kabuk oluşturmak, kabuklanmak. 2) Üstünden zaman geçtiği için etkisi azalmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bu romanı yazmak; şu birkaç ayda ancak *kabuk bağlamış* olan yaramı elime neşter alıp deşmek gibi.” (s. 121).

kadir kıymet bilmek: “Değerini bilmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Halk Partilidir bu sülale ama *kadir kıymet bilir*.” (s. 27).

kafa sallamak: “1) İkaz etmek için başını iki yana veya öne arkaya hafifçe eğmek. 2) Baş sallamak. 3) Doğru veya yanlış her şeye evet demek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina’nın bütün yüzünü kaplayan ve ona acayip bir İskoç havası veren çilleri, ‘evet’ derken ‘yep’ diye **kafa sallaması** ve her konuyu bir güzel anlaması, çok okuması -okuma konusunda ben onun yanında son hafta finallere hazırlanan öğrenciler kadar zavallıydım- ve herhalde ‘Islamic Studies’ yani İslami Araştırma bölümünde mastır yapması sebebiyle biz o kadar hızlı ve o kadar çok anlaştık ki anlatamam...” (s. 115).

kafası çalışmak: “Akıllı ve zeki olmak.” (Hengirmen, 2023, s. 375).

“Avrat hiç **kafan çalışmıyor.**” (s. 144).

kafası karışmak: “Önceki bilgi ve düşünceleri altüst olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Kafası** o kadar **karıştı** ki, hiçbir şey yapmadan terli ellerimle dergilere sıkı sıkı sarılarak orada ne kadar oturdum bilmiyorum.” (s. 126).

kafası kazan olmak): “1) Kafası şişmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Kafası kazan olmuş,** çatlayacak.” (s. 158).

kafasına dank etmek: “Bir olay karşısında birden ayılmak, doğruyu anlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Kafaya dank ediyor.**” (s. 130).

kafasına koymak: “Kararını önceden vermiş olmak, önceden şartlanmak, bir şey yapmaya kesin karar vererek zamanını beklemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sonra oto tamiriyle uğraşırken **kafasına koyduğu** iş kuaförlüktü.” (s. 97).

kafasını kaldırmamak: “1) Yoğun olarak çalışmak, meşgul olmak. 2) Yoğun bir biçimde düşünmek veya çalışmak. 3) Karşı gelmemek” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Erkan **kafasını kaldırmadan** dinliyormuş.” (s. 152).

kafaya takmak: “Sürekli o şeyi düşünmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sen hiç **kafana takma** Ümmet Çavuş.” (s. 96).

kafayı yemek: “Aşırı yorgunluktan bunalıma düşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ben burada kalırsam **kafayı yerim**... demiş de demiş.” (s. 105).

kahr çekmek: “Uzun süre sıkıntıya katlanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Cami diplerinde küflü köylülerin, buruşuk hacıların *kahrını çekeceğime* giderim festivale, biri olmazsa biri satılır Hem ben de gezmiş olurum.” (s. 38).

kahrından ölmek: “1) Çok üzölmek. 2) Aşırı üzüntü, ölüme neden olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Belgin bir gün rüyama girse ve azıcık da olsa sitem etse ben *kahrından ölürem.*” (s. 60).

kana bulamak: “Kan içinde bırakmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İşte o ceylanlardan her biri bıçak altına yatırılıp *kanlara bulanır*, en kıymetli yerinden, sağ bacağının üstündeki bir el kadar yerden eti hemen yetiştirilir.” (s. 36).

kantarın topuzunu kaçırmak: “Ölçüyü kaçırp aşırı davranmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İşte böyle tahteravalli oynarken, *kantarın topuzunu kaçırp* bir halvet halinde, bir تنها yerde Ebru’nun korktuğı başına gelmiş.” (s. 155).

kan ter içinde kalmak: “Fazla çalışmaktan ve hareketten ötürü çok terlemek.” (Hengirmen, 2023, s. 387).

“Ümmet Çavuş *kan ter içinde* bağırırken, birer ikişer gelir konu komşu esnaf.” (s. 95).

kapıyı açmak: “1) Bir işe veya bir konuya öncelik olarak başlamak. 2) Bir işte başkalarına örnek olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kim derdi ki senin o bicimcik ucun her *kapıyı açacak.*” (s. 88).

kara kara düşünmek: “Çok üzüntülü olmak, düşünceye dalmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Refet Efendi’nin *kara kara düşündüğü* o günlerde dükkân kapısında iki kişi göründü.” (s. 84).

kara sevda: “1) Umutsuz ve güçlü aşk. 2) Kişinin belirli bir neden olmadan çöküntü durumuna girip çevreden gelen uyarılara kapanması, güçlü suç ve günah duyguları içine düşmesi durumu; malihülya, melankoli.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“*Kara sevda* diyeceksin.” (s. 33).

karar almak: “Bir davayı, bir sonucu karara bağlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O gün biz *karar almıştık.*” (s. 128).

karar vermek: “Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ayna karşısında alıp vermelerim sonunda **karar verdim.**” (s. 18).

karnı burnunda: “Doğumu çok yaklaştı.” (Hengirmen, 2023, s. 392).

“Gel bakalım, Şahin zibidisi, **karnı burnunda** bir gelini böyle yataklara sermek ne demekmiş.” (s. 105).

karşı gelmek: “1. Başkaldırmak. 2) Birini karşılamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Gurbete gelin giden ablalarım lâl oldu, ağzını açıp da bir gün **karşı gelmedi**” (s. 9).

karşısına almak: “Birinin düşünce ve tutumuna katılmadığını belli etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Babası kimi zaman Refet’i **karşısına alır** anlatırmış, dükkânımız küçüktür Refet, onun için her şeyden azar azar getireceksin.” (s. 71).

Karşısına dikilmek: “1) Birinin karşısında durmak. 2) Karşıt olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sevim kocasının huyunu biliyordu ama yine de gencecik kızın **karşısına dikilip** ‘Sen niye evlenmiyorsun?’ demesine kızdı.” (s. 58).

kaş göz etmek: “Kaş ve göz hareketleriyle bir şey anlatmaya çalışmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Cemil **kaş göz etmiş**, fındık almış ceplerine doldurmuşlar.” (s. 17).

kayıplara karışmak: “Bulunduğu yerden ayrılp gitmek, gittiği yeri bildirmemek, görünmez olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sabah evden çıktığı gibi **kayıplara karışmış.**” (s. 101).

kayıtsız kalmak: “Önem vermemek, umursamamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Haydar, taksici muhabbetinin içinde adının çokça geçmesine, kızının şıkır şıkır konuşmasına **kayıtsız kalamıyor.**” (s. 51”

kazın ayağı öyle değil: “Bir sorun, bir durum sanıldığı gibi değildir.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sen bir organ zannedersin ama kazın ayağı öle deel.” (s. 74).

kazma gibi: “Büyük kocaman (diş).” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Onlar şimdi bağların kuytuluk yerlerinde **kazma gibi** sesleriyle türkü söylüyorlar.” (s. 89).

kenara çekmek: “Bir şey söylemek için birini kalabalıktan ayırmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O gece Canan, Hüsniye’yi bir **kenara çekti**.” (s. 105).

kendi kendine: “1) Kimseye sormadan. 2) Başkasının yardımı ve ortaklığı olmaksızın.” (Aksoy, 2020, s. 920).

“Sonra **kendi kendine** söylene söylene masayı topladı Canan.” (s. 93).

kendine gelmek: “1) Ayılmak. 2) Aklı başına gelmek. 3) Durumu düzeltmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Etme Sadi, iyi misin, **kendine gel**.” (s. 65).

kendini göstermek: “1) Beğenilecek niteliklerini ortaya koymak. 2) Ortaya çıkmak, belirtmek. 3) Pas alabilmek için boş alana kaçmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ve adı gibi biliyordu ki, bizdeki bu hal bir şekilde **kendini gösterir**.” (s. 129).

kendi göbeğini kendi kesmek: “Gereksinim duyduğu yardım, başkalarınca esirgendiğinde işini kendi görmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bu sefer de **kendi göbeğimizi kesemedik**.” (s. 21).

kendini tutamamak: “Bir durum karşısında sessiz ve heyecansız kalmak. 2) Kendine hâkim olamamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Kendimi tutamadım**, güldüm.” (s. 119).

kesip atmak: “1) Uzun uzadıya düşünmeden kesin yargıya varmak. 2) Kesin olarak çözmek, bitirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hemen **kestirip atma** aslanım.” (s. 92).

Kına yakmak: “kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürmek. 2) *mec.* birinin uğradığı kötü duruma çok sevinmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sen de o zaman **kına yak** emi Niyazi Usta.” (s. 94).

kırık dökük: “1) Eski, çürük, değersiz (eşya). 2) Düzgün olmayan parça parça (söz).” (Aksoy, 2020, s. 929).

“Onların notları iyidir ama kendi çocuklarının notları **kırık döküktür**.” (s. 71)

kıyak geçmek: “Birine maddi ve manevi destek olmak, yardım etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Mesela daire başkanlığı denilen makam, bir ara makamdır ve daha çok iktidardakilerin adamlarına *kıyak geçme* yeridir.” (s. 77).

kilo almak: “Beslenerek vücudun ağırlı artmak, şişmanlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Annesi ise *kilo aldıkça* çirkinleşen ecnebi teyzelerden biriydi.” (s. 135).

kim bilir: “1) Belirsizlik, bilinmezlik bildiren bir söz. 3) Olabilirlik bildiren bir söz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Benim dükkân şimdi bize bakar da sonra ne olur, *kim bilir*?” (s. 73).

“Canan ise *kim bilir* ne zaman içi geçmiş, tısıl tısıl uyuyordu.” (s. 90).

kitap kurdu: “Çok kitap okuyan, toplayan ve kitaplarla uğraşan kimse.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İngiltere’de bazen tembel, bazen bir *kitap kurdu* olarak yaşayıp giderken Ahmet geldi.” (s. 126).

koca bulmak: “Kız veya kadın kendisi ile evlenecek bir erkek bulmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sibel, ‘Bilmem ki, hayırlısı,’ diye konuyu kapatmaya çalışsa da ‘yapılacak işler’ listesine Sibel’e *koca bulmayı* da ekledi.” (s. 58).

korktuğu başına gelmek: “Düşünülen kötü durum gerçekleşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İşte böyle tahterevallı oynarken, kantarın topuzunu kaçırıp bir halvet halinde, bir تنها yerde Ebru’nun *korktuğu başına gelmiş*.” (s. 155).

koynuna girmek: “Biriyle yatıp sevişmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Güldane’nin *koynuna girmektense* uyanık kalması hayırlı diyerek, açıyor gözlerini.” (s. 83).

kökü kurumak: “Yok olmak, ortadan kalkmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Zamanla Kara Kedi’ye sevdalı müşterinin *kökü kurudu*.” (s. 38).

kötü olmak: “Olumsuz bir durum almak. 2) Beğenilmemek, takdir edilmemek. 3) Kadın kötü yola düşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Doktor, ‘Maalesef,’ deyip susunca, Selim Efendi taş kesilmiş sanki, öyle **kötü olmuş** yani.” (s. 157).

kriz geçirmek: “1 Bir organda birdenbire fizyolojik değişiklik olmak. 2) *mec.* Bunalım içinde olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çok zorlanırsa pompalamaya dayanamaz, **kriz geçirirsin.**” (s. 152).

kulak asmamak: “Önem vermemek, dinlememek. Krş. Hasbî geçmek, o taraflı olmamak, aldırış etmemek” (Aksoy, 2020, s. 943).

“Sen hiç onlara **kulak asma**, söyle sana Bursa’dan ne getireyim?” (s. 149).

kulak tıkamak: “Bir şeyi duymazlıktan gelmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sağda solda millet laf etse de o **kulağını tıkamış.**” (s. 155).

kulak vermek: “Merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çocuklar ustasından nasihat dinleyen çırak kısmı gibi efendice ve essahtan **kulak vermişler.**” (s. 81).

kurulu düzen: “Yerleşmiş, içinde bulunan toplumsal düzen.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aha sana **kurulu** bir **düzen.**” (s. 10).

kurşun gibi: “1) Katlanması zor bir biçimde. 2) Sıkıntı veren. 3) Çok ağır.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yolcular anlamaya çalıştılar; bir nefes alana ikincisini aldırmayan **kurşun gibi** ağır bu koku nedir?.” (s. 34).

kusura bakmamak: “Hoş görmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Haydar öksürmeye başlayınca Sadi, ‘**Kusurumuza bakmayacaksın** efendi ağa, senin gibi profesüre böylesi layık değil amma...’ diyerek sırttır, böylece teker meker gezer tozarlardı.” (s. 53).

“Ama hiç **kusura bakmasın**, ben bu romanı da yazamazdım.” (s. 120).

kuş gibi: “1) Çok hafif. 2) Çabuk iş gören, eline ayağına çabuk.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kızcağız **kuş gibiydi.**” (s. 62).

kuvvet vermek: “Bir konuya çok önem vermek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bu arada Selim Efendi lafa **kuvvet verirmiş**.” (s. 154).

kuyruk sallamak: “Yaltaklanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ben aramızda sana **kuyruk sallayan** bir Ahmet ya da Ahmet’ler istemiyorum.” (s. 135).

kuzu gibi olmak: “Uslanmak, sessizleşmek, sakinleşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şahin dayağını yemiş, **kuzu gibi olmuş**.” (s. 106).

küt diye: “Ansızın.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Küt diye** gidersin, demiş.” (s. 152).

L

lafa karışmak: “Biri veya birileri konuşurken bir başkası konuşmak, konuşmaya katılmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Onun gibi hemen **lafa karışmaz**, önce olan biteni dinler.” (s. 75).

laf açmak: “Söz etmek, söz açmak, konuya girmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ben boş bir adamım bıraksanız sabaha kadar **laf açarım**.” (s. 81).

laf etmek: “Söz etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sağda solda millet **laf etse** de o kulağını tıkamış.” (s. 155).

laf yetiştirmek: “Birinin söylediklerine olur olmaz karşılık vermek, çene yarıştırmaya kalkmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Müftüler, hocalar bakar ki Aziz Efendi’ye **laf yetiştirilmiyor**.” (s. 26).

lazım gelmek: “Gerekmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İşte o hamama gidemeyen adama ne **lazım gelir**?” (s. 32).

lime lime olmak: “Parçalanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kavga sırasında çamura batmış pantolonu, ceketi neredeyse **lime lime olmuştu**.” (s. 46).

lokum gibi: “1) Tatlı, güzel, yumuşak. 2) Çok güzel (kadın).” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Lokum gibi** olmuş mübarek.” (s. 56).

lüzum görmemek: “Gerekli bulmamak, gerekli görmemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Niyazi daha fazla sorup soruşturmaya **lüzum görmeden**, ölüyü çok yıkamamak lazım diye girer dükkânın içine.” (s. 87).

M

makaraya sarmak: “Bir kimseyle alay etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir *makaraya sararsa* daha kurtaramayız.” (s. 16).

mal olmak: “1) Bir şeye bir değer karşılığında sahip olmak. 2) Bir iş, bir davranış sonucu zarara uğramak. 2) Bir yeri, bir şeyi benimsemek” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Neye *mal olursa* olacaktı.” (s. 123).

masal okumak: “İnandırıcı olmayan, oyalayıcı sözlerle kandırmaya çalışmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kadınların bu kadar uyanık olması Aziz Efendi’yi şaşırtsa da hemen başka *masallar anlatmaya* başlıyordu.” (s. 39).

merak etmek: “Üstüne düşerek yapmak istemek. Krş. Merak sarmak.” (Aksoy, 2020, s. 964).

“Çöp sokar, *merak eder*, deşelerler.” (s. 19).

“Herhangi bir profesyonel merakla kirlenmemiş olarak, sadece *merak ettiğim* için kursa kaydoldum.” (s. 113).

meseleyi açmak: “Bir işi, bir sorunu çözmek için başkasına bahsetmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Haydar bu *meseleyi açmak* istedi.” (s. 61).

methiye düzmek: “Övmek, övgü şiiri yazmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kara Kedi’ye *methiyeler dizedursun*, vatandaş kızılıyordu.” (s. 38).

mideye indirmek: “1) Yemek içmek. 2) *mec.* Haksız yere, kanunsuz olarak para kazanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Peynirli simidi üç ısırişta *mideye indiren* Ümmet Çavuş keyiflenir.” (s. 96).

mis gibi: “1) Çok güzel. 2) Elbette.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Memurların çok oturduğu bir yerde açacak *mis gibi* dükkânını, çıtır çıtır işi, pıtır pıtır bir hayatı olacak, saat gibi işleyecekti her şey” (s. 97).

mola vermek: “Uzun süren yolculuğa, yürüyüşe ve, dinlenmek amacıyla bir süre ara vermek, oturup dinlenmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kasabaya en yakın yerde **mola verdi**.” (s. 40).

murat almak: “Dileğine kavuşmak” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şahin, Memnune ile karı koca olup **murat alınca**, sabah evden çıkıp ceketini Memnune tutup bir kenarda mahcup durunca, akşam eve vaktinde gelmesi gerekince, Hüsniye oyunlar oynayıp yengesini pek sevince, Şahin anladı ki artık iş ciddiye binmeye başlamıştır.” (s. 99).

N

nane yemek: “Yakışıksız bir davranışta bulunmak, uygunsuz bir iş yapmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hele dürzünün **yediği naneye** bak.” (s. 39).

ne gezer: “Yok.” (Aksoy, 2020, s. 973).

“Handan’ın evini, okulunu öğrenince daha kolay olur işlerimiz zannediyordum ama **ne gezer**.” (s. 14).

nefes almak: “1) Havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak. 2) Dinlenmek. 3) Ferahlamak, rahatlamak. 4) Mutlu bir biçimde yaşamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Doğruca sevip saydığı, daraldıkça yanına gidip **nefes aldığı** Necip Efendi’nin yanına gitti.” (s.98).

nefes nefese kalmak: “Soluğu tıkanacak gibi olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ve ‘Beni kıskanıyorsun seeeen,’ diyerek bir elinde kahve dolusu kupasını hiç bırakmadan evin içinde döndü döndü ve sonra **nefes nefese kalmış** olarak önüne diz çöktü.” (s. 127).

nefsine yedirememek: “Bir şey yapmayı kendisi için ağır, onur kırıcı bulmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çevresindeki o kadar kız içinde hemen birine abayı yakmayı **nefsine yediremez** ama kızın bakışı, duruşu bir başka mahalledendir.” (s. 139).

ne hâli varsa görsün: “Öğüt ve uyarı dinlemeyenler için ‘ne yaparsa yapsını beni ilgilendirmez’ anlamında kullanılan bir söz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Ne halin varsa gör** edepsiz şey, diyerek vazgeçerlerdi nasihatten.” (s. 26).

ne münasebet: “Öyle şey mi olur, ilgisi yok.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Ne münasebet** efendim, diyerek annem kriz geçirirken babam ‘Müstahdem Hayrettin Efendi’nin bir mızı vardı evet,’ evet diyerek yarı dalgın konuştu.” (s. 114).

nikâh kıymak: “Nikâh memuru kanuna göre çiftlerin karı koca olduğunu bildirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Gülbeyaz lafı açılınca konuşma hızını artıran Aziz Efendi, işin sonunda Gülbeyaz’ı tavsiye edenlerin sülalesine, Gülbeyaz’la **nikahlarını kıyan** hocanın ecdadına, ‘Gülbeyaz bir tanedir,’ diye öve öve anlatarak başına saran komşu kadının atasına söverdi.” (s. 25).

not almak: “1) Biri konuşurken onun söylediklerini yazmak. 2) Bir şeyi başlıca noktalarını özetleyerek yazmak. 3) Öğrenci iyi veya kötü numara, derece almak. 4) *mec.* Bir şeyin niteliğiyle ilgili karar verilmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tina elinde kalemi sallaya sallaya odanın içinde dönüyor, kuruyor, bozuyor, **notlar alıyordu.**” (s. 119).

“**Not alarak** dinledi.” (s. 122).

“Tina Türkiye’ye gitmeden evvel epeyce **notlar aldı.**” (s. 136).

not tutmak: “Bir söz söylerken başkası onun söylediklerini yazmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hasta günlerimde bana bakmış, benim yerime ders **notlarımı tutmuş,** İngiltere’de bana sarı, çilli bir enerji içeceği olmuştu.” (s. 120).

O

of bile dememek: “Şikâyetçi olmamak, şikâyet etmemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Babalarının dediklerine **of bile demezler.**” (s. 76).

olan biten: “1) Gelişen olaylar. 2) Olanın hepsi.” (Aksoy, 2020, s. 985).

“**Olanı biteni** anlatmış.” (s. 144).

olan oldu: “Bir olay gelişti, bir durum meydana geldi; bunu kabul etmek gerek. Krş. Oldu olacak.” (Aksoy, 2020, s. 986).

“**Olan olmuş,** gel buraya Erkan.” (s. 159).

Ö

ömür geçirmek: “Yaşamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aklım çalışsa da desem ki, ulan Çetin sen bir dükkânı bekleyen ve Allah bilir ya o dükkânın peşinde **ömrünü geçirecek** bir adamsın.” (s. 15).

ömür sürmek: “1) İyi ve rahat yaşamak. 2) Yaşamı belli şartlar içinde sürüp gitmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Celal Bayar yüz on beş sene **ömür sürmüş** biliyon mu avrat?” (s. 41).

önüne gelen: “Olur olmaz (kimse).” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi o gece **önüne gelen** ne varsa bir güzel yedi.” (s. 40).

öyle olsun: “Peki, pekâlâ.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Eh **öyle olsun**, ağrıyan sade miden olsun.” (s. 14).

öyle ya: “Kuşkusuz, tabii, elbette.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sonra bizim ufakların okulları olacak, **öyle ya!**” (s. 147).

P

parasını yemek: “Çalışmadan bedavadan geçinmek, birinin sırtından geçinmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Babasının **parasını yiyerek**, eczacılığı iki-üç sene uzatarak her türlü âleme dalıp çıkarak okumuş.” (s. 158).

para etmek: “Değeri olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yoksa şu ayak **para eder** deseler kim inanır.” (s. 143).

pes etmek: “1) Yenilgiyi kabul etmek, pes demek. 2) Yeneileceğini anlayıp, sırtının yere gelmesini istemeyen pehlivan, yenildiğini kabul anlamına ya ‘pes ediyorum’ demek veya hasmının kispetine eliyle vurarak işaret vermek. 3) Birinin aşırı kurnazlığı karşısında ancak bu kadar olur inancına varmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Nasıl oldu hele bir anlat, diyen Muammer’e başından geçenleri anlatırken, boğazına oturan yumruklarla boğuşan Aziz Efendi, sonunda **pes etti**.” (s. 45).

peşinde koşmak: “İstediği bir şeyi elde etmek için uğraşmak.” (Hengirmen, 2023, s. 495).

“Erkan akşama kadar top **peşinde koşuyor**.” (s. 141).

peşine düşmek: “Bir kimsenin ardına takılmak.” (Hengirmen, 2023, s. 495).

“Dükkâna gelen avratların **peşine düşmüş**, demezler mi?” (s. 11).

peyda etmek: “Çıkarmak, oluşturmak, ortaya çıkarmak, edinmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Refet Efendi ister ki oğulları daha büyük masalara konsunlar, ahabap **peyda etsinler**, iş tutsunlar, düzen kursunlar.” (s. 77).

piç etmek: “*tkz.* Yapayım derken bozmak, çıkmaza sokmak. 2) Tadını kaçırmak, tatsız bir durum yaratmak. 3) Boş geçirmek, boşa harcamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şahin ah Şahin, bizim işimizi **piç ettin** Şahin!” (s. 101).

punduna getirmek: “Bir şeyi yapmak için uygun zamanı ve yeri seçmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir gün taksici bir **punduna getirip** sordu.” (s. 56).

R

rahmet okumak: “Tanrı’nın merhamet ve bağışlaması için dua etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sonra **rahmet okurdu** ustasına.” (s. 889).

rast gelmek: “1) Düşünemediği, ummadığı hâlde karşılaşmak. 2) Düşünmediği düşülmediği hâlde payına düşmek. 3) Atılan şey hedefi bulmak. 4) Tesadüf etmek, denk gelmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ama müftü ya da okumuş, yazmış, dini, diyaneti iyi bilen hocalar **rast geldikçe** kızarlardı.” (s. 26).

rayına oturmak: “Bir işi yoluna, yöntemine koymak, düzgün işler duruma getirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Tam işler **rayına oturacakken**, ailesi, özellikle de annesi, ‘Gel etme aslanım, burada ekmek yok mu? diye ağlayınca Sadi dayanamamış gelmiş.’” (s. 49).

renk vermemek: “Duygularını, düşüncelerini veya başka bir durumunu belli etmemek, bir şeyi bildiği hâlde bilmez gibi görünmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi, başkasının tavrına canı sıkılsa da, **renk vermedi**.” (s. 29).

rezil olmak: “Çok utanacak bir duruma gelmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sonra **rezil olup** sırttılar.” (s. 123).

ricada bulunmak: “Rica etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çocuklar uzman olduğu için, ama daha çok Refet Efendi sürekli anlattığından, bazıları **ricada bulunmaya** başlamışlar.” (s. 76).

rol oynamak: “1) Oyunda rol almak. 2) *mec.* Birinin bir işte önemli etkisi olmak. 3) *mec.* Davranışlarında içtenlik olmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Evet onlar tarihin ve belki talihin onlara biçtiği **rolü oynadılar.**” (s. 114).

S

saat gibi işlemek: “Aksamadan, ara vermeden çalışmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Memurların çok oturduğu bir yerde açacak mis gibi dükkânını, çıtır çıtır işi, pıtır pıtır bir hayatı olacak, **saat gibi işleyecekti** her şey.” (s. 97).

sabrı taşmak: “Artık sabredemeyecek durumda olmak.” (Hengirmen: 2023, s. 506).

“Tina nefes almadan konuşurken artık **sabrum taştı** ve geriye yaslanıp içimdeki nefesi Tina’nın anlattıklarının üzerine bir dev nefesi gibi üfledim.” (s. 121).

sağ olsun: “1) Biri için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söyleyenin iyi niyetini belirtmek amacıyla sözün başına getirilen bir söz. 2) bir kişiye güven duyulduğu zamanlarda kullanılan bir söz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yuvalarında **sağ olsunlar**, ağızlarının tadı bozulmasın da tek görüşmiyek.” (s. 64).

sağlam durmak: “Gücünü, yeteneğini ve cesaretini toplamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sen **sağlam dur**, ben arkandan geleyim” (s. 85).

sahip çıkmak: “1) Kendinin olduğunu ileri sürmek. Korumak, koruyucu olmak, ilgilenip gözetmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Niyazi’ye ustasının eserine **sahip çıktı**, desin.” (s. 88).

salavat getirmek: “1) Hz. Muhammed’e saygı bildirmek için dua okumak. 2) Tehlikeli bir durumda dua okumak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Eczacı bize diz çöktürüp **salavat getirtecek.**” (s. 157).

saymakla bitmemek: “Pek çok olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Emrinde uşaklar, hizmetçiler var ki **saymakla bitmez.**” (s. 36).

selam etmek: “Uzakta olan birine esenlik dilemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Demek Güldane **selam etmiş.**” (s. 79).

selama durmak: “Birini selamlamak için yolu üzerinde durmak.” (Aksoy, 2020, s. 1030).

“Aklı her şeye yeter ama artık durulmuş bir adamken, bunca saygı duyanı, bunca el öpeni varken, millet yerden aşağı **selama dururken**, bu kız şimdi karnında nereden geldiği bilinmez bir yumruk kadar et parçası ile onun bunun saltanatını hiç edecek, öyle mi?” (s. 158).

selam söylemek: “1) Selamını birine götürmesini söylemek. 2) Birinin gönderdiği selamı başkasına iletmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Benim **selamımı söyle**.” (s. 32).

selam vermek: “1)Selamlamak. 2) *din* Başını sağ ve sol omuzlarına çevirerek nazmı bitirmek. ” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yerden **selam verip** bir köşeye oturdu.” (s. 27).

sevda çekmek: “Birine tutkun olmak, aşk tutkusu içinde olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Biz anlarınız **sevda çekenin** halinden dedi.” (s. 12).

sevdasına düşmek: “Bir şeyi çok fazla istemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Sevdaya düşmek** yalan mıymış?” (s. 18).

ses çıkarmamak: “Bir şeye itiraz etmemek.” (Hengirmen, 2023, s. 519).

“O ağladıkça Sibel kötü oldu ama **sesini çıkaramadı...**” (s. 66).

sıcak basmak: “Hava çok ısınmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Sıcak bastırıldıkça** beyni kaynadı sanki.” (s. 43).

sıkboğaz etmek: “Bir şey için fazla ısrar etmek, karşısındakinin düşünmesine bile fırsat vermemek.” (Hengirmen, 2023, s. 522).

“Hemen **sıkboğaz etme** adamları.” (s. 52).

sıkıntı çekmek: “1) Zorluk veya yoksulluk içinde yaşamak.” (Hengirmen, 2023, s. 522).

“Kamber bekçi iken çok **sıkıntı çekti**.” (s. 61).

sırası gelmek: “1) Bir başkasından sonra sıra birinin veya bir şeyin olmak. 2) Sırası düşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Burada **sırası gelen** Büyük Cami’ye gidiyor.” (s. 68).

sırtına geçirmek: “Bir şeyi giymek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kravatı bağlarken, gömlek yakasını hizaya sokarken, ceketini *sırtına geçirirken* hep türkü söyledim.” (s. 18).

sipariş etmek: “Bir şeyin yapılmasını veya bir şeyin gönderilmesini bu işlerle uğraşan birinden istemek, ısmarlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Benim küçük dairemde dışarıdan *sipariş ettiğim* yemekten sonra Tina’ya dedim ki, Tina evlenek de kurtulak” (s. 135).

sittin sene: “Olabildiğince uzun bir süre, ömür boyu, sonsuza dek.” (Aksoy, 2020, s. 1039).

“Kara Kedi’nin şişesi yanlışlıkla yere düşse de kırılrsa o yerde *sittin sene* ot bitmez.” (s.34).

soluğu kesilmek: “1) Nefes alamaz olmak. 2) Gücü tükenmek.” (Aksoy, 2020, s. 1041).

“*Soluğu kesiliyormuş* ama sızı ince ince devam ediyormuş.” (s. 145).

soluk aldırmmamak: “Ara vermeden çalıştırmak, vakit bırakmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Avına *soluk aldırmmaz*.” (s. 49).

soluk almak: “1) Havayı ciğerlere çekmek, nefes almak. 2) Dinlenmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Dışarı çıkmış *soluk almış*.” (s. 158).

son nefesini vermek: “Ölmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Annesini hiç bilmeyen, ırgat babası tarlada *son nefesini veren*, beş kardeş yıllarca yarı aç yarı tok sürünen Aziz Efendi’nin, kara bulut olup tepesinden ayrılmayan geçmişi, yağmur yağmur üzerine yağdı.” (s. 45).

söz dinlemek: “Söylenen bir sözü, verilen bir öğüdü kabul etmek, davranışlarını bunlara uydurmak.” (Aksoy, 2020, s. 1044).

“Refet Efendi, şimdi bu çocuklar şimdi senin *sözünü dinlerler*.” (s. 73).

sözünü tutmak: “Verdiği sözü yerine getirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O gece kendi kendine ahdettiği *sözü tutmuştur* ve çocukları okutmuş da okutmuştur.” (s. 73).

süt gibi: “Çok beyaz, çok temiz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O günler ben de **süt gibi** oldum.” (s. 136).

sövüp saymak: “Aralıksız küfürler sıralamak, uzun uzadıya söverek yermek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Hırslanmış, **sövmüş, saymış** ama sonunda Erkan’ın omzunda ağlamış.” (s. 156).

S

şak diye: “Ansızın.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Avucunu yalayıp **şak diye** taksicinin alnına vurdu.” (s. 59).

şifa bulmak: “İyi olmak, onmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Böylece bedenime yayılma riski bulunan Elif kaynaklı maraz, acı da olsa **şifa buldu** onlara göre.” (s. 114).

T

takılıp kalmak: “Herhangi bir noktadan ayrılamamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ben Elif’e **takıldım kaldım**, diyordum.” (s. 113).

takla atmak: “1) Takla hareketi yapmak. 2) *mec.* Çok sevinmek. 3) *mec.* Bir kimseye yaranmak için onun hoşuna giden davranışlarda bulunmak, dalkavukluk etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Araba kuma kaptırınca bir tam bir yarım **takla atarak** kenara yığılmıştı.” (s. 65).

talim etmek: “tkz. 1) Az para karşılığında çalışmak. 2) Hep aynı şeyi yemek zorunda olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Üç kuruş maaşa **talim eden** götü yere yakın bir herifti.” (s. 29).

taş kesilmek: “Çok şaşırp ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek. 2) Sesini çıkaraz olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Doktor, ‘Maalesef,’ deyip susunca, Selim Efendi **taş kesilmiş** sanki, öyle kötü olmuş yani.” (s. 157).

tatlı dilli: “Güzel, kandırıcı, gönül alıcı konuşan; tatlı sözlü.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi ilmi yok, irfanı kıt bir adamdı ama dilinde sihir mi var, büyü mü var dedirtecek kadar **tatlı dilliydi**.” (s. 25).

tedirgin olmak: “Rahatı, huzuru kaçmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Haydar, Taksici’nin Gülü’ne ilk kez bindiğinde **tedirgin olmuştu.**” (s. 53).

tek elden: “Bir yerin veya bir merkezin kumanda ve yönetimi altında olarak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi hemen devreye girer, cenaze evinde ağıt yakmaları için yanık yanık ağlayan yaşlı kadınları bulur, ‘diyeşet’ söyler, sonra cenaze sahibine ne lazımsa **tek elden** ve hızlıca ‘Adam dediğin şahbaz olacak’,’ diyerek anında yerine getirirdi.” (s. 26).

telaş göstermek: “Telaşını belli etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bu halde baloya nasıl gidilecek sorusu karşısında annem ve babam en ufak bir **telaş göstermeden**, işte annemin fotoğrafta görülen fularını bileğine aksesuarımsı gibi takarak baloya gitmişlerdi.” (s. 114).

telef olmak: “1) Hayvan, ölmek. 2) *mec.* Mahvolmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Yahu ben usta oluncaya kadar ensemeye yediğim tokadı hâşâ huzurdan eşeğe vursalar hayvan o saat **telef olur** be.” (s. 88).

tepki vermek: “Herhangi bir etkiye karşı söz veya davranışla karşılık vermek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Lafı burada kesip kız ve yanındaki ne **tepki verecekler** diye bakıyor taksici.” (s. 50).

ter atmak: “Vücudu rahatlatmak amacıyla aşırı derecede terlemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Terini atar**, rahatlar.” (s. 147).

ters yüz etmek: “Bir süre kullanılmış olan giysilerin içini dışına çevirmek. 2. *mec.* Değiştirmek. 3. *mec.* İşleri bozulmak. 4) *mec.* Şüpheli duruma sokmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Millet ne derse desin biri Yasin öbürü Yusuf olan ve aralarında ancak iki yaş olan çocuklar, birinin eski kitabını öbürü alarak, eskiyen önlükleri **ters yüz ederek**, bir silgiyi ikiye bölerek, kalemlerin ucunu boş yere açmayarak, teneffüste bir simidi bölüşerek okumuşlardır.1 (s. 74).

tezgâh açmak: : “Seyyar satıcı, herhangi bir yere tezgâhını kurmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi *tezgâhını açtı.*” (s. 41).

tilki gibi: “Kurnaz (kimse).” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ama *tilki gibi* dükkânın kapısına dikiliyor.” (s. 12).

tokat yemek: “1) Kendine tokat vurulmak. 2) *mec.* Yenilgiye uğramak 3) argo Dolandırılmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Niyazi Usta ensesine esaslı bir *tokat yeseydi* ancak bu kadar sarsılırdı.” (s. 104).

tutunacak dalı olmamak: “Güvenebileceği bir yakını olmamak.” (Hengirmen, 2023, s. 552).

“Gerçi sizin resmî bir *tutar dalınız yok.*” (s. 28).

tuzla buz etmek: “Cam türünden şeyleri onarılmayacak biçimde kırmak, paramparça etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir gün Mısır şeyhi; kokuyu düşürüp şişeyi *tuzla buz etmiş* de amanın demiş.” (s. 35).

türkü çağırmak: “Türkü söylemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şahin’in bağda, bahçede erkek eşek sesiyle *türkü çığıırıp* gezdiği yeter.” (s. 90).

türkü söylemek: “Ezgisiyle bir türküyü seslendirmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Onlar şimdi bağların kuytuluk yerlerinde kazma gibi sesleriyle *türkü söylüyorlar.*” (s. 89).

türkü tutturmak: “Türkü söylemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Çocuklar sınıflarını geçtikçe, sağa sola yemek ısmarlamalar, yarım yamalak *türküler tutturmalar* ile sevinmeler...” (s. 76).

U

umudunu kesmek: “Artık olacağını beklemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Şahin, ondan ve İzmir’den *umudunu kessin* de evini yurdunu bırakıp gelmesin istiyor.” (s. 106).

umudu kırılmak: “Bir şeyin artık gerçekleşmeyeceği inancına varmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sıcak yavaş yavaş bastırdıkça *umudu kırıldı.*” (s. 41).

umurunda değil: “Aldırış etmez, önem vermez.” (Aksoy, 2020, s. 1084).

“O ne derse desin, benim *umurumda değildi*.” (s. 111).

umurunda olmamak: “Aldırmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Benim *umurumda olmaz*.” (s. 92).

un ufak olmak: “Çok ufak kırıntılar haline gelmek, parçalanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O yaklaşma sırasında ne Ebru’nun babası Selim Efendi ne Ebru’nun okuması, doktor olması; hepsi bir kenarda yalan olmuş, *un ufak olmuştur*.” (s. 146).

uykuya dalmak: “Uyumaya başlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi Kara Kedi’ye sarılmış *uykuya dalmıştı*.” (s. 34).

uzak durmak: “Yaklaşmamak, karışmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Babası nasıl sebat edip ekmeğine sarıldıysa o da artık essahtan adam sırasına yazılmak istiyorsa, içen, sıçan zibidilerden *uzak duracak*.” (s. 98).

uzak tutmak: “Uzakta kalmasını sağlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sevmediğini senden *uzakta tutarım*.” (s. 82).

Ü

üstüne basmak: “Yerinde bir düşünce ileri sürmek 2) İyice belirtmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Masadan kalkarken *üstüne basa basa* konuştu.” (s. 92).

V

vakit geçirmek: “1) Oyalanmak. 2) Uğraşmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Parktaki masalara oturacakları zaman çay içmeleri gerekecek ya, onun için aşağıdaki meydana *vakit geçiriyorlar*.” (s. 68).

varla yok arası: “Belli belirsiz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İki kardeşin böyle karınca ısrarıyla ve karınca ayak sesi kadar *varla yok arası* yaşamaları sebebiyle kimse de onları görmez, ciddiye almaz.” (s. 75).

ver elini: “Ansızın verilen akrarla yola çıkıldığını anlatan bir söz.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Deftere üç-beş sayfa birikince kurulur otobüsün koltuğuna *ver elini* Ankara.” (s. 76).

veda etmek: “Vedalaşmak, esenleşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kamber’e **veda edip** ayrılırken Haydar siteye baktı.” (s. 63).

vesile bulmak: “Sebeup yaratmak, bahane göstermek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir **vesile bulunacak**, okula gidilecek.” (s. 18).

vız gelmek: “*tkz.* Pek önemsiz görölmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Koca dükkân hesabı **vız geliyor** da bir Handan hesabı bizi çökertti.” (s. 17).

vız gelip tırıs gitmek: “*tkz.* Önemsememek, aldırış etmemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sen akıllı kızsın, okul sana **vız gelir tırıs gider**.” (s. 149).

Y

yalvar yakar olmak: “Çok yalvarmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“İt gibi **yalvar yakar etmez miyim**” (s. 101).

yan yatmak: “1)Yana doğru çok eğilmek. 2) Sağa veya sola doğru eğilerek devrilmek. ” (Aksoy, 2020, s. 1107).

“Araba hafif **yan yatmış**, direksiyon taksiciyi sıkıştırmıştı.” (s. 65).

yarım kalmak: “Tamamlanmamak, sonuçlanmamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sanki medrese tahsili **yarım kalmış** gibi üzüldü.” (s. 40).

yarım yamalak: “Eksik, tamamlanmamış, özensiz.” (Hengirmen, 2023, s. 573).

“Çocuklar sınıflarını geçtikçe, sağa sola yemek ısmarlamalar, **yarım yamalak** türküler tutturmalar ile sevinmeler...” (s. 76).

yaş dökmek: “Ağlamak.” (Aksoy, 2020, s. 1109).

“Sibel uzaktan baka baka **yaş döktü**.” (s. 66).

yaşını başını almış: “Yaşı ilerlemiş, olgunluk çağına gelmiş kimse.” (Hengirmen, 2023, s. 573).

“Doktor **yaşını başını almış** bir adam.” (s. 157).

yelken açmak: “Yola çıkmak için hareket etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Annem ve babam yeni okula **yelken açtılar**. (s. 111).”

yer almak: “1) Bir işi hazırlayanlar arasında bulunmak. 2. Ayrılan yerde durmak, bulunmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Orada musalla taşında *yerini alıyor.*” (s. 68).

yere çalmak: “Yere atmak, yere fırlatmak” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Senin almadığın yumurtayı ben *yere çalarım.*” (s. 16).

yere sermek: “1) Kötü bir duruma sokmak, yenmek. 2) Vurup öldürmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Daha önce sayısız kere faul yapıp *yere sermişler* ama bu sefer bu ince sızı tam kırmızı kartlık faul yapmış.” (s. 151).

yere yığılmak: “Yere düşmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sandalyede otururken *çuval gibi yığıldı yere.*” (s. 69).

yeri gelmek: “Sırası gelmek, zamanı uygun olmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Almaya, veremeye, pazarlığa, müşteri küstürmemeye, *yeri geldiğinde* müşteri kovmaya bile alışmışım.” (s. 11).

yerine gelmek: “1) Yapılmak olmak. 2) Eski duruma dönmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Haydar’ın neşesi *yerine geldikçe*, Sibel de seviniyordu.” (s. 58).

yerine getirmek: “1) İstenileni, gerekeni yapmak 2) Eski duruma döndürmek 3) İfa etmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Aziz Efendi hemen devreye girer, cenaze evinde ağıt yakmaları için yanık yanık ağlayan yaşlı kadınları bulur, ‘diyeşet’ söyler, sonra cenaze sahibine ne lazımsa tek elden ve hızlıca ‘Adam dediğin şahbaz olacak’, diyerek anında *yerine getirirdi.*” (s. 26).

yerini bulmak: “1) Uygun olan yerde olmak. 2) Kendine yakışan makamı, durumu bulmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kız oynadı, güldü, sonunda *yerini buldu*, desin.” (s. 89).

yerinde duramamak: “1) Sürekli kıpırdamak. 2) İçi içine sığmamak” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ben *yerimde duramadım.*” (s. 11).

yerinden oynamak: “1) Yerinden ayrılmak. 2) Coşkulu, gürültülü, karışık bir zaman yaşamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Erkan’ın gözleri yine *yerinden oynamış*.” (s. 144).

yola çıkmak: “1) Araca binmek üzere yol üstünde durmak. 2) Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek. 3) Herhangi bir şeyi esas almak, oradan başlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Okula doğru *yola çıktım*.” (s. 18).

yola düşmek: “Bir yere gitmek üzere yola çıkmak.” (Aksoy, 2020, s. 1121).

“Aha Aziz Efendi’yi *yollara düşürdün*.” (s. 40).

yolunu beklemek: “Gelmesini beklemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Senin *yolunu gözleyenler* var.” (s. 46).

yolunu tutmak: “Bir yere doğru gitmeye başlamak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Akşam olmuş, ezanlar inim inim inerken Sülükçü yavaş yavaş evin *yolunu tutmuş*.” (s. 142).

yol almak: “Yolda ilerlemek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Muammerle Aziz Efendi yavaş yavaş *yol alırlarken* ucu kim bilir nerede biter bir tükenmez bozkır, arabanın yanından akıp gidiyordu.” (s. 47).

yumruk kadar “1) Çok iri, büyük. 2) Küçücük. (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Akıllı her şeye yeter ama artık durulmuş bir adamken, bunca saygı duyanı, bunca el öpeni varken, millet yerden aşağı selama dururken, bu kız şimdi karnında nereden geldiği bilinmez bir *yumruk kadar* et parçası ile onun bunun saltanatını hiç edecek, öyle mi?” (s. 158).”

yuva yapmak: “1) Yuva hazırlamak, yuva oluşturmak. 2) Evlenmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Zamanında babası burada bir yer yapmıştır kendine, aynı böcüklerin *yuva yaptığı* gibi.” (s. 71).

yuvarlanıp gitmek: “1) Eldeki imkânlarla geçinmek. 2) Birdenbire ölmek.” (Hengirmen, 2023, s. 584).

“Onun için Erkan Ebru’ya doğru *yuvarlanıp gitmekten* korkar.” (s. 140).

yükünü çekmek: “Bütün ağırlığını taşımak, her türlü eziyete katlanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Bir kitabın içinde yaşayan üç kurt olarak aynı dairede okuyor, çay içiyor, battaniyeler sırtımızda, Londra’nın **yükünü çekiyorduk.**” (s. 127).

yük olmak: “1) Bir kimse sıkıntılı bir işini başkasına yaptırmak. 2) Kendisi için başkasına para harcatmak, masraf yaptırmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Ben sana **yük olmam.**” (s. 104).

yüreği hop etmek: “Bir kimsenin bir olay yüzünden birdenbire korkması.” (Hengirmen, 2023, s. 586).

“Refet Efendi’nin **yüreciği hop etmiş.**” (s. 78).

yüzük takmak: “Nişanlanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“**Yüzük takıldı.**” (s. 98).

yüzünü görmemek: “1) Uzun süre görmemek. 2) Gereksinim duyulan bir şeyi özlemek, ona hasret kalmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Sen o günleri bütün ayrıntılarıyla anlatıyorsun ama hayatının geri kalan kısmında Elif’in **yüzünü bile görmemişsin.**” (s. 122).

yüzü kızarmak: “Utanmak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“Kütüphaneciden kitap isterken bile **yüzü kızaran,** terleyen ben, nasıl olur da Elif’le konuşabilirdim ki?” (s. 113).

Z

ziyaret etmek: “1) Birini görmeye gitmek. 2) Bir yeri görmeye gitmek.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O saate kadar Refet Efendi ‘Hacı Bayram’a gideyim, mübareği **ziyaret edeyim,**’ diyerek usul usul adımlıyor Ankara sokaklarını.” (s. 80).

zihni bulanmak: “1) Düşünürken olaylar arasındaki bağlantıyı yitirmek. 2) Ne yapacağını şaşırarak.” (TDK Çevrimiçi Sözlüğü).

“O zaman Sülükçü’nün **zihni bulanmış.**” (s. 141).

3.2. İkilemeler

İkilemeler, Türkçenin söz varlığı içinde önemli bir yer tutar. Zengin bir anlatım imkânı sunan bu yapılar, söze akıcılık ve vurgu kazandırır. Ayrıca Türkçenin söz varlığı içindeki anlatım gücünü ortaya koyar. Gerek gündelik dilde gerekse edebî metinlerde sıkça kullanılarak eserde üslup derinliği ve zenginliği sağlar. İkilemelerin farklı oluşum biçimleri, aynı zamanda dilin söz varlığındaki anlatım olanaklarını yansıtan önemli göstergelerdir. Dilimizde çok yaygın olarak kullanılan ikilemeler konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmacılar ikilemelere dair farklı tanımlar yapmışlardır. İkilemelerle ilgili olarak bazı araştırmacılar tarafından yapılan tanımlar şunlardır:

Vecihe Hatiboğlu, “Türk Dilinde İkileme” adlı eserinin ön sözünde ikilemeyi; “İkileme, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır” biçiminde tanımlamaktadır (Hatiboğlu, 1981, Önsöz).

Ömer Asım Aksoy, ikilemeyi şöyle tanımlamaktadır: “Aynı sözcüğün yinelenmesi, anlamları yakın ya da karşıt, sesçe benzer sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşan sözcük kümelerine ikileme denir” (Aksoy, 1988, s. 50).

Zeynep Korkmaz ise ikileme için şu tanımları kullanmaktadır: “Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu” (Korkmaz, s. 1992, 131).

Türkçe Sözlük, ikileme için; “Anlamı güçlendirmek için aynı sözcüğün tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran sözcüklerin yan yana kullanılması” tanımlamasını yapmaktadır (TDK, 2015, s. 1165).

Bu tanımlarla birlikte bazı araştırmacılar ikileme terimi yerine farklı terimler kullanmışlardır. Hatiboğlu (1981, s. 9), Korkmaz (1992, s. 82), Akyalçın (2007, s. 1), Vardar (2007, s. 119) ve Gülensoy (2010, s. 487) ikileme; Gencan (2001, s. 217) ve Bilgegil (2014, s. 150) ikizleme; Güneş (2007, s. 353), Ergin (1997, s. 377), Karahan (1999, s. 26) ve Delice (2012, s. 31) tekrar; Banguoğlu (2004, s. 308) koşma takımı ve Karaağaç (2012, s. 195) yineleme terimini tercih etmişlerdir.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle ikileme; anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla biçim ve anlam yönünden birbiriyle ilişkili eş, yakın ya da karşıt anlam taşıyan en az iki kelimenin bir araya gelip yan yana yinelenmesiyle kurulan söz öbekleridir, biçiminde tanımlanabilir.

“İkilemenin başlıca amacı anlamı güçlendirme, kuvvetlendirmedir. Sözcük tekrar etmekle anlam tekrar edilir ve böylece anlamda pekiştirme, güç sağlanır, kavramın da değeri genişler, artar” (Hatiboğlu, 1981, s. 56). Bu açıklama, ikilemelerin anlam zenginliğine katkı sağladığını ve dilin ifade gücündeki önemini vurgulamaktadır. Mustafa Çiftci’nin “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında tespit edilen 438 ikileme, eserin dil zenginliğini ve anlatım gücünü ortaya koymaktadır. Yazarın bozkır atmosferini ve karakterlerin duygu dünyasını daha etkili bir şekilde yansıtmak için ikilemelerden büyük ölçüde yararlandığı görülmektedir. Bu durum anlatımın doğal ve akıcı olmasını sağlarken aynı zamanda söz varlığına ait unsurların korunmasına da katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak ikilemelerin kullanımı eserin anlatı dünyasını daha canlı ve etkileyici kılmıştır. Eserde tespit edilen ikilemeler, cümle içindeki kullanımlarıyla birlikte, sayfa numaralarıyla ve sözlük sırasına uygun olarak anlamları bakımından şu başlıklar altında incelenmiştir:

3.2.1. Aynı Sözcüğün Tekrarıyla Kurulan İkilemeler

Bu tür ikilemelerde bir sözcüğün tekrarıyla ses ve anlam etkisi artırılır. Bu yapı hem biçimsel hem de anlamsal bütünlük sağlar. Özellikle konuşma dilinde yaygın olarak kullanılır. Bu tür ikilemeler üzerine yapılan çalışmalarda, tekrarın hem duygusal yoğunluğu hem de anlatı gücünü artırdığı vurgulanır.

A

acı acı

“Taksici **acı acı** güldü.” (s. 62).

ağır ağır

“**Ağır ağır** çıktım, yıllar önce kan ter içinde çıktığım merdivenlerden.” (s. 19).

“Hepsine, kafasını **ağır ağır** yukarıya kaldırarak, ‘cık,’ dedi.” (s. 27).

“**Ağır ağır** konuştu.” (s. 31).

“Öğretmen **ağır ağır** ama kitabın essah kavline göre konuşmuştur.” (s. 72).

“Otobüse biniyor, bu sefer yönü Yozgat olan otobüs **ağır ağır** çıkıyor terminalden.” (s. 83).

“İki öğretmenin benim hakkımda çizdikleri ve benim **ağır ağır** üzerimden geçtiğim kariyerime boyun eğdim.” (s. 110).

ağlaya ağlaya

“**Ağlaya ağlaya** uyudu...” (s. 45).

aheste aheste

“Sonunda ipek halıda yürür gibi **aheste aheste** konuştu.” (s. 98).

“Tren **aheste aheste** gidiyor.” (s. 107).

aka aka

“Ama Handan belasına sırtımdan ter **aka aka** girdim odaya.” (s. 19).

araya araya

“Niyazi Usta iğne ucuyla **araya araya** ev de buldu.” (s. 88).

arıyor arıyor

“Refet Efendi kınayı **arıyor arıyor** bulamıyor.” (s. 79).

ayıp ayıp

“Yapmadığın bir o kaldı Sadi, **ayıp ayıp**.” (s. 58).

ayrı ayrı

“Yol boyu Kara Kedi her birine **ayrı ayrı** haince güldü.” (s. 34).

“Aldığı kararların önüne arkasına **ayrı ayrı** sövdü.” (s. 105).

azala azala

“Refet Efendi yaklaşık bir haftadır **azala azala** esen ama hiç geçmeyen Güldane sancısıyla otururken, oğlu arıyor.” (s. 83).

azar azar

“Parfüm demeye dili dönmeyen Aziz Efendi yol boyu camilerde, kahvehanelerde her kokudan **azar azar** sayarak yol aldı.” (s. 39).

“Babası kimi zaman Refet’i karşısına alır anlatırmış; dükkânımız küçüktür Refet, onun için her şeyden **azar azar** getireceksin.” (s. 71).

B

baka baka

“Taksiye bir müşteri gelecek, taksici müşteriye **baka baka** hatırlayacak, o müşteri de Haydar çıkacak.” (s. 50).

“Haydar, Yozgat Devlet Hastanesi’nin bin kere tamirden geçmiş, milyon kere boyanmış duvarlarına **baka baka** ağladı.” (s. 66).

“Yaşından, başından, hocalığından, profesörlüğünden utanmadan Sibel’e **baka baka** ağladı.” (s. 66).

“Yola **baka baka** uykusu gelmiş.” (s. 79).

“Aynanın karşısında devletin gölgesini sırtında taşır gibi **baka baka** takımlar dikildi hâkimlere, kaymakamlara, daire müdürlerine.” (s. 88).

“Elif’le o çizgilere **baka baka** çörek yerdik.” (s. 110).

“Gözlerinin altı her geçen gün daha çok torbalanan İngiliz doktorun mavi gözlerine **baka baka** anlattıklarını dinledim.” (s. 131).

bakıp bakıp

“Sadece duvara ‘Elif’ harfi yazıp **bakıp bakıp** ağlayacak kadar zavallısın.” (s. 117).

ballandıra ballandıra

“Erkan işin başında biraz çekinmiş ama sonra bakmış ki millet hayran hayran dinler, **ballandıra ballandıra** anlatmış.” (s. 153).

basa basa

“Masadan kalkarken üstüne **basa basa** konuştu.” (s. 92).

becerikli becerikli

“Çocuklar dilleri dışarıda **becerikli becerikli** derslerini yaparlar.” (s. 73).

beyaz beyaz

“Yoksa öyle her erkeğin peşine düşecek bir kız değil ama Erkan’ın o **beyaz beyaz** gülüşü, her lafa bir ince oyun katışı, başına geleni, olup biteni hikâye edişi büyü gibi, sihir gibi sarmış sarmalamış.” (s. 154).

bilmiş bilmiş

“O böyle ***bilmiş bilmiş*** anlatırken çocukların ağızlarından akan salyanın haddi hesabı, hududu yoktur.” (s. 146).

bir bir

“Bütün bunları ***bir bir*** öğrendi taksici.” (s. 52).

“O gün durağa gidene kadar, sonra durakta akşama kadar eskilerden ne varsa ***bir bir*** hatırladı.” (s. 52).

“Eş, dost, akraba; kim varsa ***bir bir*** yokladı.” (s. 59).

“Sibel babası uyanmadan evvel hazırladığı yalanları ***bir bir*** sıraladı.” (s. 66).

“Hüsniye’nin dişleri arasından leblebi gibi ortalığa döktüğü laflara ***bir bir*** baktı.” (s. 89).

“Hepsi ***bir bir*** oldu.” (s. 99).

“Hüsniye paketten şeker seçer gibi ***bir bir*** anlattı.” (s. 104).

“Numaraya cevap veren adam kuaför salonu olduğunu tam adresini falan ***bir bir*** söylüyor.” (s. 105).

“Ellerime, uykusuz gözlerime, hafif kamburlaşan sırtıma bulaşan ne kadar makale, okuma fişi, derleme, tercüme varsa hepsinden ***bir bir*** kurtuldum.” (s. 133).

“Sonra ***bir bir*** anlatmışlar.” (s. 141).

birer birer

“Belediye Başkanı, ‘Doğru düşünmüşsün Muammer,’ diyerek Muammer’in dediklerini ***birer birer*** yaptı.” (s. 46).

“Yolcuları ***birer birer*** toplayan otobüsün yine ikinci koltuğunda Refet Efendi var.” (s. 83).

boncuk boncuk

“Niyazi Usta’nın bir aya yakındır gülmeyi unutmuş yüz çizgileri ***boncuk boncuk*** renklendiler.” (s. 104).

boş boş

“Bir gün kahvehanede ***boş boş*** otururken yan masada biri anlatıyordu.” (s. 38).

“Taksici için durakta ***boş boş*** oturmaktansa ‘profesör’ arkadaşıyla gezmek en güzeliydi.” (s. 56).

burcu burcu

“Eniğinden cücüğüne, okumuşundan kara cahiline, köylüsünden kentlisine **burcu burcu** kokuyu kim istemez?” (s. 32).

buruş buruş

“Elleri, yüzü **buruş buruş** olmuş Kamber, misafirlerini sandalyeye oturttu.” (s. 62).

Ç

çaka çaka

“Şahin hayata, sağlığa, geleceğe, kuaför dükkânına **çaka çaka** epeyce içti .” (s. 97).

çarpa çarpa

“Şahin’e kızarken deli dereler gibi sağa sola **çarpa çarpa** aktı Niyazi Usta .” (s. 101).

çeke çeke

“Ayağını **çeke çeke** itler gibi sürün de ölme, öleme.” (s. 44).

“Ümmet’i kapıya attım da itler gibi ayağını **çeke çeke** geberdi de .” (s. 94).

çıkara çıkara

“Öyle tadını **çıkara çıkara**, öyle lezzetli bakarmış Ebru’ya.” (s. 145).

çimdik çimdik

“Köşeye sıkıştırdığı Hüsniye’nin kollarını **çimdik çimdik** morarttı.” (s. 105).

D

damar damar

“Belgin deyince Haydar’ın yüzüne doğru **damar damar** bir acı yayıldı.” (s. 57).

damla damla

“Sözün tam burasında hem haydar hem taksici gözlerinden **damla damla** Meliha derdine yaş döktüler.” (s. 62).

“Benim türküye olan bağlılığımı bir uzman araştırırsa, Elif’in evinde içime **damla damla** biriken bu türküleri bulur eminim.” (s. 110).

derin derin

“İçinde **derin derin** düşler olan bir uykuymuş bu.” (s. 79).

“Nur ol Ümmet Çavuş, sesleri arasında boğazını yırtarcasına türkü söyleyen Ümmet Çavuş, **derin derin** soluyarak söyler türküsünü.” (s. 95).

“Erkan, demiş, ‘Aslanım sende gelecek var ama bu doktorların dediği doğru ise, sen maalesef,’ demiş, **derin derin** susmuş.” (s. 151).

“Tövbe yarabbi tövbe, diyerek bir yudum çaydan alıp **derin derin** tütün çekerek düşünmeye devam etmiş.” (s. 159).

diken diken

“O zaman onları böyle durulmuş görünce ben de savunmaya geçmiş, kirpi gibi **diken diken** yaşayan ben Tolga olmadım, olamadım.” (s. 136).

dişleye dişleye

“Ağzına aldığı kalemi yan tutarak **dişleye dişleye** bilgisayar kullanan.” (s. 120).

diye diye

“Ahmet ‘Sori biradır’ **diye diye** usul usul ama istikrarlı bir pısırlıklıkla aramıza girdi.” (s. 127).

domur domur

“Yarısı dökülmüş dişlerini göstererek, **domur domur** terleyerekten türküsünü bitirir.” (s. 95).

doya doya

“Sonra Handan’ı **doya doya** seyrettim.” (s. 14).

döne döne

“İçinde dönüp duran dert **döne döne** Gülbeyaz’a geldi.” (s. 42).

“Sobanın üzerinde **döne döne** pişmiş ayva, üzerine erimiş tereyağ dökülmüş pekmez yerdik.” (s. 110).

düşüne düşüne

“Sağı solu **düşüne düşüne** uyur.” (s. 147).

E

erkek erkeğe

“**Erkek erkeğe** takır tukur söylemişler işte.” (s. 151).

ezim ezim

“**Ezim ezim** ezdiler beni.” (s. 44).

el ele

“Zaten onlar **el ele** verip beni bu hale getirdiler sevgili cıncık gözlü doktorum.” (s. 132).

G

gelip gelip

“Ama taksici deniz dalgası gibi **gelip gelip** gidiyordu Haydar’ın aklına.” (s. 60).

gevrek gevrek

“Sonra **gevrek gevrek** güldü.” (s. 56).

“Niyazi Usta’nın sorusunu duyunca, iş çok karışıkmiş ama Ümmet o karışık işlerin her birini bilirmiş gibi **gevrek gevrek** güldü.” (s. 93).

gıdım gıdım

“**Gıdım gıdım** kazansan da sıcak tepeni delse de, soğuk kemiklerini çürütse de bekle Aziz Efendi.” (s. 43).

gözüne gözüne

“Sonra vur **gözüne gözüne** demli çayın.” (s. 40).

“Şöyle türkünün **gözüne gözüne** vur ki barışak.” (s. 94).

güle güle

“**Güle güle** demedin.” (s. 11).

gümüş gümüş

“Niyazi Usta yemek masasında yüzüne incecik yağmurlar yağmış da saçları **gümüş gümüş** alnına dökülmüş gibi güzelleşti.” (s. 89).

gürül gürül

“Sabah ezanında hocalar **gürül gürül** ezan okurken Selim Efendi artık kararını vermiş.” (s. 159).

H

hain hain

“Niyazi Usta **hain hain** gülümser ama sert sert sorar.” (s. 94).

halka halka

“Uyduruktan bir sakatlık icat edip sokağa çıkan Erkan’ın etrafı **halka halka** sorularla dolmuş.” (s. 153).

hanım hanımcık

“Elif yine **hanım hanımcık** haliyle, bazen kafasıyla tasdik ederek, bazen gülümseyerek dinledi beni.” (s. 125).

hayran hayran

“Benim mastır için bulunduğum üniversite kütüphanesine ilk girdiğimde **hayran hayran** bakmıştım.” (s. 115).

“Erkan işin başında biraz çekinmiş ama sonra bakmış ki millet **hayran hayran** dinler, ballandıra ballandıra anlatmış.” (s. 153).

hıçkıra hıçkıra

“**Hıçkıra hıçkıra** kayboldu sesi.” (s. 66).

hınzır hınzır

“Güldane **hınzır hınzır** teselli ediyor.” (s. 82).

hızlı hızlı

“**Hızlı hızlı** konuşuyordu.” (s. 33).

I

ılık ılık

“Memnune’nin karnındaki hareket **ılık ılık** herkesi heyecanlandırdı.” (s. 99).

ışıl ışıl

“**İşıl işıl** yanıyon kavat, demezler mi.” (s. 147).

İ

içip içip

“Bağlarda **içip içip** anırmalara son verecek.” (s. 98).

ilmek ilmek

“Ben **ilmek ilmek** bir Handan elbisesi dokudum giydım sırtıma.” (s. 17).

ince ince

“Aynadan **ince ince** bakmaya başlıyor.” (s. 50).

“Senin emrin olur derken, eğilip kalkarak domates, biber verirken taksici ile **ince ince** dalga

geçer gibiydi.” (s. 61).

“Soluğu kesilmiyormuş ama sızı **ince ince** devam ediyormuş.” (s. 145).

istemeye istemeye

“Haydar yavaş yavaş, **istemeye istemeye** anlattı.” (s. 57).

iştahlı iştahlı

“Arkadaşları da **iştahlı iştahlı** alkışlamışlar ve ‘Keşke biz de Hüsniye gibi olabilsek,’ demiş.” (s. 89).

K

kalem kalem

“Belliyorlar ki bir tek onlarda var **kalem kalem** bıyıklar, parlak siyah saçlar.” (s. 89).

kendi kendine

“O gece **kendi kendine** ahdedtiği sözü tutmuştur ve çocukları okutmuş da okutmuştur.” (s. 73).

“Sonra **kendi kendine** söylene söylene masayı topladı Canan.” (s. 93).

“Coşuverir Niyazi Usta, **kendi kendine** söver.” (s. 96).

“Bu arada portakal edalı Ebru’yu bisküvi yiyen çocuklar gibi **kıpır kıpır** kesermiş.” (s. 145).

kırmızı kırmızı

“Şuna bak, eliyle adam yemiş gibi *kırmızı kırmızı* sürünmüş.” (s. 28).

kısa kısa

“Niyazi Usta eve gidinceye kadar gözlerini *kısa kısa* kararlar aldı.” (s. 105).

kıvrıla kıvrıla

“Millet dağılınca Sülükçü yeşil maden suyu şişelerinde *kıvrıla kıvrıla* türkü çağıran sülüklere bakmış.” (s. 142).

kıvrım kıvrım

“Sattığı sülükler gibi *kıvrım kıvrım* yalana batmış ağzı dili, diyenler olmuş.” (s. 147).

kocaman kocaman

“Hüsniye gözlerini *kocaman kocaman* açmış bekliyor, Canan sedirin ucuna ilişmiş.” (s. 105).

koklaya koklaya

“Haydar, ‘Yoo, hayır almadım,’ dedi ama taksici çoktan *koklaya koklaya* yürümeye başlamıştı.” (s. 54).

“*Koklaya koklaya* gözleme yaptıracak ev arayan taksici.” (s. 60).

kös kös

“*Kös kös* çıktı.” (s. 29).

“*Kös kös* oturup söylendi.” (s. 60).

köy köy

“*Köy köy* dolaşarak kurduğu ‘ehbap’ ilişkisi sayesinde müşterisi eksik olmazdı.” (s. 25).

küçük küçük

“Ve işte o kapanmada *küçük küçük* kararlardan bir kule yaptım.” (s. 132).

L

lime lime

“Kavga sırasında çamura batmış pantolonu, ceketini neredeyse *lime lime* olmuştu.” (s. 46).

“Elim kesiliyor ama nasıl kesme, *lime lime* oluyor elim.” (s. 131).

M

mahcup mahcup

“Aziz Efendi ***mahcup mahcup*** konuştu.” (s. 46).

N

nefes nefese

“Bir gün Enes ***nefes nefese*** geldi.” (s. 12).

neler neler

“Gülmeler, sırtıma vurmalar, daha ***neler neler***.” (s. 17).

“Ne türküler, ne yalan yanlış şiirler, ***neler neler***.” (s. 17).

“Daha ***neler neler*** dedi.” (s. 46).

neşeli neşeli

“Erkan’ın ***neşeli neşeli*** gülüşlerini, kara yüzündeki beyaz dişlerini akşam evde herkes yatıp uykuya geçince hatırına getirir, kendince severmiş.” (s. 145).

O

oradan oraya

“Evin içinde bir tek Hüsniye serçe gibi ***oradan oraya*** koşuyor.” (s. 102).

oynaya oynaya

“Taksici ***oynaya oynaya*** Sevim’in önüne geldi.” (s. 59).

Ö

öve öve

“Gülbeyaz bir tanedir diye ***öve öve*** anlatarak başına saran komşu kadının atasına söverdi.” (s. 25).

P

parça parça

“Kafasında ***parça parça*** görüntüler vardı.” (s. 44).

“Gece ağlamaları yanında iştahsızlık, ***parça parça*** uykular, kötü rüyalar da olunca ben dut gibi sallanmaya başladım.” (s. 122).

pembe pembe

“Bayramlık elbise için top top kumaşlar alınmış da Memnune **pembe pembe** unutaraktan eller mi öpmüş?” (s. 99).

S

sabah sabah

“Taksici **sabah sabah** yine gözleri şişmiş, ‘hark’ diyerek genzini, boğazını temizlemiş, yirmi yaşındaki Gülü’nün direksiyonuna sıkı sıkı sarılmıştı.” (s. 65).

“**Sabah sabah** karnımızı doyurmadan oturulur mu, diyerek ballı kaymaklı, parmak çörekli, çanak peynirli kahvaltı ettirmiş.” (s. 78).

saf saf

“Kendisini **saf saf** dinleyen, Arabistan kralı masalına kanan erkekler gibi değildiler.” (s. 38).

“Canan böyle söyleyince Hüsnîye **saf saf** konuştu.” (s. 92).

“Soru sorarlar **saf saf**.” (s. 145).

sakin sakın

“Canan, Şahin’i daha fazla delirtmemek için **sakin sakın** konuşuyordu.” (s. 92).

“Selim Efendi önce dinlemiş sonra **sakin sakın** demiş ki, Müslüm sen bilirsin.” (s. 143).

sallandıra sallandıra

“Hem gülüyorlar, hem üzüm salkımını yukarı kaldırıp ağızlarına **sallandıra sallandıra** yiyorlar.” (s. 67).

sallaya sallaya

“Kafasını **sallaya sallaya** karar verdi.” (s. 105).

“Tina elindeki kalemi **sallaya sallaya** odanın içinde dönüyor, kuruyor, bozuyor, notlar alıyordu.” (s. 119).

sert sert

“Niyazi Usta hain hain gülümser ama **sert sert** sorar.” (s. 94).

sık sık

“Önce **sık sık** gördüğü futbolculuk rüyaları zamanla azaldı.” (s. 97).

“Annem pek razı olmasa da Elif’in evine **sık sık** giderdim.” (s. 110).

sıka sıka

“Tina ağlamamak içi **sıka sıka** kızarttığı gözlerini son anda serbest bıraktı.” (s. 123).

sıkı sıkı

“Taksici sabah sabah yine gözleri şişmiş, ‘hark’ diyerek genzini, boğazını temizlemiş, yirmi yaşındaki Gülü’nün direksiyonuna **sıkı sıkı** sarılmıştı.” (s. 65).

“Bir lirasını avucunda emanet taşır gibi **sıkı sıkı** tutarak şeker, leblebi satan, ‘Kız Fehmi’nin dükkânına gelir, kırık leblebi isterdi.” (s. 100).

“Nuriye Teyze de bana **sıkı sıkı** sarıldı.” (s. 111).

“Sen Cumhuriyet’e **sıkı sıkı** bağlı bir ailenin çocuğusun.” (s. 118).

“Kafam o kadar karışık ki hiçbir şey yapmadan terli ellerimle dergilere **sıkı sıkı** sarılarak orada ne kadar oturdum bilmiyorum.” (s. 126).

“Çocuklara **sıkı sıkı** tembihlemişler, aman kimse duymasın diye.” (s. 153).

sıkıla sıkıla

“Sonra sağa sola yalanarak bakan Selami ile Erdal, babayla aynı sofrada **sıkıla sıkıla** oturmaktansa dışarıda durmak en iyisi diyerek çıkmışlar evin önüne.” (s. 144).

sızım sızım

“Radyodan **sızım sızım** yayılan türküler eşliğinde romanların biri bitiyor, öteki başlıyordu.” (s. 110).

sora sora

“Tina bana küçük gösterisini yaptıktan sonra belki de az evvelki sultanına baş eğmiş kadın olarak yemek yaparsa iyi olacağını düşünmüş ve yemek kitaplarından birini açıp malzemesini bana **sora sora** yemek yapmaya koyulmuştu.” (s. 128).

söylene söylene

“Sonra kendi kendine **söylene söylene** masayı topladı Canan.” (s. 93).

söve söve

“Namuslarından bulsunlar, diye **söve söve** kabul etmiş ki, Erkan’a artık Bursa yok.” (s. 155).

T

taze taze

“Gelir **taze taze** alırım, dedi.” (s. 16).

tombul tombul

“Taksici hemen **tombul tombul** yuvarlanıp ‘Buyurun efendim,’ diyecek, Haydar ile kızı konacaklar taksinin arka koltuğuna.” (s. 50).

top top

“Bayramlık elbise için **top top** kumaşlar alınmış da Memnune pembe pembe utanarakten eller mi öpmüş?” (s. 99).

U

usul usul

“Anladım ki Sansar Sami bize **usul usul** liseyi okutmuş.” (s. 10).

“Bir ileri iki geri **usul usul** okula vardım.” (s. 19).

“Başına gelenleri **usul usul** anlattı.” (s. 30).

“Babası kilden çanak yapar gibi **usul usul** Refet’i şekillendiriyordu.” (s. 71).

“O saate kadar Refet Efendi ‘Hacı Bayram’a gideyim mübareği ziyaret edeyim,’ diyerek **usul usul** adımlıyor.” (s. 80).

“Tina da ona yardım edecek birini bulduğuna ne kadar çok sevinmiş de, falan, filan; neticede Ahmet ‘Sori bıradır’ diye diye **usul usul** ama istikrarlı bir pısrıklıkla aramıza girdi.” (s. 127).

uzun uzun

“Balığa gidince **uzun uzun** suya bakıyon.” (s. 57).

“Hurdaya çıkmış arabaya **uzun uzun** baktı.” (s. 67).

“Öylece **uzun uzun** bakıştılar.” (s. 67).

“Baktı öyle **uzun uzun** gidenlere.” (s. 85).

“Londra’ya gidenler size zaten **uzun uzun** anlatırlar.” (s. 115).

“Gece yarıları kalkıp **uzun uzun** ağlama krizlerim oluyordu.” (s. 122).

“Tina ile yine birlikte **uzun uzun** yürüdük.” (s. 122).

“Annem, her zaman iştahla konuştuğu, her konuyu Türkiye’nin durumuna, iç ve dış güçlere falan getiren okumuş kadın değil de çilli kızını seven yeni anne olmuş hevesli bir genç gibi Tina’yı **uzun uzun** seyrediyordu.” (s. 137).

Ü

üzgün üzgün

“Yolculuk boyunca karşımda **üzgün üzgün** oturan Elif’le konuştum kendimce.” (s. 125).

V

vura vura

“O İfakat Ablamızın gençliğini göreydin Müftü Efendi, sen de iki dizine **vura vura** çürütür de yine ağlamaya doyamazdın.” (s. 26).

“Ama işe o ensemize **vura vura** bizi ekmek sahibi etti.” (s. 88).

“Bıradır diye dilini damağının ortasına **vura vura** konuştuğu İngilizcesinde saklı terimler, tanımlar, dipnotlar ve ne kadar akademik süprüntü varsa Tina’yı içine çekmeye yetti.” (s. 127).

“Ezan okununcaya kadar elindeki bozukluğu şişelere **vura vura** ‘sülük var sülüüüük diye bağırılmış.” (s. 142).

Y

yağmur yağmur

“Annesini hiç bilmeyen, ırgat babası tarlada son nefesini veren, beş kardeş yıllarca yarı aç yarı tok sürünen Aziz Efendi’nin, kara bulut olup tepesinden ayrılmayan geçmişi, **yağmur yağmur** üzerine yağdı.” (s. 45).

yalvara yalvara

“Beş lira değil de üç lira olmaz mı Aziz Efendi kardaşım, diye diye **yalvara yalvara** alırlardı.” (s. 37).

yan yana

“Törende, annem, ben ve Elif **yan yana** bir fotoğraf çektirdik.” (s. 109).

yanık yanık

“Aziz Efendi hemen devreye girer, cenaze evinde ağıt yakmaları için **yanık yanık** ağlayan yaşlı kadınları bulur.” (s. 25).

yapsa yapsa

“‘El öpenlerin çok olsun yeğenim, hayır ola?’ diye soran Refet Efendi’ye çocuk bir selam getirdiğini, o işini **yapsa yapsa** refet Emmi’sinin yapacağını söylemiş.” (s. 77).

yavaş yavaş

“Peder **yavaş yavaş** namaza gider.” (s. 15).

“Mevsim **yavaş yavaş** bahara doğru akmaya başlamış.” (s. 23).

“Gel zaman git zaman köylere **yavaş yavaş** yayılan Kara Kedi kokusundan köylülerin hanımları, kızları da tiksindiler.” (s. 37).

“Kalktı **yavaş yavaş** festivalin olduğu kasabaya giden minibüse bindi.” (s. 40).

“Aziz Efendi ne olduğunu **yavaş yavaş** anlamaya başlamıştı.” (s. 44).

“Sonra **yavaş yavaş** doğruldu ezik vücudunu zor taşıyarak tuvalete gitti.” (s. 44).

“Sonra cam kutunun üzerindeki Kâbe resmini **yavaş yavaş** çıkardı.” (s. 46).

“Mummerle Aziz Efendi **yavaş yavaş** yol alırlarken ucu kim bilir nerede biter bir tükenmez bozkırı arabanın yanından akıp gidiyordu.” (s. 47).

“Haydar **yavaş yavaş**, istemeye istemeye anlattı.” (s. 57).

“Bende daha hünerler var amma **yavaş yavaş**.” (s. 58).

“Şahin’in yüzü **yavaş yavaş** bulutlandı.” (s. 91).

“Dükkân **yavaş yavaş** müşteri tuttu.” (s. 99).

“Sonra baba kız **yavaş yavaş** eve giderlerken, Hüsniye dedi ki: Baba ben abimin nerede olduğunu biliyom.” (s. 104).

“Hastalıklarım birkaç gün sürer, sonra ben **yavaş yavaş** toparlanırım.” (s. 112).

“Bir haftanın sonunda **yavaş yavaş** Elif bulutu geldi konu üzerime.” (s. 123).

“Akşam olmuş, ezanlar inim inim inlerken Sülükçü **yavaş yavaş** evin yolunu tutmuş.” (s. 142).

“Oğlanlar **yavaş yavaş** uyanmışlar.” (s. 144).

“**Yavaş yavaş** onların yanına varır.” (s. 146).

“Ve **yavaş yavaş** Yozgat’tan kalma kelimeleri silmeye başlamış lügatinden.” (s. 150)

“Erkan **yavaş yavaş** başrol almaya başlamış.” (s. 150).

yaza yaza

“Belli ki önce küçük dergilerde sonra büyüklerinde **yaza yaza** yazar olmuştu Elif’im.” (s. 124).

yoklaya yoklaya

“Eliyle duvar diplerini **yoklaya yoklaya** gider gelirdi.” (s. 91).

3.2.2. Eş veya Yakın Anlamlı Sözcüklerle Kurulan İkilemeler

Eş veya yakın anlamli sözcüklerle kurulan ikilemeler anlamı pekiştirmek ve ifadeye zenginlik katmak amacıyla kullanır. Anlam yakınlığına dayalı bu yapı, Türkçede anlatımın canlılığını ve çeşitliliğini artıran önemli bir söz varlığı unsurudur.

A

adam insan

“Korkma evladım, yaralanan atları vururlar ya, **adam insan** kısmını vurmazlar demiş.” (s. 154).

ağır aksak

“Otobüs **ağır aksak** geliyor Yozgat’a.” (s. 83).

ağrı sızı

“Haydar baktı ki konuşmanın faydası yok, ‘Doğru,’ dedi, ‘Bizim okumamızın **ağrıya sızıya** pek faydası yok.’ ” (s. 56).

“**Ağrıya sızıya** faydası olmadan okumak boş tabi.” (s. 56).

akıp gitmek

“O konuşur ben **akar giderdim**.” (s. 79).

“O çocuklar bu laflara **akıp giderlermiş.**” (s. 155).

B

bağırış çağırış

“Enes’in evlerinin önünden geçerken sokakta **bağırış çağırış** içinde bilye oynayan Enes’i gördüm.” (s. 21).

“**Bağırış çağırış** arasında koşturanlara bakmış.” (s. 152).

bakış görüş

“Ama Erkan şımarmasın diye pek **bakış görüş** etmemişler.” (s. 140).

ballı kaymaklı

“Sabah sabah karnınızı doyurmadan oturulur mu, diyerek **ballı kaymaklı**, parmak çörekli, çanak peynirli kahvaltı ettirmiş.” (s. 78).

borç harç

“Eş, dost, akrabadan **borç harç** denkleştirip bu dükkânı satın almaya niyetlenen Niyazi eski adamlara danışmış.” (s. 87).

boy pos

“Ben **boyuna posuna** türkü çağırmaya başladım.” (s. 12).

“Arabistan’da **boylu poslu** Arap prensleri bu kokuyu sürmeden Cuma’ya gitmezlermiş.” (s. 35).

“**Boylu poslu** oğlanlar eline parfümü alıyor, şöyle aşağıdan yukarıya gövdesine sıkıyor.” (s. 42).

C

çarşı pazar

“**Çarşı pazar** işini bile kendisi görürdü.” (s. 104).

çürük çarık

“Erdal ilk defa **çürük çarık** olmayan bir meyve görüyormuş.” (s. 148).

D

dağ bayır

“Taksiciyle Haydar, yanlarında piknik seperi **dağ bayır** gezdikçe, Haydar’ın neşesi yerine geldikçe, Sibel de seviniyordu.” (s. 58).

dalgalı köpüklü

“**Dalgalı köpüklü** hırçın bir derya.” (s. 79).

devir devran

“Ama yalan dünyanın **devri devranı** sen tavşanmışsın, sen tedirginmişsin anlar mı?” (s. 150).

dikiş nakış

“Ablalarımı ilkokuldan sonra **dikiş nakış** kursuna gönderdi.” (s. 10).

“Hatta bir ara söz **dönüp dolaşıp** Türkiye’ye geldi.” (s. 124).

düğün dernek

“O laflardan en güzellerini, **düğün derneğe** yakışanlarını, telli duvaklı gelinlere, damat tıraşlı oğlanların horozlanmalarına yakışanlarını aldı, hayallere daldı.” (s. 89).

“Sonra nişan yaptılar, **düğün dernek** kuruldu.” (s. 90).

E

ebe dede

“Ümmet de bir zaman köyde **ebe dedesinin** yanında kaldı.” (s. 91).

el ayak

“Ona göre **elini ayağını** topla Ümmet Çavuş.” (s. 94).

“Bizim Kel Dünder gibi **elin ayağın** buruşur da felç olursan?” (s. 102).

el etek

“Şimdi onun oğlu oldu, **el etek** öper yardım diler, he mi?” (s. 78).

el yüz

“Çalışır, yorulur, bir kenara oturur, bakmış ki ter ile toz karışmış, **eli yüzü** çamur olmuş.” (s. 31).

enik cüçük

“**Eniğinden cücüğüne**, okumuşundan kara cahiline, köylüsünden kentlisine, burcu burcu kokuyu kim istemez?” (s. 32).

et kemik

“Elime geçirsem **et kemik** komaz, çürütmez miyim?” (s. 101).

ev bark

“**Ev bark** sahibi olmuşlar.” (s. 50).

“**Evin barkın** yolunu unutursun.” (s. 77).

ev yurt

“Şahin, ondan ve İzmir’den umudunu kessin de **evini yurdunu** bırakıp gelmesin istiyor.” (s. 106).

F

filan filan

“**Falan filan...**” (s. 19).

G

gelen geçen

“**Geleni geçeni** seyretmeye başladı.” (s. 41).

“Niyazi Usta pencerenin kenarında öylece **geleni geçeni** seyretse.” (s. 101).

gelin kaynana

“Ben üç maddede özetledim ama Tina’nın yarım Türkçesi, annemim yarım İngilizcesi bir olup sabahlara kadar **gelin kaynana** kaynattılar.” (s. 136).

gezip tozmak

“Haydar öksürmeye başlayınca Sadi, ‘Kusurumuza bakmayacaksın efendi ağa, senin gibi profesüre böylesi layımdeğil amma...’ diyerek sırtır, böylece teker meker **gezer tozarlardı.**” (s. 53).

“Hele biraz gezsin, kafasını dağıtsın denilmiş, ve işe bu **gezip tozma** günlerinde bu Memnune meselesi çıkmıştı.” (s. 97).

gırgır şamata

“Gece olur, oyuncular birbirlerinin odalarında toplanır, **gırgır şamata** yaparlarmış.” (s. 150).

gizli kapaklı

“**Gizli kapaklı** Güldane’nin evini gözlediği günlere.” (s. 78).

görmüş geçirmiş

“Ulus esnafından **görmüş geçirmiş** bir Hacı Münir Efendi vardır.” (s. 30).

gözü gönlü

“Gidip, bulup dinleyek de **gözümüz gönlümüz** açılsın, demiş.” (s. 94).

H

haddi hesabı

“Vücudunda eziklerin **haddi hesabı** yok.” (s. 44).

“O böyle **bilmiş bilmiş** anlatırken çocukların ağızlarından akan salyanın haddi hesabı, hududu yoktur, o kadar yani.” (s. 146).

havadan sudan

“Bir elimde dergiler, diğer elimde çay bardağı ile **havadan sudan**, annemden, babamdan konuştuk.” (s. 124).

“**Havadan sudan** öylesine konuşurlar.” (s. 146).

hesap kitap

“Deli Kadir denilen toptancının yanına giderken esansçılık işini **hesaba kitaba** döktü.” (s. 32).

İ

inci boncuk

“Oğulları babalarının söylediklerini birer **inci boncuk** edip küpe niyetine takmışlar akıllarının bir yerine.” (s. 77).

“Gülümseyince ortaya **inci boncuk** saçılmış gibi dişleri çıkar.” (s. 146).

K

kadir kıymet

“Halk Partilidir bu sülale ama **kadir kıymet** bilir, örflü adamlardır.” (s. 27).

kan ter

“Ağır ağır çıktım, yıllar önce **kan ter** içinde çıktığım merdivenlerden.” (s. 19).

“Ümmet Çavuş **kan ter** içinde bağırırken, birer ikişer gelir konu komşu esnaf.” (s. 95).

karı kız

“Zannedersin ki Erkan’ı almışlar, hemen topçu etmişler, Erkan o paraları **karı kızla** yemiş, ana babayı tanımamış.” (s. 142).

“Misalen, yani bu adam hoca olmuş koskoca Bursaspor’a ama **karıya kıza** düşmüş.” (s. 156).

kaş göz

“Cemil **kaş göz** etmiş, fındık alıp ceplerine doldurmuşlar.” (s. 17).

kesip biçip

“Evlendirme meselesini **kesip biçip** bir elbise yapmak istedi.” (s. 88).

kıyı köşe

“**Kıyıda köşede** yemek yerken hep aklında Ebru vardı.” (s. 157).

konu komşu

“**Konu komşu** öğlen birer menemen yapardık.” (s. 40).

“Ümmet Çavuş kan ter içinde bağırırken, birer ikişer gelir **konu komşu** esnaf.” (s. 95).

“**Konu komşu** Canan’a hayırlı olsunlara geldiler.” (s. 98).

köşe bucak

“Koltukların sıkışık yerlerine, otobüsün perdelerine, erkeklerin gömlek ceplerine, yakalarına, kadınların saç diplerine çantalarının **köşe bucağına**, çoluk çocuğun gıdıklarına, fındık gibi parmaklarına yerleşti.” (s. 34).

köylü kentli

“Eniğinden cücüğüne, okumuşundan kara cahiline, **köylüsünden kentlisine** burcu burcu kokuyu kim istemez.” (s. 32).

L

laf söz

“Pek **laf söze** karışmaz oldu.” (s. 91).

M

mal davar

“Köyde olsalar **mal davar** bile güttürmezler.” (s. 144).

melul mahzun

“Sonunda ben de anladım ki ben ilçede geçen küçük hayatımızda saçları örgülü, yanakları tombul, gerçekten çok tombul olan kitap kurdu kıza, o kızın **melul mahzun** annesine, hürmetkâr babasına, kocaman kömür sobasına, kızarmış yanaklarıyla kartopu oynadığım Elif’ime âşıktım.” (s. 123).

“Sanki Ebru’yu ömrü hayatında hiç görmemiş de orada **melul mahzun** sakat topçu edasıyla oturmuş.” (s. 154).

O

onu bunu

“Sen **onu bunu** boş ver de bu iyiliğimi unutma.” (s. 13).

Ö

öpüşe koklaşa

“Sülükçü böyle laf cambazlığına vuradursun, Erkan bir gece bahçe kuytusunda, sonra kütüphane salonunda, sonra nerede olursa olsun Ebru ile beraber bulut üstünde gezer gibi **öpüşe koklaşa** gezer olmuş.” (s. 154).

P

pasta börek

“Kadın, akşam herif eve gelince çay ister, çay isteyince acı çayı boş içmesin diye **pasta börek** yapıyor.” (s. 30).

para pul

“**Para pul** lafi etmemiş ama ‘Sen de gözünün önüne bak, adamlar ta Bursa’dan kalkıp gelmişler.’ ” (s. 144).

S

sabi sübyan

“Evdeki **sabi sübyan** yoluna duacı, dedi.” (s. 29).

saçı başı

“Terleyenler, **saçı başı** yağlı çörek gibi olanlar, evinde hanımı, dışarıda ahababı bayram etsin isteyenler, eniğinden büyüğüne kim varsa, ama kim...” (s. 23).

“Elin avratlarının **saçıyla başıyla** oynamanın adı ne zamandır sanat oldu, dedi mi demedi mi?” (s. 92).

salya sümük

“Ama o bir haftalık sahte saltanatımda anladım ki, ben ne vesileyle olursa olsun -babam gibi konuştum- evet ne vesileyle olursa olsun Elif’i ya da Tina’yı hatırlayınca ışık hızıyla tembel, miskin, bitik ve **salya sümük** âşık olabiliyorum.” (s. 133).

“Zeliha sair zamanlarda ‘Yıldım bu gobelin şerrinden,’ diye dertlendiği Erkan’ı götüreceklerini duyunca biraz **salya sümük** olmuş.” (s. 143).

“Çıkın demiş, ana kız **salya sümük**, kemer eziği etlerle çıkmışlar odadan.” (s. 158).

sarmaş dolaş

“O böyle **sarmaş dolaş** Güldane ile bir olunca Muhlise kötü söylüyor.” (s. 82).

sarıp sarmalamak

“Erkan’ın o beyaz beyaz gülüşü, olup biteni hikâye edişi büyü gibi, sihir gibi **sarmış sarmalamış**.” (s. 154).

satıp savmak

“Başkası olsa **satar savar** bir şey eder de sen becerebilir misin acep, dedi.” (s. 34).

“**Satıp savıp** kayıplara karışmayı ben bilmem mi?” (s. 43).

senden benden

“**Senden benden** daha iyi oranın doktorları bilmez mi, bilir.” (s. 154).

sessiz sakın

“İşine bakar, **sessiz sakın** ama hep aynı tempoda sadece işine bakar.” (s. 75).

sorup soruşturmak

“Niyazi daha fazla *sorup soruşturmaya* lüzum görmeden, ölüyü çok yıkamamak lazım diye girer dükkânın içine.” (s. 87).

S

şeker şerbet

“Erkan’ın *şeker şerbet* dili de hayran bırakmış çocukları.” (s. 155).

“Konuş kölesi olduğum Hacı Münir senin ağzından damlayan *şeker şerbet*, konuş.” (s. 31).

T

tanıdık bildik

“Zaten onlar bilirler ki bu sokak arasına kadar gelmiş iki adam illa ki *tanıdık bildik* biridir.” (s. 55).

telli duvaklı

“O laflardan en güzellerini, düğüne derneğe yakışanlarını, *telli duvaklı* gelinlere, damat tıraşlı oğlanların horozlanmalarına yakışanlarını aldı, hayallere daldı.” (s. 89).

torun tosun

“Akşam olunca Yasin’in evinde *torun tosun* buluşacaklar.” (s. 80).

toz toprak

“Taksici’nin Gülü *toz toprak* içinde perişandı.” (s. 53).

U

ucundan kıyısından

“Orada Sülükü lafın *ucundan kıyısından* anlatıyor.” (s. 153).

un ufak

“O yaklaşma sırasında ne Ebru’nun babası ne Ebru’nun okuması, doktor olması; hepsi bir kenarda yalan olmuş, *un ufak* olmuştur.” (s. 146).

usul aksak

“Kahvaltıdan sonra *usul aksak* konuşmuş.” (s. 78).

“Tamam demiş Erkan, **usul aksak** varmışlar eczaneye.” (s. 153).

usul yavaş

“Erkan top oynamayı bitirince eşofmanı omzuna atar, **usul yavaş** eve gelir.” (s. 146).

Ü

üstü başı

“**Üstü başı** toza, kire batan herkes hamama mı gidecek?” (s. 31).

Y

yalan yanlış

“Ne türküler, ne **yalan yanlış** şiirler, neler neler.” (s. 17).

“Aziz Efendi Suudi prenslerini Mısır’a şeyh yaparak, Cuma Rüzgârı’nı bire bin katarak, Perşembe akşamları boy abdesti almaktan, Kâbe duvarına sürülen gül kokusuna kadar **yalan yanlış** ne bilirse anlatarak satıyordu kokuları.” (s. 36).

“**Yalan yanlış** bir kahvaltı edip çıktı.” (s. 98).

yalvar yakar

“İt gibi **yalvar yakar** etmez miyim?” (s. 101).

yeme içme

“Bütün **yeme içme** işlerini Belgin hallederdi...” (s. 64).

3.2.3. Karşıt Anlamlı Sözcüklerle Kurulan İkilemeler

Türkçede anlatıma canlılık ve anlam derinliği katmak amacıyla başvurulan ikileme türlerinden biri de karşıt anlamlı sözcüklerle kurulanlardır. Bu tür yapılar özellikle konuşma dilinde ve halk anlatımlarında sıkça görülmektedir. Dilbilimsel çalışmalar, bu ikilemelerin Türkenin söz varlığı içindeki yerini ve işlevini önemli bulgulardan biri olarak değerlendirmektedir.

A

alım satım

“Refet sadece **alım satım** işini değil diğer ince işleri de öğreniyordu babasından.” (s. 71).

alıp verme

“Ayna karşısında *alıp vermelerim* sonunda karar verdim.” (s. 18).

altı üstü

“*Altı üstü* üç şişe koku la her yeri zor olsa ne olur.” (s. 35).

“Ulan işte Piç Erkan değil mi *altı üstü*?” (s. 139).

aşağıdan yukarıya

“Boylu poslu oğlanlar eline parfümü alıyor, şöyle *aşağıdan yukarıya* gövdesine sıkıyor.” (s. 42).

B

batıp çıkan

“Ördek, şibi halt etsin, bizim oğlan kadar suya *batıp çıkan* var mı acep?” (s. 146).

D

dalıp çıkmak

“Dükkân kapansa değil, dünya yıkılsa da bir alıcı kuş olup *dalıp çıkmaz mıyım*?” (s. 30).

“Baba parasını yiyerek, eczacılığı iki üç sene uzatarak her türlü âleme *dalıp çıkararak* okumuş.” (s. 158).

dipten doruğa

“Demine, devranına sövecekken tövbe demiş, *dipten doruğa* günaha batmayalım.” (s. 142).

E

eniğinden büyüğüne

“Terleyenler, saçı başı yağlı çörek gibi olanlar, evinde hanımı, dışarıda ahbabı bayram etsin isteyenler, *eniğinden büyüğüne* kim varsa, ama kim...” (s. 23).

G

gelen giden

“*Gelen giden* misafire gülsuyu, mevlit şekeri ya da güllü lokum vermeyecek misin?” (s. 24).

“O bağırdıkça havalanan birkaç kuş dışında *gelen giden* olmadı.” (s. 65).

“Müsteşarın adını diyemez, ‘ş’ler, ‘s’ler, karışır gider ama Refet Efendi **gelene gidene** anlatır da anlatırmış.” (s. 76).

“Güzelce ovup parlatarak o lafı kendi dükkânına **gelen giden** vatandaşına satar.” (s. 76).

“**Gelen giden** olmuyor.” (s. 83).

“Niyazi Ustam hani nerede müşteri, **gelen giden** olsa ben sesimi duysam mı?” (s. 94).

“Topçular gibi dersek, ara transfere kadar **gelen giden** olmamış.” (s. 148).

gelip giden

“Yani oğlum dükkâna **gelip giden** olur da müşteriye ağzın kokarsa?” (s. 18).

“Aziz Efendi takvim yapraklarından, gazetelerin Cuma sayfalarından, dükkâna **gelip giden** müşterilerden, radyodan öğrendiklerini biriktirmiş gelin arabaları gibi, bezler bağlanan dilek ağaçları gibi karmakarışık bir kültür edinmişti kendisine.” (s. 24).

“Camiye **gelip gidenlere** bakıyor.” (s. 80).

getir götür

“O günlerde bir kalaycının yanında **getir götür** işine bakarken...” (s. 91).

“Çarşıda, pazarda **getir götür** işine bakar.” (s. 91).

gider gelir

“Eliyle duvar diplerini yoklaya yoklaya **gider gelirdi.**” (s. 91).

gitti geldi

“Odada bir oraya bir buraya **gitti geldi** ve ‘Senin içinde bir yerlerde Doğulu bir köpek var, ne zaman ısıracığını kimse bilemez,’ dedi.” (s. 129).

İ

iyi kötü

“Babamın sıkıntısı olmaz, **iyi kötü** alışır ya.” (s. 147).

K

kalkmış oturmuş

“**Kalkmış oturmuş.**” (s. 157).

koşar durur

“Ama oynamayı bilmeyen de habire **koşar durur.**” (s. 146).

Ö

olan biten

“Onun gibi hemen lafa karışmaz, önce **olanı biteni** dinler.” (s. 75).

“**Olanı biteni** seyretti sadece.” (s. 99).

“**Olanı biteni** anlamaya çalışırken Ahmet neyi var neyi yoksa toplayıp çıktı.” (s. 129).

“Ben dilim döndüğünce başıma geleni **olup biteni** anlattım.” (s. 137).

“O gece Sülükçü **olanı biteni** hanımı Zeliha’ya da anlatmış.” (s. 143).

“**Olanı biteni** anlatmış.” (s. 144).

“Erkan **olanı biteni** ucuz ampül ışığında bağdaş kurup oturan ana babasına anlatmış.” (s. 152).

“Erkan’ın o beyaz beyaz gülüşü, **olup biteni** hikâye edişi büyü gibi, sihir gibi sarmış sarmalamış.” (s. 154).

“Selim Efendi **olanı biteni** dilinde jilet taşır gibi anlatmış.” (s. 159).

oturmak kalkmak

“**Oturması kalkması** bir başkaymış.” (s. 25).

“Şöyle kıvrırcık, kızıl saçları, hele **oturup kalkarken** peçete katlar gibi narin narin elbise düzlemeleri, Erkan’la ucundan, kıyısından bakışmaları falan, buranın bahçelerinde yetişen çörtük eriklerden değil de uzak yerlerden gelen portakallar gibidir.” (s. 139).

Ö

öne arkaya

“**Öne arkaya** sallanarak konuşuyor Ümmet Çavuş.” (s. 102).

“Ümmet Çavuş **öne arkaya** sallanarak hiç sesini çıkarmadan dinledi.” (s. 103).

S

sağ sol

“Laf **sağdan soldan** açılınca, ‘ben organik şeylere meraklıyım,’ dedi.” (s. 16).

“O gün Yozgat Devlet Hastanesi’nin kapısında, taksi durağında, hem söylenip hem *sağı solu* gözetleyen taksici nereden bilsin?” (s. 50).

“Aha şuraları bir bezle aldık mı tamamdır, der ve camın önünde ne zaman kaldığı bilinmez bez parçasıyla *sağı solu* silerdi.” (s. 53).

“*Sağdan soldan* lafladılar.” (s. 55).

“Fakülteden çıkınca *sağa sola* takılmadan eve giderdim.” (s. 57).

“*Sağa sola* haber saldı.” (s. 59).

“*Sağda solda* yük çekti.” (s. 61).

“Çocuklar sınıflarını geçtikçe, *sağa sola* yemek ısmarlamalar, yarım yamalak türküler tutturmalar ile sevinmeler.” (s. 75).

“Niyazi Usta’nın aklından geçenleri, gözleri hemen *sağa sola* fısıldar.” (s. 89).

“Babası ise, *sağda solda* kim ne veriyse onu yer.” (s. 90).

“*Sağa sola* sordular.” (s. 101).

“Şahin’e kızarken deli dereler gibi *sağa sola* çarpa çarpa aktı Niyazi Usta.” (s. 101).

“Ümmet Çavuş sobanın *sağa sola* sallanaraktan, ‘curk’ diye yutkunaraktan oturuyor.” (s. 101).

“Neyse, Sülükçü Merdeses’e kurulmaynan hemen *sağa sola* bakınır olmuş.” (s. 141).

“*Sağı solu* düşüne düşüne uyur.” (s. 147).

“*Sağdan soldan* uçuşur gelir, eskiden olmuş bitmiş işler, sonra yeni olacak işler.” (s. 147).

“Erkan böyle ayağında bir yalan sargı ile *sağda solda* sürterken.” (s. 153).

“Erkan *sağa sola* sırtarak gezse de yalan.” (s. 155).

“*Sağda solda* millet laf etse de o kulağını tıkamış.” (s. 155).

“*Sağda solda* güç bela bir kere daha buluşmuşlar.” (s. 156).

“Erkan birkaç ay önce yaşadıklarıyla sarhoş gezedursun, arada bir o sancı tekrar gelip oturur, o zaman Erkan’ın aklına Bursa’da doktorların beslenmeye dikkat edeceksin dedikleri gelir, *sağdan soldan* para bulur, kebabçıdan kebab aldırır, bir köşede yerd.” (s. 157).

V

vara yoğa

“O nasıl bir Ümmet Çavuşmuş ki dükkân içinde *vara yoğa* söver.” (s. 94).

varsa yoksa

“*Varsa yoksa* babamız dedik.” (s. 9).

“Oturaktan götü göbeği patlamış dürzüler, *varsa yoksa* çay söylediler.” (s. 31).

“*Varsa yoksa* okurlar.” (s. 59).

Y

yanıp söndü

“Sonra içinde bir ışık *yanıp söndü*.” (s. 88).

3.2.4. Biri Anlamli Diğeri Yakıştırma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler

Bu tür ikilemelerde ikilemeyi oluşturan sözcüklerden biri anlamlıdır; diğeri ise gerçek anlamı olmayan, ses benzerliğiyle yakıştırılarak oluşturulan bir sözcüktür. Araştırmalar, yakıştırma sözcüklerle oluşturulan ikilemelerin özellikle halk söyleyişlerinde önemli bir yer tuttuğunu ve zamanla kalıplaşarak dilin söz varlığına dahil olduğunu ortaya koymaktadır.

B

bölük pörçük

“Az da olsa meşhur, böyle büyük topçu Erkan’ın ona *bölük pörçük* bakışlarını araya vermezmiş, kitap içinde gül saklar gibi kız edasıyla saklarmış Erkanı aklının, kalbinin en tenha yerinde.” (s. 145).

C

çoluk çocuk

“Koltukların sıkışık yerlerine, otobüsün perdelerine, erkeklerin gömlek ceplerine, yakalarına, kadınların saç diplerine çantalarının köşe bucağına, *çoluk çocuğun* gıdıklarına, fındık gibi parmaklarına yerleşti.” (s. 33).

“Öyle bir sesin açılır ki, evde *çoluk çocuğun*, senin sesini duyunca örfün yürür, millet senden çekinir, diyeceksin.” (s. 72).

“**Çoluk çocuğun** yanında konuştuğun lafa bak.” (s. 152).

K

kaçak göcek

“Erkan gitmeden evvel **kaçak göcek** bir kere daha buluşmuşlar Ebru’yla.” (s. 149).

U

ufak tefek

“Kravatlı kısmı avantasını sever, diyerek **ufak tefek** hediyelerle öğretmenlerinin gönlünü almıştır.” (s. 75).

Y

yarım yamalak

“Çocuklar sınıflarını geçtikçe, sağa sola yemek ısmarlamalar, **yarım yamalak** türküler tutturmalar ile sevinmeler.” (s. 76).

3.2.5. İki de Yakıştırma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler

Bu tür ikilemelerde, her iki sözcük de anlamlı olmaktan ziyade ses benzerliğiyle oluşturulmuş, bağlamsal anlam kazanan yakıştırma sözcüklerdir. Yakıştırma sözcüklerle oluşturulan ikilemeler Türkçenin doğal ses zenginliği ve ifade gücü açısından dikkate değer bulunmaktadır.

D

didik didik

“Elif’in hayatına bir romancı girecek ve Elif’in her şeyini **didik didik** ederek onu roman kahramanı yapacaktı.” (s. 120).

E

ezim ezim

“**Ezim ezim** ezdiler beni.” (s. 44).

eciş bücüş

“O günlerde erimiş, **eciş bücüş** olmuş gibiydim.” (s. 130).

I

ıpıl ıpıl

“Ama öyle artiz arabası gibi **ıpıl ıpıl** yanan bir şey almam.” (s. 147)

ıvır zıvır

“Ve gururlandı; sanki **ıvır zıvır** satarak değil de, memlekete büyük hizmetlerle yıllarını geçirmiş gibi, gururla bastı ayağını yere.” (s. 28).

ivilini civilini

“Her bir işin **ivilini civilini** bilir.” (s. 9).

K

kımıl kımıl

“Artık Refet Efendi olmak yolunda **kımıl kımıl** ilerleyecektir.” (s. 72).

kımırt kımırt

“Yasin ile Yusuf okumayı birer kuru ekmek gibi **kımırt kımırt** ve ısrarla parçalarken Refet Efendi de boş durmaz.” (s. 75).

kıpır kıpır

“Şimdi de Hüsniye irmik helvası yer gibi **kıpır kıpır** döküyordu lafları.” (s. 89).

“Neşelenince iki elini hışır hışır birbirine süren, çocuk gibi oturduğu yerde **kıpır kıpır** olan garip Ümmet Çavuş...” (s. 96).

“Bu arada portakal edalı Ebru’yu **kıpır kıpır** gezermiş.” (s. 145).

Ş

şıkır şıkır

“Haydar, taksici muhabbetinin içinde adının çokça geçmesine, kızının **şıkır şıkır** konuşmasına kayıtsız kalamıyor.” (s. 51).

V

vart vart

“Neye gelmiş bu **vart vart** herif.” (s. 41).

Y

yirci yirci

“Süreyim de böyle **yirci yirci** kokmaktan kurtulup adam listesine gireyim.” (s. 23).

Z

ziv ziv

“Öyle bir **ziv ziv** akıyor ki görmeye mahsus.” (s. 140).

3.2.6. Yansıma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler

Yansıma sözcüklerin tekrarıyla kurulan ikilemeler , doğadaki seslerin taklidiyle oluşmuş ve dile yerleşmiş yansıma kökenli sözcüklerin, tekrar ya da ses uyumuna dayalı eşleştirme yoluyla oluşturduğu yapılardır.

B

bıcır bıcır

“İşte şimdi dükkânda **bıcır bıcır** dolaşan Hüsniye de Ümmet Çavuş’un Hüsniye bacısıdır.” (s. 104).

C

çıtır çıtır

“Kahvaltı kolayca **çıtır çıtır** yapılıyor.” (s. 83).

“Memurların çok oturduğu yerde açacak mis gibi dükkânını, **çıtır çıtır** işi, pıtır pıtır bir hayatı olacak, saat gibi işleyecekti her şey.” (s. 97).

D

dan dun

“**Dan dun** top oynadın diye adam mı oldun, derlerdi.” (s. 157).

F

fıs fıs

“Gökten yağar gibi **fıs fıs** et gitsin vatandaşın üstüne.” (s. 33).

“Deli Kadir’in **fıs fıs** ederek üzerine sıktığı kara kedi kimselere sezdirmeden tüm otobüse yayıldı.” (s. 33).

“Beş lira dedik ya sana da üç liralık koyarız kardaşım, diyen Aziz Efendi, şıngaya ‘şururup’ diyerek çektiirdiği esansı minik şişeye koyduktan sonra şınganın içinde kalan Kara Kedi’yi ‘*fıs fıs*’ diyerek başındaki kalabalığa sıkar, ‘Bu da zekatımız sayılsın ey Ümmet-i Muhammed,’ diyerek cemaate ‘beleş’ Kara Kedi banyosu yaptırdı.” (s. 37).

“Kadınların, kızların beyaz bileklerine ‘*fıs fıs*’ yaparaktan satış yapıyordu.” (s. 38).

“Görsünler bakalım gavurdan aldıkları iki *fıs fıs* deyince uçup giden ‘parfüm’ neymiş.” (s. 39).

fısır fısır

“Başkaları su böreği gibi *fısır fısır* kızları bulup evlerini yalan dünyada cennet ederken biz gittik Gülbeyaz denen topuğu kıllı bir katırı kendimize eş ettik.” (s. 25).

“Onlar böyle *fısır fısır* konuşadursunlar, Aziz Efendi Almancı kızlara nasıl ‘parfüm’ satacağını düşünerek uykuya daldı.” (s. 41).

“Top koşturması hızlı olup bir de anası Zeliha, Kara Mesedes’i mahallenin avratlarına *fısır fısır* okuyunca Erkan daha gitmeden iyice meşhur olmuş.” (s. 147).

fıkır fıkır

“Kız *fıkır fıkır* güldü.” (s. 43).

G

gacır gucur

“O sırada *gacır gucur* sesler duyuluyor.” (s. 30).

H

hışır hışır

“Ümmet sobanın yanında ellerini dizlerinin üzerinde *hışır hışır* gezdirerek oturuyordu.” (s. 93).

“Neşelenince iki elini *hışır hışır* birbirine süren, çocuk gibi oturduğu yerde kıpır kıpır olan garip Ümmet Çavuş...” (s. 96).

İ

inim inim

“Akşam olmuş, ezanlar **inim inim** inlerken Sülükçü yavaş yavaş evin yolunu tutmuş.” (s. 142).

M

mırıl mırıl

“Trende plan üstüne plan yapan Niyazi Usta, Şahin karşıındaymış gibi **mırıl mırıl** konuşuyordu.” (s. 105).

“Ahmet yine **mırıl mırıl** Hindistan aksanının hakkını vere vere konuşuyordu.” (s. 129).

“Aman filmler, aman röntgenler derken **mırıl mırıl** bir şeyler konuşmuşlar kulüptekilerle.” (s. 151).

P

pat pat

“Burada tamir ettiği köylü kısmının sulama motorundan bozma **‘pat pat’** olan uyduruk arabalarına değil, parfüm kokan müşterilerine bakacaktı.” (s. 97).

pır pır

“**Pır pır** edip şarkılar söylüyor.” (s. 102).

pıtır pıtır

“Bazen öyle doluyorum ki, gözümünden **pıtır pıtır** döküyorum.” (s. 17).

“Memurların çok oturduğu bir yerde açacak mis gibi dükkânını, çıtır çıtır işi, **pıtır pıtır** bir hayatı olacak, saat gibi işleyecekti her şey.” (s. 97).

Ş

şakır şukur

“Sonra Cemil ile Enes **şakır şukur** girdiler içeriye.” (s. 17).

şarıl şurul

“Erkan şeftaliyi **şarıl şurul** yerken seyretmiş Erkan ve yemin etmiş.” (s. 148).

T

takır tukur

“Küçük bir kâğıda Hayrettin Amca’nın **takır tukur** yazısıyla yazıp verdiler.” (s. 124).

“Erkek erkeğe **takır tukur** söylemişler işte.” (s. 151).

tıpır tıpır

“Vallaha bak, sevinçten gözümden **tıpır tıpır** yaş dökülüyor.” (s. 149).

tısl tısl

“Canan ise kim bilir ne zaman içi geçmiş, **tısl tısl** uyuyordu.” (s. 90).

3.2.7. Aynı Sözcüğün Ön Sesinin Değiştirilmesiyle ve Ses Eklenmesiyle Kurulan İkilemeler

Bu tür ikilemeler bir sözcüğün başına farklı bir ünsüz eklenerek ya da ön ses değiştirilerek oluşturulan, ses oyununa dayalı yapılardır. Bu tür ikilemeler biçimsel çeşitlilik ve anlatıma ahenk katma açısından değerlendirilir.

D

defter mefter

“Ebru’ya kalsa bir daha Erkan defteri açılmayacak ama sevda öyle **defter mefter** dinlemez efendi ağa.” (s. 153).

E

eylem meylem

“**Eylem meylem** olmaz.” (s. 27).

İ

izinsiz mizinsiz

“**İzinsiz mizinsiz** okudum işte.” (s. 129).

N

nasılı masılı

“**Nasılı masılı** yok.” (s. 60).

Ş

şeker meker

“Günler böyle **şeker meker** akıp giderken, o ince bir sızı antrenmanda çekip indirmiş aşağıya.” (s. 151).

T

teker meker

“Haydar öksürmeye başlayınca Sadi, ‘Kusurumuza bakmayacaksın efendi ağa, senin gibi prefösüre böylesi layık değil amma...’ diyerek anlatır, böylece **teker meker** gezer tozarlardı.” (s. 151).

“Yozgat’tan kalkan sabah altı otobüsünün en önünde oturan Refet Efendi Ankarada’ki oğullarını görmeye gider **teker meker**.” (s. 71).

tıkır mıkır

“**Tıkır mıkır** çamlığa çıktılar.” (s. 56).

“İşler **tıkır mıkır** gidiyormuş.” (s. 151).

tingir mingir

“Bir gün Refet Efendi Ankara’ya doğru **tingir mingir** sallanırken, aklında bir başka mesele varmış.” (s. 77).

3.2.8. Biri Olumlu Diğeri Olumsuz Anlamdaki Sözcüklerle Kurulan İkilemeler

İkilemelerin önemli bir türü de biri olumlu diğeri olumsuz anlam taşıyan sözcüklerin bir araya getirilmesiyle oluşur. Bu tür ikilemeler, halk diliyle yazı dili arasında güçlü bir köprü kurmakta ve deyimleşmiş yapılara geçişte önemli rol oynamaktadır.

G

alır almaz

“Yolcular el açıp şükre, duaya çöktüler ama Gülbeyaz, Aziz Efendi’yle beraber eve gelen Kara Kedi kokusunu **alır almaz** ensesinden tuttuğu gibi banyoya götürdü Aziz Efendi’yi.” (s. 34).

girer girmez

“Eve **girer girmez** ‘Ben acıktım Canan,’ demedi.” (s. 89).

görür görmez

“Refet Efendi Güldane’yi **görür görmez** kalktı.” (s. 84).

K

kalkar kalkmaz

“Sabah **kalkar kalkmaz** midesi ağzına geliyor.” (s. 102).

koyar koymaz

“Siz beni bilemediniz amma siz taksiye götürünüzü **koyar koymaz** ben bildim.” (s. 51).

O

oldu olmadı

“Ablalarımın yaşı on yedi **oldu olmadı**, hemen biri Almanya’da öbürü Belçika’da birer damat buldu.” (s. 10).

3.3. Kalıp Sözler

Bir dili konuşan kişilerin kendi aralarında anlam aktarmak amacıyla kullandıkları ve kullanabilecekleri bütün birimler, o dilin söz varlığını oluşturmaktadır. Bu birimler içerisinde de atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler gibi unsurlar yer almaktadır. Hürriyet Gökdayı (2008), *Türkçede Kalıp Sözler* isimli eserinde kalıp sözleri yapısal, işlevsel, anlamsal, bağlamsal yönleri ile değerlendirmiş ve “Önceden belirli bir biçime girip hafızada öylece saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak gerekiyorsa bazı ekleme ve/veya çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcükler içeren sözcük öbeği ya da tümceden oluşabilen, belirli durumlarda söylenmesi toplumca benimsenmiş ve görece bir sıklığa sahip sözler olarak iletişimin kurulmasına, devamına veya sonlandırılmasına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleri” olarak tanımlamıştır (s. 106). Çiğdem Erol (2007), literatürde “kalıp sözler” ya da “ilişki sözleri” olarak adlandırılan bazı anlatım kalıplarının deyimlerle benzerlik göstererek toplumun kültürel dokusunu, inanç sistemini, insan ilişkilerine dair incelikleri ve gelenek-görenekleri yansıtan önemli öğeler olduğunu belirtmektedir. Bu tür ifadelerin kullanımında dikkat çeken temel noktalardan biri ise, bireylerin dünya görüşü ile bu sözleri tercih etme biçimleri arasında kurulan anlamlı paralelliktir. (2007, s. 14).

İnsan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtırma özelliği gösteren kalıp sözler toplumun kültürüne ışık tutarlar. Kalıp sözler, söylemek istediklerimizi en kısa yoldan aktarmamızı sağlayan oldukça etkili dil öğeleridir. Ayrıca kişileri birbirine yakınlaştırmakta, toplumda birlik ve beraberliğin oluşmasına katkı sağlamaktadırlar. Farklı duyguları ifade etme işlevi gören kalıp sözler; bireylerin karşılaşmaları, selamlaşmaları, bir iyilik ya da yardım karşısında teşekkür etmeleri, ricada bulunmaları, alçakgönüllülük

sergilemeleri, takdir etmeleri, özür dilemeleri ya da iyi dileklerini iletmeleri gibi çeşitli sosyal etkileşim durumlarında kullanılmaktadır. Özellikle edebî eserlerde kullanılan dil ögeleri yazarın anlatım gücünü artırırken eserin geçtiği coğrafyanın ve toplumun dil zenginliğini de gözler önüne sermektedir. Kalıp sözler bu bağlamda halkın ortak hafızasında yer etmiş ve zamanla belirli durumları anlatmak için kalıplaşmış söz varlığı unsurlarındandır. Anlatımı doğal ve etkili hâle getiren bu sözler edebî metinlerin duygusal ve kültürel derinliğini güçlendiren önemli dil ögelerindendir.

Söz varlığının kalıplaşmış dil ögeleri olan atasözleri, deyimler ve ikilemeler kimi zaman kalıp sözlerle karıştırılmaktadır. Zeynep Korkmaz (2007), kalıp sözlerin atasözleri, deyimler ve ikilemelerle ortak noktaları olmasına rağmen bazı noktalarda farklılık gösterdiğini belirtmektedir (s. 45). Demir ve Yılmaz (2010) ise ikilemelerin iki sözcükle oluştuğunu ve belirli ses uyumlarına sahip olduğunu belirterek kalıp sözlerden ayrıldığını açıklamaktadır (s. 103). “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında tespit edilen 239 kalıp söz, yazarın dil ve anlatım zenginliğini ortaya koymaktadır. Bu kalıp sözler halkın ortak söylemlerini, kültürel değerlerini ve bozkır insanının yaşam biçimini yansıtmaları açısından önemli bir yer tutar. Yazarın eserinde bu tür ifadelerin sıklıkla kullanımı, anlatıya hem yerel bir kimlik kazandırmakta hem de okuyucunun metinle güçlü bir bağ kurmasını sağlamaktadır. Bu durum eserin sadece bireysel hikâyelerden ibaret olmadığını, edebiyatın şekillenmesinde sözlü kültürün de önemli olduğunu göstermektedir. Eserde tespit edilen kalıp sözler, sözlük sırasına göre cümle içindeki kullanımlarıyla birlikte ve sayfa numaralarıyla aşağıdaki başlıklar altında gösterilmiştir.

3.3.1. Hayır Dua ve İyi Dilek Bildiren Kalıp Sözler

Doğan Kaya (1997), bugün yaygın kullanımıyla “dua” olarak bilinen sözün, Eski Türkçede “alkış” sözcüğüyle karşılandığını belirtmektedir. Alkış, alkamak, hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek fiilinden elde edilmiş bir isimdir.” Buradaki kullanımlarıyla dilin diğer dönemlerinde de kullanılmıştır. (s. 1).

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında, Anadolu insanının kültürel değerlerini ve dil zenginliğini yansıtan hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp sözlerin anlatımda anlam derinliği oluşturacak biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu sözler toplumsal dayanışmayı, saygıyı ve geleneksel değerleri aktaran önemli söz varlığı unsurları olarak ortaya çıkmaktadır. Eserde tespit edilen hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp sözler şunlardır:

A

ağızlarının tadı bozulmasın

“Yuvalarında sağ olsunlar, *ağızlarının tadı bozulmasın* da tek görüşmiyek.” (s. 64).

Allah affetsin

“Sevdaya düşmüş çok adamla dalga geçmişliğimiz var *Allah affetsin*.” (s. 18).

Allah seni başımızdan eksik etmesin

“*Allah seni başımızdan eksik etmesin*, dedi mi?” (s. 43).

B

bereketi Allah’tan

“Siftah parası ‘*Bereketi Allah’tan*,’ diyerek alındı.” (s. 99).

D

darısı bize

“Kızlar: ‘*Darısı bize...*’ diye dualar ettiler.” (s. 98).

E

el öpenlerin çok olsun

““*El öpenlerin çok olsun* yeğenim, hayır ola?” diye soran Refet Efendi’ye çocuk bir selam getirdiğini, o işini yapsa yapsa refet Emmi’sinin yapacağını söylemiş.” (s. 77).

G

geçmiş olsun

“*Geçmiş olsun*, kardaşım.” (s. 45).

H

hayır ola

““El öpenlerin çok olsun yeğenim, *hayır ola*?” diye soran Refet Efendi’ye çocuk bir selam getirdiğini, o işini yapsa yapsa Refet Emmi’sinin yapacağını söylemiş.” (s. 77).

hayırdır

“ ‘Sağ ol da, *hayırdır*?’ der gibi bakıyor.” (s. 83).

“Şahin ‘*Hayırdır*?’ der gibi kaşıyla sordu.” (s. 91).

“*Hayırdır* kızım?” (s. 103).

hayırlı işler

“Selamlar, *hayırlı işler* falan derken Handan rüzgârından geriye ben kaldım.” (s. 16).

hayırlısı

“Haydi bakalım *hayırlısı* diyerek , diyerek girdi Deli Kadir’in dükkânına.” (s. 32).

“ ‘Haydar’ın bir derdi var ya, *hayırlısı...*’ diyerek evlerine getirdi Haydar ile Sibel’i.” (s. 52).

“Açmışlar ‘Haydi *hayırlısı*’ diyerek.” (s. 148).

hayırlı olsun

“Haydi *hayırlı olsun*, diyerek meseleyi bağladı.” (s. 98).

“Konu komşu Canan’a *hayırlı olsunlara* geldiler.” (s. 98).

İ

inşallah

“Hayır olacak *inşallah.*” (s. 18).

N

nur içinde yatsın

“Bu pestival işini akıl edenin ebesi ecdadı *nur içinde yatsın.*” (s. 95).

S

sabah ola hayrola

“Sonra ‘*Sabah ola hayrola,*’ deyip yatmış.” (s. 144).

3.3.2. Dinî İnanç Bildiren Kalıp Sözler

Toplumsal manevi dünyasını yansıtan dinî içerikli kalıp sözler, dilin derin yapısında kök salarak söz varlığının anlam bakımından en güçlü öğeleri arasında yer almaktadır. Bu tür kalıp sözler genellikle dinî kavramları, ritüelleri, dua ve dilekleri ifade ederken aynı zamanda insanların inanç sistemlerini günlük yaşamlarında nasıl kullandıklarını da açıkça ortaya koymaktadır.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında dinî inanç bildiren kalıp sözler, karakterlerin yaşadığı manevi dünyayı ve inançlarını daha derin bir şekilde anlamamıza olanak tanımaktadır. Eserde tespit edilen dinî inançla ilişkili kalıp sözler şunlardır:

A

Allah’ım

“Taşrada bir okulda Cumhuriyet neferi olarak çalışırlarken benim türkü dinlememi ve Müstahdem Hayrettin Efendi’nin saçları örgülü, yanakları pembe ve hafif tombul - *Allah’ım* şimdi anlatırken bile kötü oluyorum- kızına yanık olmamı pek ‘şey’ bulurlardı.” (s. 110).

Allah’tan

“*Allah’tan* çocukların ikisi de akıllı, usludur.” (s. 76).

“*Allah’tan* bu saf avrat var.” (s. 143).

Allah bilir ya

“Aklım çalışsa da desem ki, ulan Çetin sen bir dükkânı bekleyen ve *Allah bilir ya* o dükkânın peşinde ömrünü geçirecek bir adamsın.” (s. 15).

B

bir Allah

“Haydar tekerlemeyi söyleyerek çeşmeye koştu: Birim, yeşil öptüm *bir Allah*.” (s. 15).

“Yeşil öptüm *bir Allah*.” (s. 15).

“Yeşil öptüm *bir Allah*.” (s. 15).

bismillah

“Töbe *bismillah* diyor.” (s. 79).

E

evelallah

“Sade bu dünyada değil, öte dünyada da lazım olan ne varsa bulunur *evelallah*.” (s. 24).

H

haşa

“**Haşa**, o nasıl laf?” (s. 18).

haşa huzurdan

“**Haşa huzurdan**, eşek olmuş, kiritmiş, inat etmiş, vermemiştir.” (s. 78).

“**Haşa huzurdan**, inan olsun adamlığım kalmamıştı Güldane derdine.” (s. 82).

“Yahu ben usta oluncaya kadar enseme yediğim tokadı **haşa huzurdan** eşeğe vursalar hayvan o saat telef olur be.” (s. 88).

“Bu gâvur kısmı **haşa huzurdan** taharet nedir bilmez amma gavurda ne akıllar va.” (s. 93).

“Ne demek **haşa huzurdan** pezevenk demek.” (s. 94).

“**Haşa huzurdan** altına bez bağlarsa ne olacak?” (s. 102).

R

rahmetlik

“Ulan kardaşım **rahmetlik** Belgin Yengem belirlerdi senin canın içinde yok muydu?” (s. 64).

“Ben derim ki **rahmetlik** Alâaddin Ustamın...” (s. 90).

Ö

öte dünya

“Sade bu dünyada değil, **öte dünyada** da lazım olan ne varsa bulunur evelallah.” (s. 24).

Y

Yüce Mevlam

“**Yüce Mevlam** da vermiş boyu.” (s. 12).

“Ben anamı, babamı bilmem ya **yüce Mevlam** bana acıdı zahir.” (s. 32).

Yüce Rabbim

“Bir kere koklasan dersin ki, hey **Yüce Rabbim** şu yalan dünyada cennetten bir koku saldın da bu şişeyi mi koydun güzelce....” (s. 35).

3.3.3. Beddua Bildiren Kalıp Sözler

Doğan Kaya (2009)’ya göre, halk arasında yaygın olarak “kötü dilek” anlamında kullanılan beddua sözcüğü, Farsça “bed” (kötü) ve Arapça “dua” kelimelerinin birleşimiyle

oluşturmuştur. Anadolu'nun farklı bölgelerinde ise bu kavram; “ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, kariş, lanet” gibi çeşitli adlarla ifade edilmektedir. (s. 112).

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında, Anadolu insanının duygu dünyasını ve sözlü kültürünü yansıtan beddua içeren kalıp sözlere de rastlanır. Bu ifadeler kimi zaman mizahi bir dille, kimi zaman ise öfke ve hayal kırıklığını dile getirmek amacıyla kullanılmaktadır. Eserde tespit edilen beddua bildiren kalıp sözler şunlardır:

C

ciğeri ağzından gelsin

“Oğlumu sakat bırakanların *ciğeri ağzından gelsin.*” (s. 155).

C

çamurda debelenin

“*Çamurda debelenin* durun fışkılar.” (s. 43).

G

gözü kör olsun

“Şu garipliğin *gözü kör olsun.*” (s. 469).

3.3.4. İltifat ve Övgü Bildiren Kalıp Sözler

İltifat ve övgünün insanlar arasındaki iletişimi güçlendiren önemli dil öğeleridir. Günlük hayatta, iş ortamında veya özel ilişkilerde doğru ve samimi bir övgü karşımızdaki kişiyi değerli hissettirebilir. İltifat etmenin temel amacı takdir etmek, cesaretlendirmek ve güzel duygular paylaşmaktır.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabı; kalıp sözler içermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu bağlamda eserde geçen iltifat ve övgü bildiren kalıp sözler; toplumun takdir etme, değer verme ve olumlu duyguları ifade etme biçimlerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Eserde tespit edilen iltifat ve övgü bildiren kalıp sözler şunlardır:

A

aferin

“‘*Aferin* Niyazi’ye, ustasının emanetine sahip çıktı,’ desin.” (s. 88).

“Annem, Elif’in ödevini beğenince ‘*Aferin* kızımaaa,’ demişti.” (s. 109).

“**Aferin** aslanım, biraz daha çalışman lazım,’ demişler.” (s. 140).

“Ulan **aferin**, diyenler olmuş.” (s. 147).

aslanım

“Gülemedin, anla **aslanım** dedim, beni bari sen anla.” (s. 12).

“Sayarken bir ara baktım Enes ile Cemil kapıya dizilmişler, sakın **aslanım** sakın, der gibi elleri, kafalarıyla işaret ediyorlar..” (s. 16).

“İşte her şey böyle **aslanım**.” (s. 31).

“Aziz Efendi **aslanım**.” (s. 31).

“Senin anlayacağın âdemoğlunun işi hep kokuylandır **aslanım**.” (s. 31).

“Borcumun kefilî Hacı Münir’dir de, tamam mı **aslanım**.” (s. 32).

“Gel etme **aslanım**, burada ekmek yok mu diye ağlayınca Sadi dayanamamış gelmiş.” (s. 32).

“Yanında baş beraberin bir avrat olmazsa , o evlatlar da sana el olur **aslanım** Haydar.” (s. 60).

“Ne küsecem **aslanım**.” (s. 60).

“Sen benden haber bekle **aslanım**, deyip Ankara otobüsüne atmış kendini.” (s. 78).

“Hemen kestirip atma **aslanım**.” (s. 92).

“Sen benim devrem değil misin **aslanım**.” (s. 104).

“Aferin **aslanım**, biraz daha çalışman lazım,’ demişler.” (s. 140).

“Hele sen git **aslanım**, biz de geleceğiz elbet,’ demiş.” (s. 141).

“Sen de kendini kurtar **aslanım**, demiş.” (s. 144).

“Erkan’ demiş, ‘**Aslanım** sende gelecek var ama bu doktorların dediği doğru ise, sen maalesef,’ demiş, derin derin susmuş.” (s. 151).

D

dillerini yerim

“Handan Yengem diyen **dillerini yerim** Enes, söyle.” (s. 13).

K

kölesi olduğum

“Konuş *kölesi olduğum* Hacı Münir senin ağzından damlayan şeker şerbet, konuş.” (s. 31).

“Hacı Münir, Hızır mısın *kölesi olduğum*.” (s. 32).

kurban olduğum

“Madem ağrıdan sızıdan haberin yok ne demeye o kadar okudun *gurban olduğum*.” (s. 56).

“O iş kolay *gurban olduğum* Niyazi Ustam.” (s. 95).

M

maşallah

“Refet Efendi’nin okuyan çocuklarını kimisi takdir etmiş, ‘*Maşallah,*’ demiştir güzelce.” (s. 74).

mübarek

“İlle de Hızır olup görünmez ya *mübarek*, bazen de böyle bir Hacı Münir olur da elinden tutar.” (s. 32).

“Lokum gibi olmuş *mübarek*.” (s. 56).

“O saate kadar Refet Efendi ‘Hacı Bayram’a gideyim *mübareği* ziyaret edeyim,’ diyerek usul usul adımlıyor Ankara sokaklarını.” (s. 80).

V

var ol

“*Var ol!*” (s. 95).

Y

yaşa

“*Yaşa!*” (s. 95).

“Ümmet Çavuş ‘*Yaşa, yaşa!*’ diye el çırparak dinledi.” (s. 104).

“*Yaşa* be Erkan abi.” (s. 156).

3.3.5. Yemin Bildiren Kalıp Sözler

Yemin bildiren kalıp sözler, toplumların dili ve kültürü açısından dikkate değer bir yere sahiptir.. İnsanlar söylediklerinin doğruluğunu pekiştirmek, inançlarını vurgulamak veya bir konuda güven sağlamak amacıyla yemin ifadelerine başvururlar. Bu bağlamda, yemin içeren kalıp sözlerin tespiti ve incelenmesi bir toplumun dil öğelerini ve değerler sistemini anlamada önemli ipuçları sunmaktadır .

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında yemin bildiren kalıp sözlere de yer verildiği görülmektedir. Bozkır insanının dilini, kültürel kodlarını ve toplumsal değerlerini yansıtan bu ifadeler karakterlerin duygu ve düşüncelerini güçlendiren unsurlar arasında yer almaktadır. Eserde yer alan yemin ifadeleri bir iletişim aracı olmanın yanında kültürel kimliğin aktarılmasına da katkı sağlar. Eserde tespit edilen yemin bildiren kalıp sözler şunlardır:

H

hem vallaha hem billaha

“*Hem vallaha hem billaha.*” (s. 13).

“*Hem vallaha hem billaha.*” (s. 15).

“Bendeki saltanat Kral Faruk’ta yoktu, *hem vallaha hem billaha.*” (s. 42).

İ

inan olsun

“*İnan olsun* görmedim.” (s. 11).

“Haşa huzurdan, *inan olsun* adamlığıym kalmamıştı Güldane derdine.” (s. 82).

iki gözüm önüme aksın

“Benim sana en ufak lafım olursa *iki gözüm önüme aksın.*” (s. 82).

K

Kuran getir el basıyım

“Cemil denen fırıldak ‘*Kuran getir el basıyım* bacanak.” (s. 20).

S

söz bir Allah bir

“Atmayacan, **söz bir Allah bir**, deel mi?” (s. 96).

Y

vallaha

“Git de gör gününü, Sansar Sami adamı kurutur **vallaha**.” (s. 10).

“Asar, **vallaha** asar.” (s. 11).

“**Vallaha** çalışmıyor.” (s. 15).

“**Vallaha** mı, demiştim.” (s. 15).

“Beden eğitimi öğretmeni olacak dangalak, ben de sonradan öğrendim **vallaha**, diye yeminler ediyor.” (s. 20).

“Aziz Efendi’yi sevmeyenler bile, ‘Doğru diyo **vallaha**’ dediler.” (s. 27).

“Sağ ol la, **vallaha** sağ ol, ne iyice ettin ki bize vicdan, merhamet edip acıdın.” (s. 29).

“Doğru **vallaha**, herkese lazım bir güzel koku.” (s. 32).

“**Vallaha** beni burada gebertmezseniz başınıza bela olurum.” (s. 44).

“**Vallaha** kimse duymamıştır.” (s. 94).

“Aç itler gibi donarım **vallaha**.” (s. 94).

“**Vallaha** gidemez.” (s. 102).

“**Vallaha** korktum.” (s. 105).

“**Vallaha** ana.” (s. 105).

“**Vallaha** bak, sevinçtem gözümden tıpr tıpr yaş dökülüyor.” (s. 149).

“Yırttım diyorum, **vallaha** yırttım.” (s. 149).

vallaha da billaha da

“Olsunlar, **vallaha da billaha da** keyifli olsunlar.” (s. 17).

“Olurum, **vallaha da billaha da** olurum.” (s. 30).

Y

yemin ediyorum

“**Yemin ediyorum** çok istedim vazgeçmeyi ama takıntı böyle bir şeydi zaten, yaptığın yanlıştır.” (s. 113).

“**Yemin ediyorum** uzansam sanki Elif’ime dokunacak gibiydim.” (s. 124).

3.3.6. Minnet, Teşekkür ve Samimiyet Bildiren Kalıp Sözler

Minnet, teşekkür ve samimiyet bildiren kalıp sözler, toplum içinde sosyal ilişkileri güçlendiren önemli dil unsurlarıdır. Bu tür ifadeler bireyler arasında karşılıklı saygı ve vefa duygularını pekiştirirken, kültürel mirasın nesilden nesile aktarılmasında da etkin rol oynamaktadır. Minnet, teşekkür ve samimiyet kalıpları, hem günlük iletişimde hem de edebi metinlerde toplumsal değerlerin ve bireyler arasındaki bağların ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında minnet, teşekkür ve samimiyet ifadeleri, karakterlerin dilinde doğal bir akış içinde sunulur. Kitapta geçen bu ifadeler sadece bir iletişim aracı değil aynı zamanda kültürel bir taşıyıcı görevi görmektedir. Eserde tespit edilen minnet, teşekkür ve samimiyet bildiren kalıp sözler şunlardır:

Ç

çok şükür

“Hacı Münir ‘**Çok şükür** Yarabbi,’ dedi.” (s. 31).

“**Çok şükür.**” (s. 64).

İ

iyi ki varsın

“ ‘Sadi Amca **iyi ki varsın**, babam hayata döndü emin ol,’ dedi bir gün.” (s. 58).

S

sağ ol

“Çok **sağ olun**, dedi.” (s. 20).

“**Sağ ol** la, vallaha **sağ ol**, ne iyice ettin ki bize vicdan, merhamet edip acıdın.” (s. 29).

“ ‘**Sağ ol** da, hayırdır,’ der gibi bakıyor.” (s. 83).

“ ‘**Sağ ol**,’ diyebildim.” (s. 111).

“Çok **sağ ol.**” (s. 111).

“ ‘Eh *sağ ol* efendi ağa,’ deyip yerinden selamlayıp çıkmış Sülükçü .” (s. 143).

sağ olsunlar

“Yuvalarında *sağ olsunlar*, ağızlarının tadı bozulmasın da tek görüşmiyek.” (s. 64).

S

şükür

“Aziz Efendi ‘*Şükür* ya, *şükür* tabii. Emrine *şükür*, derdine sabır Mevla’nın.’ ” (s. 31).

“İyice limotana satıyorum *şükür*...” (s. 38).

“*Şükür*, diyerek ağzını sildi.” (s. 43).

“Şimdi o günler *şükür* geride kaldı, diyordu Memnune.” (s. 100).

“*Şükür* ki artık Şahin var.” (s. 100).

T

teşekkürler

“Ebru, ana baba gölgesi altında huzurlu büyüdüğü evde her geçen yıl okullarını aferinlerle, *teşekkürler*, takdirlerle geçmiş beyaz mendil gibi bir kızdır.” (s. 150).

3.3.7. Karşılama, Selamlaşma ve Uğurlama Bildiren Kalıp Sözler

Karşılama, selamlaşma ve uğurlama içeren kalıp sözler; bireyler arasındaki iletişimi başlatma, sürdürme ve sonlandırma işlevi görerek toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine katkıda bulunmaktadır. Selamlaşma ve karşılama ifadeleri karşılıklı iyi niyetin ve sosyal uyumun göstergesi olurken uğurlama sözleri de iletişimi saygılı bir biçimde sonlandırmayı amaçlar. Bu tür kalıp sözler kişinin kimliği, ait olduğu topluluk ve sosyal konumu hakkında birtakım ipuçları da ortaya koymaktadır.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında karşılama, selamlaşma ve uğurlama bildiren kalıp sözler; karakterlerin sosyal ilişkilerinin şekillenmesinde ve sözlü kültürün yaşatılmasında etkili bir araçtır. Bu tür ifadeler bireyler arasındaki iletişimi güçlendirmekte ve nezaket, hürmet, samimiyet gibi değerleri açığa çıkarmaktadır. Eserde tespit edilen karşılama, selamlaşma ve uğurlama bildiren kalıp sözler şunlardır:

A

aleykümselam

“Annen selam göndermiş, **aleykümselam.**” (s. 78).

Allaha ısmarladık

“Sonra gözlemeleri alıp **Allahaısmarladık** diyerek ayrıldılar.” (s. 56).

B

buyurun

“ ‘**Buyurun.**’ dedi, girdim içeri.” (s. 19).

“Taksici hemen tombul tombul yuvarlanıp ‘**Buyurun** efendim,’ diyecek, Haydar ile kızı konacaklar taksinin arka koltuğuna.” (s. 50).

“ ‘Hele **buyurun**, hele şöyle **buyurun**,’ derken söyleniyordu.” (s.62).

“ ‘**Buyurun**,’ dedi, yeri gösterdi.” (s. 84).

“ ‘**Buyurun** efendiler,’ demiş.” (s. 141).

G

güle güle

“**Güle güle** demedin.” (s. 11).

H

hoş geldin

“**Hoş geldin** kardaşım.” (s. 40).

“ ‘**Hoş geldin**,’ diyen Muhlise’ye bakıyor Refet Efendi.” (s. 83).

M

merhaba

“**Merhaba** ben falanca okulun beden eğitimi öğretmeni, dedi.” (s. 16).

S

selam

“Yerden **selam** verip bir köşeye oturdu.” (s. 27).

“ ‘Aman Aziz Efendi,’ diye bükülüp **selam** vermeden halimizi, hatrımızı sormadan eve girmezdi.” (s. 29).

selamınaleyküm

“Bir yere ‘*Selamınaleyküm*’ dedi mi orada ne işi varsa yayıp, çatıp çıkacak.” (s. 24).

“Bir mekâna girdi mi erkek gibi *selamınaleyküm* derdi.” (s. 104).

selamlar

“*Selamlar*, hayırlı işler falan derken Handan rüzgârından geriye ben kaldım.” (s. 16).

3.3.8. Özür Bildiren Kalıp Sözler

Özür dileme, bireyler arası ilişkilerde çatışmaları azaltan ve sosyal uyumu destekleyen önemli bir unsurdur. Kùltürler ve diller arasında farklı biçimlerde ifade edilse de özür içeren kalıp sözler, toplumsal normlara uyum sağlamada ve sosyal ilişkileri onarmada önemli bir görev üstlenir. Bu tür ifadeler yalnızca pişmanlığı dile getirmekle kalmaz, aynı zamanda karşı tarafın duygularını dikkate alma ve sorumluluk üstlenme işlevi de görür.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında özür bildiren kalıp sözler, karakterlerin sosyal statülerine ve içinde bulundukları durumlara göre kimi zaman doğrudan bir pişmanlık ifadesi kimi zaman da bir ironi göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Özür bildiren kalıp sözlerin hikâyelerdeki kullanımı, toplumsal yapının ve değerlerin anlaşılmasında açısından da önem taşımaktadır. Eserde tespit edilen özür bildiren kalıp sözler şunlardır:

A

affedersin

“Kızım, *affedersin* yavrum..” (50).

K

kusura bakmayın

“*Kusura bakmayın.*” (s. 16).

“Haydar öksürmeye başlayınca Sadi, ‘*Kusurumuza bakmayacaksın* efendi ağa, senin gibi pefesüre böylesi layık değil amma...’ diyerek sırtır, böylece teker meker tozarlardı.” (s. 53).

“*Kusura bakmayın.*” (s. 88).

“*Kusura bakmasınmış.*” (s. 105).

kusura kalmayın

“ ‘Aman *kusura kalmayın* o daha cahil,’ diye yalvarmaya durmuş.” (s. 141).

3.3.9. Şaşıрма ve Duygu İfadeleri Bildiren Kalıp Sözler

Şaşıрма ve duygu ifadeleri bildiren kalıp sözler, toplumda yaşanan olgulara anında verilen tepkileri yansıtmaktadır. Bu tür ifadelerin bireysel duygularla sınırlı kalmaz, aynı zamanda kültürel yapının ve ortak toplumsal reflekslerin dili üzerinden ortaya koymaktadır. Şaşıрма ve duygu bildiren kalıp sözler; sadece bir anda hissedilen duygunun değil, toplumun ortak hafızasında yer edinmiş kültürel değerlerin de dışavurumudur.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında şaşıрма ve duygu ifadeleri bildiren kalıp sözler özellikle şaşkınlık, hayret, üzüntü ve sevinç gibi durumları ifade eder. Hikâyelerde yer alan bu kalıp ifadeler, karakterlerin iç dünyasını ve toplum içindeki iletişim biçimlerini anlamak açısından önemli veriler sunmakta, aynı zamanda Türkçenin sözlü anlatım geleneğini yansıtmaktadır. Eserde tespit edilen şaşıрма ve duygu ifadeleri bildiren kalıp sözler şunlardır:

B

bak sen

“Bi gidiyim Bursa’ya, o zaman **bak sen.**” (s. 148).

“İşte o zaman **bak sen.**” (s. 148).

bir görsen

“**Bir görsen** tam şenlik.” (s. 38).

“**Bir görsen**, kara desen kara, küçük desen küçük.” (s. 139).

“Amanın o kızları **bir görsen.**” (s. 139).

bir güzel

“Adını soyadını **bir güzel** söylediler.” (s. 13).

“Durumu anlattı **bir güzel.**” (s. 33).

“İkisinin ismi birleşince **bir güzel** isim eder amma ikisi birleşse bir adam etmez.” (s. 34).

“Aziz Efendi o gece önüne gelen ne varsa **bir güzel** yedi.” (s. 40).

“Yemişler yumurtalı dürümlerini **bir güzel.**” (s. 144).

“Tamam dedikleri ne varsa **bir güzel** işlediler.” (s. 160).

H

hey Allah'ım

“Ne yapsam, *hey Allah'ım!*” (s. 12).

M

müjdem var

“Abi bir *müjdem var.*” (s. 12).

N

ne ara

“*Ne ara* eve geldim?” (s. 20).

“*Ne ara* yatağa yattım?” (s. 20).

“O kara oğlan *ne ara*, ne zaman buldu, ne zaman yaptı bu işi, ben uyur muydum?” (s. 158).

V

vay

“*Vay* yavrum Aziz Efendi *vay* sen nasıl bir adammışsın ki Kral'ın en baş birinci kokusunun ta buralara getirmişsin.” (s. 37).

“*Vay* Haydar'a bak sen...” (s. 52).

“*Vay* anam başım fırlandı.” (s. 57).

“*Vay* benim kardaşlarım gelmiş.” (62).

“*Vay* dedi, kardaşıma bak.” (s. 63).

“*Vay* Güldanem *vay.*” (s. 79).

“*Vay* efendim okulda buna şöyle demiş öğretmenî.” (s. 89).

“*Vay* be, demek biliyormuş.” (s. 111).

““*Vay* yavrum Sülükçü, bizim bilemediğimiz işlerin mi var nedir?” demişler.” (s. 142).

“*Vay* demiş, Erkan'a bak sen.” (s. 142).

“*Vay* yalan dünya *vay.*” (s. 142).

“*Vay* yalan dünya!” (s. 142).

“**Vay** bu nasıl sakatlık.” (s. 154).

““**Vay,**’ demiş, ‘**Vay** yalan dünyada namusumuz ile imtihan da mı olacaktık?” (s. 158).

Y

yahu

“İfakat Hanım’ın cenazesinde bu kadınlar, gitti ömrüne doymadan dağ gibi avrat diye ortalığı inlettiler, gözümle gördüm **yahu!**” (s. 26).

yazıktır

“Aziz düşmüş işte bir kere, bir de biz vurmayaalım **yazıktır**, demediler.” (s. 45).

3.3.10. Uyarı ve Engelleme Bildiren Kalıp Sözler

Uyarı ve engelleme bildiren kalıp sözler, konuşmacının karşısındakini belirli bir davranıştan vazgeçirmeye yönelik anlık ve etkili ifadelerdir. Bu tür sözler, toplumsal tehlike algısının ve ortak değer yargılarının dilsel bir yansımasıdır.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında uyarı ve engelleme bildiren kalıp sözler, karakterlerin birbirine müdahale ettiği, sınır çizdiği sahnelerde öne çıkar. Eserde tespit edilen uyarı ve engelleme bildiren kalıp sözler şunlardır:

A

Allah’ını seversen

“Sen **Allah’ını seversen** ecik dur.” (s. 82).

aman ha

“**Aman ha** fazla sürüp de yengemle beni kötü etme.” (s. 35).

sakın ha

“İşte o gelenlerden gencecik bir kaymakam vardı dedi ki: **Sakın ha!**” (s. 88).

3.3.11. Onaylanma ve Kabullenme Bildiren Kalıp Sözler

Onaylanma ve kabullenme bildiren kalıp sözler, iletişimde karşılıklı anlayış ve uzlaşma sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür ifadeler sosyal ilişkilerde uyumun ve bireyler arası bağların güçlendirilmesinde etkili omaktadır.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında kullanılan onaylama ve kabullenme bildiren kalıp sözler karakterler arasındaki iletişimde karşılıklı anlayış ve uyumun kurulmasına

olanak tanımakta, okuyucunun metinle bağ kurmasını kolaylaştırmaktadır. Eserde tespit edilen onaylama ve kabullenme bildiren kalıp sözler şunlardır:

E

emrin olur

“‘Senin *emrin olur*,’ derken, eğilip kalkarak domates, biber verirken taksici ile ince ince dalga geçer gibiydi.” (s. 61).

H

haydi bakalım

“*Haydi bakalım* hayırlısı, diyerek girdi Deli Kadir’in dükkânına.” (s. 32).

“Bunu eritmemiz lazım Sadi, *haydi bakalım...*” (s. 56).

N

neyse

“*Neyse*, dedim.” (s. 19).

“*Neyse*, okula doğru yola çıktım.” (s. 19).

“*Neyse*, dedim.” (s. 19).

“*Neyse*, ben boyasında, cilasında değilim.” (s. 19).

“*Neyse*, maaş meselesi uzun, hiç girmeyelim.” (s. 50).

“*Neyse*, gel bakalım.” (s. 55).

“*Neyse* işte, Meliha ekmeği az yese de Kamber vermiş iki kızı yurda.” (s. 62).

““*Neyse* işte canım, acansı aç da dinleyek’ der.” (s. 91).

“*Neyse* lafı uzun etmeyelim.” (s. 140).

“*Neyse*, Sülükçü Mercedes’e kurulmaynan hemen sağa sola bakınır olmuş.” (s. 141).

“*Neyse*, indirmişler Pazar yerine Sülükçü’yü.” (s. 142).

““Eh, *haydi bakalım* öyle olsun,’ diyen Kız Fehmi cebini leblebiyle doldurdu Memnune’nin.” (s. 100).

Ö

öyle olsun

“Eh, haydi bakalım **öyle olsun,**’ diyen Kız Fehmi cebini leblebiyle doldurdu Memnune’nin.” (s. 100).

“Güzelim Ebru, öl de ölmezsem şerefsizim, sen ne dersin **öyle olsun.**” (s. 156).

öyle ya

“Sonra bizim ufakların okulları olacak, **öyle ya!**” (s. 147).

öyle ya da böyle

“**Öyle ya da böyle** yeşil işte.” (s. 11).

S

sen bilirsin

“Dükkânlar yıkılmayaydı iyi olurdu ya başkan, artık **sen bilirsin,** diyor.” (s. 30).

“Artık **sen bilirsin.**” (s. 106).

“Yanlış olduğunu belki en iyi **sen bilirsin** ama vazgeçmek elinde değildir.” (s. 113).

“Müslüm **sen bilirsin.**” (s. 143).

siz bilirsiniz

“Eh, demiş adam, **siz bilirsiniz.**” (s. 143).

T

tabii ki

“Ahmet **tabii ki** bilemezdi, bizim efendi cariyeye oyunu oynayarak onu hayatımızdan çıkarmaya çalıştığımızı.” (s. 128).

“Kocaman, bir tek harf; ‘Elif’ **tabii ki.**” (s. 136).

“Bursa gördü **tabii ki** havalandı puşt, demiş.” (s. 154).

tamamdır

“Hah işte o gevşemeyen bu kokuyu sürdün mü **tamamdır.**” (s. 39).

“Aha şuraları bir bezle aldık mı **tamamdır,** der ve camın önünde ne zamandan kaldığı bilinmez bez parçasıyla sağı solu silerdi.” (s. 53).

“Dükkânında makineyi koyacak yerin olsun, bir de boy aynasını astın mı **tamamdır.**” (s. 87).

“Eh, demişler, **tamamdır** bu iş.” (s. 143).

tamam işte

“E **tamam işte**, maaşın da var...” (s. 58).

tamam mı

“**Tamam mı** ula?” (s. 33).

“Haberler de, **tamam mı**?” (s. 91).

“Bu dükkândan ben giderim amma sana dokunanı yakarım, **tamam mı**?” (s. 96).

“Topu bilen adam kendini yormaz, rakibi yorar koç yeğenlerim, **tamam mı**?” (s. 147).

tastamam

“Başkanın dediklerini **tastamam** anladı da ‘selâtin cami’ ne demektir onu anlamadı.” (s. 27).

“Makyaj, gözlük, boynunda fular **tastamam**.” (s. 50).

“İşte **tastamam** onu diyom Canan.” (s. 90).

3.3.12. Hitap ve Nezaket Bildiren Kalıp Sözler

Hitap ve nezaket bildiren kalıp sözler, iletişimde toplumsal rolleri ve karşılıklı saygıyı pekiştirmektedir Bu yönüyle, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir araçtır.

Bozkırda Altmışaltı adlı hikâye kitabında yer alan hitap ve nezaket bildiren kalıp sözler anlatının duygusal derinliğini artırırken, sosyal ilişkilerin doğallığını ve toplumun değerlerini yansıtmaktadır. Eserde tespit edilen hitap ve nezaket bildiren kalıp sözler şunlardır:

E

efendim

“**Efendim** vatandaşa hizmet ettik de suç mu işledik?” (s. 26).

“Taksici hemen tombul tombul yuvarlanıp ‘Buyurun **efendim**,’ diyecek, Haydar ile kızı konacaklar taksinin koltuğuna.” (s. 50).

“Taksici ‘Peki **efendim**’ manasına boyun büküyor.” (s. 50).

“Nasıl olur **efendim**, bizim bu işimize ne buyrulur?” (s. 87).

“Bizim işimiz, düzenimiz de böyledir **efendim**.” (s. 88).

“Vay **efendim** okulda buna şöyle demiş öğretmeni.” (s. 89).

“Sonra **efendim**, haydi biraz daha kaç, gez bakalım diye salmışlar Bursa’nın sokaklarına.” (s. 140).

efendime söyleyeyim

“Fotokopi işi bitince Aziz Efendi eğilip bükülerek, ‘**Efendime söyleyeyim**,’ diyerek anlattı başkana kararını.” (s. 27).

“**Efendime söyleyeyim**, bizim milletimiz el iyisiydi.” (s. 72).

H

her zaman bekleriz

“**Her zaman bekleriz**.” (s. 16).

L

lütfen

“Ye, **lütfen** bir tane olsun ye.” (s. 134).

3.3.13. Sitem ve Öfke Bildiren Kalıp Sözler

Sitem ve öfke bildiren kalıp sözlerin anlatıdaki duygusal tonu belirlediğini ve anlatımı daha etkileyici kılmaktadır. Bu tür kalıp sözler, bireyin iç dünyasını ve toplumsal ilişkilerde yaşanan gerilimleri de yansıtmaktadır.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında geçen sitem ve öfke bildiren kalıp sözler karakterlerin bastırılmış duygularını dışa vurmasına olanak tanırken, anlatıdaki gerilim ve iç çatışmaları da görünür kılar. Eserde tespit edilen sitem ve öfke bildiren kalıp sözler şunlardır:

N

ne demek

“**Ne demek** köyümü hatırlıyorum?” (s. 117).

ne münasebet

“ ‘**Ne münasebet** efendim,’ diyerek annem kriz geçirirken babam ‘Müstahdem Hayrettin bir kızı vardı evet,’ diye yarı dalgın konuştu.” (s. 114).

neymiş efendim

“**Neymiş efendim**; Gülbeyaz’ın babası askerde çavuşmuş.” (s. 25).

“**Neymiş efendim**, İstanbul’da görmüş de, bizim camiler de öyle geniş bahçeli yerler olacaktı.” (s. 40).

S

sana ne

“**Sana ne** lan benim anamdan deyyus, der şahlanırsa ne olacak?” (s. 78).

Y

ya sabır

“‘**Ya sabır**, diyerek gece boyu kapı tıkırtısı kollayan Niyazi Usta sabah olunca kalktı.” (s. 98).

3.4. Yozgat Ağzına Ait Sözler

Bir milletin dili farklı lehçeler, şiveler ve ağızlar aracılığıyla zenginleşir ve çeşitlilik kazanır. Türkiye’de de farklı coğrafi bölgelerde hatta bazen aynı bölgenin farklı kesimlerinde dahi değişiklik gösteren ağızlar, halkın kendine özgü konuşma biçimlerini ve kültürel mirasını yansıtır. Gültekin Karaağaç (2013), ağız kavramını, “Belirli bir dili konuşan bir grup, konuşmalarında başka bir gruptan açıkça farklılık gösteriyorsa, farklı ağızları konuşuyorlar demektir. Bir ağız, aynı dilin diğer bölgelerinden ayrılan kullanımlardır. Eğer farklılık yalnızca ses bilgisi düzleminde ise, bu bir ağız olarak adlandırılır” şeklinde tanımlamaktadır (s. 76). Türkiye Türkçesi ağızlarına yönelik derleme çalışmaları XIX. yüzyıldan itibaren yoğunluk kazanmış; bu alan hem ses ve biçim hem de söz varlığı açısından dikkat çekici örnekler sunmuştur. Bu doğrultuda, Ahmet Caferoğlu (1941), Anadolu ağızlarının dil araştırmaları için eşsiz malzemeler sunduğunu ifade etmiş ve halk söyleyişlerinde yer alan kelimelerin, Türkçenin tarihsel gelişim sürecine ışık tuttuğunu vurgulamıştır (s. 15–25). Leyla Karahan (1996), Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması adlı çalışmada Yozgat ağzını, Batı Grubu ağızları içerisinde değerlendirmiştir. Bu grup, ağız özellikleri bakımından Türkiye’nin iç batı ve orta bölgelerinde yoğunlaşmakta olup, fonetik ve morfolojik benzerliklerin yanı sıra söz varlığı

açısından da ortak özellikler sergilemektedir (s. 42–46). Yozgat ağzı da bu grubun karakteristik özelliklerini taşımakla birlikte, kendine özgü deyim ve kelime kullanımlarıyla bu bütünlük içinde ayrı bir renk oluşturmaktadır. Batı Grubu ağızlarında, özellikle kırsal yaşamla iç içe gelişmiş bir kelime hazinesi görülür. Tarım, hayvancılık, günlük pratikler ve yerel geleneklerle ilgili çok sayıda yerel sözcük kullanımı dikkat çeker. Ayrıca bazı kelimeler standart Türkçedeki anlamlarının dışında veya farklı biçimlerde kullanılmakta, bu da yöresel söz varlığının zenginliğini göstermektedir. Yozgat ağzında kullanılan pek çok sözcük, sadece o bölgeye özgüdür ve kültürel belleğin bir parçası olarak dilde yaşamaya devam etmektedir.

Mustafa Çiftci de “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında Yozgat ağzına ait sözlere yer vererek bölgenin kendine özgü dil zenginliğini ortaya koymaktadır. Yazar, karakterlerinin konuşmalarında ağız özelliklerine yer vererek hikâyelerine gerçekçi bir hava katmaktadır. Bu yönüyle Çiftci’nin hikâyeleri yalnızca edebî eserler olmanın ötesinde, Yozgat yöresinin sözlü kültürünü kayıt altına alan önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Yozgat ağzında kullanılan sözler sadece dil zenginliği sunmakla kalmaz aynı zamanda bölge halkının yaşam biçimini, geleneklerini ve sosyal yapısını da yansıtır. Eserde kullanılan Yozgat ağzına ait sözler; bölge insanın düşünce yapısını, yaşam tarzını ve sosyal ilişkilerini yansıtır. Çiftci’nin üslubu, Yozgat yöresinin söz varlığı açısından zenginliğini ortaya koyarken bu sözlerin unutulmasını önleyerek kültürel belleğin gelecek nesillere aktarılmasına da katkı sunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde eserde geçen Yozgat ağzına ait sözleri taranarak ağız özellikleri çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Böylece hem eserdeki Yozgat ağzına ait sözler tespit edilecek hem de Türkçenin söz varlığının zenginliğinin ortaya çıkmasına katkıda bulunulacaktır. “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında yapılan inceleme sonucunda Yozgat ağzına ait 83 sözün tespit edilmesi, eserin halk kültürüyle ve yerel dille olan bağını ortaya koymaktadır. Bu durum, hem anlatının özgünlüğünü artırmakta hem de Anadolu’nun dil zenginliğini yansıtmaları bakımından önemli bir kültürel katkı sunmaktadır. Eserde Yozgat ağzına ait sözlerin kullanımı, yazarın yerel kimliği edebî metne başarıyla taşıdığını göstermektedir.

Eserde tespit edilen Yozgat ağzına ait sözler, sözlük sırasına göre cümle içindeki kullanımlarıyla ve sayfa numaralarıyla aşağıda gösterilmiştir.

A

aha: “İşte, orada, hemen şurada, bu.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“**Aha**, bana baksana.” (s. 18).

“**Aha** Aziz Efendi’yi yollara düşürdün.” (s. 40).

“ ‘**Aha** şuraları bir bezle aldık mı tamamdır,’ der ve camın önünde ne zamandır kaldığı bilinmez bez parçasıyla sağı solu silerdi.” (s. 53).

“Ben **aha** şu ceketimi satar okuturum bunları kız, duyuyon mu?” (s. 73).

“**Aha** orda küflü dükkân, **aha** burada okul, ders, sıcak ev...” (s. 74).

“**Aha** adı, **aha** sanı, **aha** numarası.” (s. 81).

“**Aha** burda da benim düzenimi bozdular.” (s. 94).

“**Aha** ben gidiyom.” (s. 94).

“Ulan cahil kafa, ne kurup döküyon, **aha** şurda Eczaneci Selim Efendi var ya demiş.” (s. 143).

B

bi: “Bir.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“‘Ölecem zannediyoum, **bi** baksan?’ dedi.” (s. 56).

bellemek: “Zannetmek, sanmak.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Sen ne **belledin**, Bursa diyon, ne diyon, demiş.” (s. 154)

bo: “Şaşma, korku, pişmanlık, beğenmeme, öfke, acıma bildirir ünlem.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“**Booo**, onun hesabı tamamdır.” (s. 64).

C

cıncık: “Camdan ve porselenden yapılmış şey.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Bu mavi gözlere Elif olsaydı ‘**cıncık** mavisı’ derdi.” (s. 131).

“Annem olsaydı ‘Ne demek **cıncık**, boncuk de oğlum, nereden öğreniyorsun böyle şeyleri’ derdi.” (s. 131).

“Ama bence bu İngiliz’in gözü basbayağı **cıncık** mavisiydi.” (s. 132).

“Zaten onlar el ele verip beni bu hale getirdiler sevgili **cıncık** gözlü doktorum.” (s. 132).

cücük: “Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Eniğinden **cüçüğüne**, okumuşundan kara cahiline, köylüsünden kentlisine, burcu burcu kokuyu kim istemez?” (s. 32).

C

çığrmak: “Türkü söylemek.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Ben boyuna posuna türkü **çığrmaya** başladım.” (s. 12).

“Güldane türkü **çığrmayı** bırakmıştır.” (s. 81).

“Şahin bağda, bahçede erkek eşek sesiyle türkü **çığırıp** gezdiği yeter.” (s. 90).

“Ben zaten bir şey yapabilecek olsam yıllarca parlak kâğıtlara bakarak, kütüphanelerin rafları arasında kendi kendime Elif türkü **çığırarak** dolaşır mıydım?” (s. 114).

çiğit: “Çekirdek.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Ben **çiğitten** yetiştim.” (s. 10).

çörtük: “Yabanî armut, ahlat.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Şöyle kıvrıcık, kızıl saçları, hele oturup kalkarken peçete katlar gibi narin narin elbise düzlemeleri, Erkan’la ucundan, kıyısından bakışmaları falan, buranın bahçelerinde yetişen **çörtük** eriklerden değil de uzak yerlerden gelen portakallar gibidir.” (s. 139).

D

diyeşet: “Ölümler için söylenen şarkı, ağıt, mersiye.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Hangi köyde hangi kadın ‘**diyeşet**’ okur?” (s. 24).

“Aziz Efendi hemen devreye girer, cenaze evinde ağıt yakmaları için yanık yanık ağlayan yaşlı kadınları bulur, ‘**diyeşet**’ söyler, sonra cenaze sahibine ne lazımsa tek elden ve hızlıca ‘Adam dediğin şahbaz olacak’ diyerek anında yerine getirirdi.” (s. 25).

E

ecik: “Az, çok az, azıcık, biraz, küçücük.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Bugünlerde midem ağrıyor da **ecik**, dedim.” (s. 14).

“Sadi ben seni bilirim, **ecik** serin dur.” (s. 52).

“**Ecik** senin gibi olsalar.” (s. 61).

“Sen Allah’ını seversen **ecik** dur.” (s. 82).

“**Ecik** sabredek bakalım beraberce.” (s. 82).

eh: “Peki, evet, tamam, olur.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“**Eh**, demiş Refet Efendi, haydi kalkalım.” (s. 81).

“**Eh** demişler, garip aldatması kolay.” (s. 141).

“ ‘**Eh**’ demiş mercedestekiler, ‘sür bakalım bulalım şu Sülükçü Müslüm’ü.’ ” (s. 82).

“ ‘**Eh**’ demiş adam, ‘siz bilirsiniz.’ ” (s. 142).

elekçi: “Kavgacı, küfürbaz, çingene, mizaçlı.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Vicdanın yok anladık, ya merhametinde mi yok **elekçinin** kızı diyeceğim.” (s. 18).

“Gel bakalım kız **elekçi**.” (s. 105).

emmi: “Amca.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Benim sınav işi vardı ya **emmi**.” (s. 84).

F

fırlanmak: “Başı dönmek.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Vay anam başım **fırlandı**.” (s. 57).

fışkı: “Ahlaksız, arsız, yapışkan (genellikle kadın ya da kızları aşağılamak için).” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Kız **fışkılar**, şu giden öğretmenın adı Neriman mı?” (s. 13).

“Çamurda debelenin durun **fışkılar**.” (s. 43).

G

gene: “Yine.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“**Gene** bö gün.” (s. 95).

“**Gene** bö gün.” (s. 95).

gobel: “Yaramaz çocuk.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Zeliha sair zamanlarda ‘Yıldım bu **gobelin** şerrinden,’ diye derlendiği Erkan’ını götüreceklerini duyunca biraz salya sümük olmuş.” (s. 143).

“Neden dersin, bozkırın çocuğuna anası ‘**gobel**,’ der.” (s. 155).

H

heç: “Hiç.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“**Heç mi** bir şey öğrenmedin?” (s. 64).

“**Heç** anlatmasan da olur.” (s. 64).

he mi: “Evet mi , doğru mu?” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Bir yağdalı kız peşinde **he mi** bu kadar çile, derdim.” (s. 12).

“Sen ki bu zamana kadar kız defterini hiç açmadın **he mi**?” (s. 18).

“Sevdaya düşeni maymun saydın da oynadın, **he mi**?” (s. 18).

“Öyle tezgâh arkalarında düş kurmayla olmaz **he mi**?” (s. 18).

“Sen de inandın **he mi**?” (s. 41).

“Kadınlar, kızlar senden içde kokusu alacaklar da, hamama gidecekler de, hamam çıkışında bileklerine sürecekle, **he mi** Aziz Efendi?” (s. 42).

“Devlet dediğin ne için var, **he mi** kardaşım?” (s. 62).

“Profesör oldun, hatta emekli bile oldun **he mi**?” (s. 63).

“Onun işler tıkrındadır **he mi**?” (s. 64).

“Şimdi onun oğlu oldu, benim kapıma gelip el etek öper yardım diler, **he mi**?” (s. 78).

“Bu kadar mıydı senin erkekliğin, adamlığın, Ankara’da işi halletmen, **he mi** Refet?” (s. 79).

“Bunu yapanlar acep içine ne koyarlar da böyle datlı olur, **he mi** Hüsniye Bacı?” (s. 103).

“Biz okutalım, sen gerisine karışma diyorlar, **he mi**?” (s. 141).

“Demek topçu olacak **he mi**?” (s. 142).

“Bizim belimizden düşen sıpa şimdiden para kazanacak **he mi**, demiş.” (s. 142).

“‘Küt diye giderim **he mi**?’ demiş Erkan.” (s. 152).

“O kara oğlan **he mi**.” (s. 158).

hot: “Kalça kemiği.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Gelenlerin **hotu** düşmüş, götü çıkmıştır.” (s. 157).

K

kavat: “Yolsuz birleşmelerde aracılık eden erkek.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Be hey **kavat**, diyerek sövüyorlardı.” (s. 39).

“İşıl işıl yanıyon **kavat**, demezler mi?” (s. 147).

kiritmek: “İnat etmek, geri çekilmek, ayak diremek, huylanmak.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Haşa huzurdan, eşek olmuş, **kiritmiş**, inat etmiş, vermemiştir.” (s. 78).

ko: “Bırak, koy.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Madem niyetlendin, işi yarıda **koma**.” (s. 98).

“Elime geçirsem et kemik **komaz**, çürütmez miyim?” (s. 101).

Ö

öpçe: “Sırnaşık.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Kızım bu adama ‘**Öpçe** Sadi’ derler.” (s. 52).

“**Öpçe** derken?” (s. 52).

“**Öpçe** işte.” (s. 52).

“**Öpçe** işte.” (s. 52).

S

seme: “Aptal, sersem, budala.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Diğer iki çocuk biraz saf, biraz apili, biraz balık gibi **seme** şeylermiş.” (s. 144).

süzünmek: “Süzülmek.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Düşün bak, Avrupa görmüş, amma hâlâ gelinlik kız gibi **süzünürmüş**.” (s. 59).

S

şibi: “Ördek.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Ördek, **şibi** halt etsin.” (s. 146).

şo: “Şu.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“‘**Şo** tarafta,’ diyen Müslüm’ün tarif ettiği tarafa, Erkan’a doğru üfleterek yatmış yerine.” (s. 150).

Y

yaa: “Şaşma bildirir ünlem.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“**Yaa...**” (s. 56).

“İşte o yanık yer göze sürme gibi olur **yaaa.**” (s. 56).

“Memnune her seferinde ilk defa duyarmış gibi ağzını kocaman açarak ‘**Yaaa?**’ derdi.” (s. 56).

yağdalı: “Giysisi ve başı yağlı, kirli, pis kimse.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Bir **yağdalı** kız peşine he mi bu kadar çile, derdim.” (s. 12).

“Senin, benim gibi boynu **yağdalı**, tezek kokulu bir çarıklı değil.” (s. 36).

yoo: “Hayır, asla olamaz.” (TDK Çevrimiçi Derleme Sözlüğü).

“Haydar, ‘**Yoo**, hayır almadım,’ dedi ama taksici çoktan koklaya koklaya yürümeye başlamıştı.” (s. 56).

3.5. Argo İfadeler

Dil, bir milletin kültürel kimliğini oluşturan başlıca öğelerden biridir. Bu nedenle dilin farklı yapılarının özellikle yazılı edebiyat ürünlerinde kendine yer bulması, bir toplumun kültürel hafızasının edebî metinler aracılığıyla aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır. Edebî eserler, yalnızca estetik değer taşıyan anlatılar olmakla kalmayıp aynı zamanda içinde bulundukları toplumun kültürel özelliklerini ve dil yapılarını yansıtan belgelerdir. Bu bağlamda edebî metinlerde yer alan deyimler, ağız özellikleri, yerel söyleyişler ve argo ifadeler, halk dilinin canlı örnekleri olarak dikkat çeker (Bozkurt, 2013, s. 22).

Argo; genellikle belirli bir sosyal çevreye ait bireylerin kullandığı, standart dilin dışında kalan, mecazlı, örtük veya yer yer kaba söyleyiş biçimlerini kapsayan dil unsurlarını ifade eder. Toplumun özellikle alt kültür grupları tarafından şekillendirilen argo, bireylerin günlük yaşamdaki iletişim pratiklerine, sosyal ilişkilerine ve aidiyetlerine dair önemli ipuçları sunar (Gülensoy, 2001, s. 54). Bu nedenle argo, edebî eserlerde karakterlerin sosyo-kültürel konumunu yansıtmakla birlikte, eserin anlatı gerçekliğini derinleştiren işlevsel bir unsura dönüşür (Yüce, 2003, s. 67). Özellikle halk anlatıları ve hikâye türü metinlerde, argonun anlatı dili içerisindeki rolü daha belirgin hale gelir.

Mustafa Çiftci, çağdaş Türk hikâyeciliğinde Anadolu insanını, taşra yaşamını ve bu hayatın içinde şekillenen değer dünyasını sade bir anlatım ve zaman zaman mizahi bir üslupla eserlerine taşıyan önemli yazarlardan biridir. Yazarın anlatı dünyasında dilin sadeleşmesi, yerelleşmesi ve gündelik hayata yakınlaştırılması öne çıkan bir anlatım tercihidir. Bu doğrultuda deyimlere, yöre ağzına ait sözlere ve argo ifadelerle sıkça başvurulması karakterlerin inandırıcılığını artıran ve anlatıya otantiklik kazandıran temel özellikler arasında yer almaktadır (Demirtaş, 2020, s. 119; Ay, 2019, s. 89). “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabı da bu yaklaşımın açık bir örneğini sunmakta; Anadolu’nun bozkır coğrafyasına ait gündelik hayat pratiklerini ve insan ilişkilerini, argo başta olmak üzere zengin söz varlığı ile yansıtmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında yer alan argo ifadeler tespit edilmiştir. Bu söz varlığı unsurları eserde geçtiği bağlam içerisinde ele alınmış, sözlük sırasına göre cümle içindeki kullanımlarıyla birlikte, sayfa numaralarıyla aşağıda gösterilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında argo ifadeler içeren 220 söz varlığı unsuru tespit edilmiştir. Bu sayı, yazarın söz konusu dil unsurlarına önemli ölçüde yer verdiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Argo ifadelerin kullanım sıklığı, eserin söz varlığı açısından bu alanda oldukça zengin bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

A

anırmak

“Şerefsizim *anırdım* da *anırdım* ama kahpe anası nasıl bir anaysa artık, vermedi.” (s. 79).

“Zamanında çok esti, peşinde it oldum gezdim, eşek oldum *anırdım* o kadar yani.” (s. 82).

“Bağlarda içip içip *anırmalarına* son verecek.” (s. 98).

aptal

“Benim *aptallığım*, demiş.” (s. 154).

arıza

“Erkan başta biraz bozulmuş ama arkadaşları öyle *arıza* adamlar değilmiş.” (s. 150).

“Senin kız böylece *arızalıdır*.” (s. 158).

artık

“Bir gün gelip de babası da göçüp gidince bu dükkân *artığı* kendine kalmıştır.” (s. 72).

“Şimdi Ahmet denen sömürge **artığı** bu adamla başkaca maceralar yaşamak niyetindeysen ben Türkiye’ye dönerim ve bir daha adını ağzına almam.” (s. 127).

azman

“Bu avrat milletin en **azmanı** benim evdedir, bir dev anası Gülbeyaz ile iki yavrusu.” (s. 35).

B

beleş

“Beş lira dedik ya sana da üç liralık koyarız kardaşım, diyen Aziz Efendi, şırıngaya ‘şurrrup’ diyerek çektiirdiği esansı minik şişeye koyduktan sonra şırınganın içinde kalan Kara Kedi’yi ‘fis fis’ diyerek başındaki kalabalığa sıkar, ‘Bu da zekatımız sayılsın ey Ümmet-i Muhammed,’ diyerek cemaate ‘**beleş**’ Kara Kedi banyosu yaptırdı.” (s. 37).

bok

“Beni bir görseniz it **bokundan** bir dirhem sertim.” (s. 18).

“Senden bir **bok** olmaz, dedim kendime.” (s. 117).

“**Bok** gibi para harcamak yok.” (s. 147).

boklu

“Ben ki senin **boklu** donunu bile yıkadım, hâlâ da yıkarım.” (s. 82).

bok yemek

“Gel bakalım, dükkânın düzenin kuruluyken İzmir **boku yemek** neymiş?” (s. 105).

“Demek pavyon **boku yiyor**.” (s. 156).

boka sarmak

“Selim Efendi bakmış ki işin ucu **boka saracak**.” (s. 159).

buruşuk

“Cami diplerinde küflü köylülerin, **buruşuk** hacıların kahrını çekçeğime giderim festivale, biri olmazsa biri satılır.” (s. 38).

“Taksicinin ‘**buruşuk**’ dediği adam Haydar.” (s. 50).

“Yanındaki **buruşuk** kim?” (s. 50).

C

camız

“Annem dersen zaten **camız** yoğurdu gibidir.” (s. 9).

“Nerede öyle **camız** yoğurdu gibi avrat?” (s. 30).

“Kara kedin batsın vurguncu **camız**.” (s. 38).

“Aha şu **camız** gibi avrata desen ki ‘Al şuradan bir şişe iğde.’ ” (s. 42).

“Gülbeyaz iki tane **camız** gibi ekmek düşmanıyla kalsın bir başına” (s. 43).

“Kızları kendi gibi **camız** oldular.” (s. 43).

cazgır

“Gel çarşıda **cazgırlık** yap.” (s. 72).

cıvık

“Biraz **cıvık**.” (s. 43).

C

çıyan

“Ana değil ya bir akrapmış, bir **çıyan**, bir yılanmış.” (s. 79).

çökmek

“Yolcular gelir gelmez şükre, duaya **çöktüler** ama Gülbeyaz, Aziz Efendi’yle beraber eve gelen Kara Kedi kokusunu alır almaz ensesinden tuttuğu gibi banyoya götürdü” (s. 34).

çömez

“**Çömez** anaokulu öğretmenleri gibidir.” (s. 43).

çuvallamak

“**Çuvalladın** dedim kendime, hem de nasıl **çuvallama**.” (s. 130).

D

dana

“Dövülmüş **danalara** döndük.” (s. 56).

dangalak

“Beden eğitimi öğretmeni olacak **dangalak**, ben de sonradan öğrendim vallaha diye yeminler ediyor.” (s. 20).

deyyus

“Bir düzenimiz vardı belediye başkanı olacak **deyyus** bozdu...” (s. 45).

“Sana ne lan benim anamdan **deyyus**, der şahlanırsa ne olacak?” (s. 78).

“Bu Şahin olacak **deyyusun** yaptığı iş benim elime battı, ciğerimi yaktı, tırnağımı kırdı.” (s. 103).

“Sus lan **deyyus**, it bile yediği kaba pislemez, diye taş savurması Erkan’a.” (s. 159).

deli

“Azıcık **delidir**, alttan al.” (s. 32).

deli doktoru

“Türkiye’de ‘**deli doktoru**’ denilen bu insanların burada burada gördükleri saygı beni hep şaşırtmıştır.” (s. 122).

dingil

“Kebabı ecdadın mı gördü **dingil**?” (s. 142).

domuz

“Tina’nın kuzenleri, bira içmekten **domuz** gibi şişmiş amcaları ile içkili, danslı, sarhoşu ve kusmuşu bol eğlenceli bir tören sonunda evimize geldik.” (s. 137).

döl

“Ulan Enes olacak it **dölü!**” (s. 20).

“İyice vurun lan kahpe **dölleri**.” (s. 43).

“Bu oğlan benim has **dölümdür**.” (s. 83).

dürzü

“Oturmaktan götü göbeği patlamış **dürzüler**, varsa yoksa çay söylediler.” (s. 31).

“Hele **dürzünün** yediği naneye bak.” (s. 38).

“Seninki iyice **dürzülük** canım.” (s. 42).

E

edepsiz

“Ne halin varsa gör **edepsiz** şey, diyerek vazgeçerlerdi nasihatten.” (s. 26).

eşek

“Mayın tarlasında **eşek** oldum kaldım.” (s. 16).

“Sen de **eşek** değilsin ya.” (s. 29).

“Peşinden **eşek** oldum.” (s. 78).

“Zamanında çok esti, peşinde it oldum gezdim, **eşek** oldum anırdım o kadar yani.” (s. 82).

“Şahin’in bağda, bahçede erkek **eşek** sesiyle türkü çıkırıp gezdiği yeter.” (s. 90).

“Erkan da **eşek** değilse anlar anasına, babasına bakması gerektiğini, diye düşünmüş.” (s. 144).

“Öğretmeni ‘**eşek** herif’ der.” (s. 156).

eşek sıpası

“Bize değilse karına, yavruna acı **eşek sıpası**.” (s. 107).

eşşoğlu eşek

“Yanında kendi aklından kırıkları it ayağı yemiş gibi gezse başka bir işe yaramaz **eşşoğlu eşek**.” (s. 96).

F

fırıldak

“Cemil denen **fırıldak** ‘Kuran getir el basıyım bacanak.’ ” (s. 20).

“Bu **fırıldak** oğlan!” (s. 160).

G

gavat

“Saraylarda mı yetiştin, köşklerde, villalarda mı büyüdün **gavatın** kızı?” (s. 25).

“Hele **gavata** hele.” (s. 29).

H

horozlanmak

“O laflardan en güzellerini, düğüne derneğe yakışanlarını, telli duvaklı gelinlere, damat tıraşlı oğlanların **horozlanmalarına** yakışanlarını aldı, hayallere daldı.” (s. 89).

gebertmek

“Aslında vursam şu baba oğlu şurada **gebertsem**, diye de geçmiş aklından ya.” (s. 159).

göt

“Doktora gitmişsin de pekiyi olmuş hâlâ tavuk **götü** gibi kızarık duruyor baksana.” (s. 28).

“Üç kuruş maaşa talim eden **götü** yere yakın bir herifti.” (s. 29).

“Oturmaktan **götü** göbeği patlamış dürzüler, varsa yoksa çay söylediler.” (s. 31).

“Siz beni bilemediniz amma siz taksiye **götünüzü** koyar koymaz ben bildim.” (s. 51).

“Ula Haydar kardaşım şişe **götü** gibi gözlüğün var.” (s. 57).

“Gelenlerin hotu düşmüş, **götü** çıkmıştı, karasakız vurmak ister.” (s. 72).

“**Götüne** soğuk değsin de bak nasıl gelir.” (s. 102).

herif

“Üç kuruş maaşa talim eden götü yere yakın bir **herifti**.” (s. 29).

“Üzülme **herif**, dese.” (s. 29).

“Kadın, akşam **herif** eve gelince çay ister, çay isteyince acı çayı boş içmesin diye pasta börek yapıyor.” (s. 30).

“Bunu da fayton düdüğü gibi öten **herif** anlattı deel mi?” (s. 41).

“Bu saflık da sende gidecek **herif**.” (s. 41).

“Mesela şu giden **herif**...” (s. 42).

“Bekle ki sen iyi **herif** ol.” (s. 43).

“Bu **herifin** duracağı yok dedi.” (s. 59).

“Para olur da **herif** sülük peşinde gezmekten kurtulur, biz de essahtan bir eve çıkarsak kötü mü olur, demiş, ferahlamış.” (s. 143).

“Küflü **herif**, illetli, pis, diye ne biliyorsa saymış.” (s. 152).

İ

it

“Ulan sen kimsin eniştene Sansar diyon **it** otu.” (s. 12).

“Elin âlemin içinde **it** azarlar gibi azarlama beni.” (s. 13).

“Enes denen **it** eniği de lâl oldu, konuşmaz.” (s. 18).

“Beni bir görseniz **it** bokundan bir dirhem sertim.” (s. 18).

“Niyetim bizim **it** eniği Enes’in derslerini sormak, o sormada bulursam Handan ile havlet olmak.” (s. 19).

“Ulan Enes olacak **it** dölü!” (s. 20).

“Ayağını çeke çeke **itler** gibi sürün de ölme, öleme.” (s. 44).

“Dişine kan gelmiş **itler** gibi kokunun geldiği yere çevirmiş yönünü.” (s. 78).

“Zamanında çok esti, peşinde **it** oldum gezdim, eşek oldum anırdım o kadar yani.” (s. 82).

“Ama yook tabii Niyazi Ustamız işin adını koymuş, biz karşısında **itim** bile diyemeyiz.” (s. 92).

“**İt** otu adam gibi konuşmak haram mı sana, inat köpek.” (s. 92).

“Aç **itler** gibi donarım vallaha.” (s. 94).

“Ümmeti kapıya attım da **itler** gibi ayağını çeke çeke geberdi, de.” (s. 94).

“Tam kapıdan girecekken bir baktı ki Şahin **iti** içeride oturuyor.” (s. 106).

“**İt** gibi pişmanım baba.” (s. 107).

“**İt** ayağına dönmüş, demiş, hayret etmiş.” (s. 143).

“Biz bu **it** dirliğine alıştık.” (s. 149).

“Hayınlık etmiş de yuvasına dönen **itler** gibi kuyruğunu kısıtırıp sessizce inmiş babasının evine.” (s. 152).

“Acaba ben oğlana **it** derim, köpek derim, kara oğlan derim, adam yerine koymam, onun için mi başımıza sarıldı bu iş?” (s. 158).

“Sus lan deyyus, **it** bile yediği kaba pislemez.” (s. 159).

iblis

“Ulan çalışmadan haftalık mı alınır **iblis**.” (s. 13).

içine etmek

“Eve geldim, etrafıma baktım, sanki iki üniversite öğrencisi ev tutmuş ve sonra o evin *içine etmiş* gibiydik.” (s. 129).

illet

“Yalan söyler bu *illetli* Sülükçü.” (s. 147).

“Küflü herif, *illetli*, pis, diye ne biliyorsa saymış.” (s. 152).

K

kafası kırık

“*Kafası kırık* anlıycan.” (s. 15).

kahpe

“İyice vurun lan *kahpe* dölleri.” (s. 43).

“Şerefsizim anırdım da anırdım asma *kahpe* anası nasıl bir anaysa artık.” (s. 79).

kara cahil

“Eniğinden cücüğüne, okumuşundan *kara cahiline*, köylüsünden kentlisine burcu burcu kokuyu kim istemez.” (s. 32).

karasığır

“Ben acı çay değil ya zehir bulup zehir içsem Gülbeyaz denen *karasığır* kafasını çevirip bakmaz bile.” (s. 30).

karı

“Şimdi *karılara*, kızlara koku satacam diye yalanın bini bir para.” (s. 42).

“Kendine kızdı, ulan elin *karısı* olmuş, boyu kadar çocuk büyütmüş kadına ‘Güldanem’ denir mi Refet Efendi!” (s. 79).

kart horoz

“Yok dedim ben de , *kart horoza* para yok.” (s. 142).

kartlaşmak

“Zorla orta ikiye kadar okumuş, daha sonra ‘yaşı ilerleyip *kartlaşmadan*’ sanayiye çıkar verilmiş, ustası Deli Hurşit’in yanında dayak yiyerek eline bulaşan yağları üstüpye silerek, bazen ağlayıp bazen gülerek işi öğrenmişti.” (s. 97).

kıt

“Aziz Efendi ilmi yok, irfanı **kıt** bir adamdı ama dilinde sihir mi var, büyü mü var dedirtecek kadar tatlı dilliydi.” (s. 25).

kıvırtmak

“Millet anlamış ki, Sülükçü lafı **kıvırtmakta**.” (s. 142).

kırık

“Arkadaşları da kendi **kırıklarını** anlatmışlar.” (s. 151).

köpek

“İt otu, adam gibi konuşmak haram mı sana, inat **köpek**.” (s. 92).

“Odada bir oraya bir buraya gitti geldi ve ‘Senin içinde bir yerlerde Doğulu bir **köpek** var, ne zaman ısıracağını kimse bilemez,’ dedi.” (s. 129).

“Doğulu bir **köpek**!” (s. 129).

“Ben Doğulu bir **köpeksem** Ahmet ne?” (s. 129).

“Benim nereden geldiğini kestiremediğim ama sana göre içimdeki Doğulu **köpeğin** havlaması olan alışkanlıklarım var.” (s. 135).

“Acaba ben oğlana it derim, **köpek** derim, kara oğlan derim, adam yerine koymam, onun için mi başımıza sarıldı bu iş?” (s. 158).

kusmuk

“Tina’nın kuzenleri, bira içmekten domuz gibi şişmiş amcaları ile içkili, danslı, sarhoşu ve **kusmuğu** bol eğlenceli bir tören sonunda evimize geldik.” (s. 137).

“Üç ay içinde mastır denilen bol dipnotlu, akademik **kusmuktan** kurtuldum.” (s. 142).

küflü

“Cami diplerinde **küflü** köylülerin, buruşuk hacıların kahrını çekeceğime giderim festivale, biri olmazsa biri satılır.” (s. 38).

“De bakalım **küflü** Refet.” (s. 82).

“**Küflü** herif, illetli, pis, diye ne biliyorsa saymış.” (s. 152).

L

lan

“De **lan**.” (s. 12).

“Söyle **lan** nerde gördün?” (s. 13).

“Yok **lan**, dedim.” (s. 15).

“Yok **lan**, ne kızacağım.” (s. 21).

“İyice vurun **lan** kahpe döller.” (s. 43).

“Sana ne **lan** benim anamdan deyyus, der şahlanırsa ne olacak?” (s. 78).

“Onu görünce Sülükçü Müslüm ‘Ne oldu **lan**?’ demiş.” (s. 152).

“Babası ‘**lan**,’ der.” (s. 156).

“Yeter **lan**, demiş.” (s. 159).

M

mal

“Seme dediğim, yani ağzı açık, yani az biraz **mal**, azıcık da saf oluyor.” (s. 16).

maymun

“Sevdaya düşeni **maymun** saydın da oynadın, he mi?” (s. 18).

müptezel

“Refet deneni **müptezelin** oğulları birer zehir, birer fırtına olmuşlardır.” (s. 18).

O

odun

“Aziz Efendi bir kere daha anladı ki Gülbeyaz deneni **odunun** yontulup hizaya gelmesi mümkün değildir.” (s. 18).

P

paketlemek

“Babam bir ay içinde düğün edip **paketledi** ablalarımı.” (s. 10).

pezevenk

“Kuş akıllı **pezevenk**.” (s. 15).

“Halt eden Amerika’daki **pezevenkler**.” (s. 93).

“Ne demek hâşâ huzurdan **pezevenk** demek?” (s. 94).

piç

“Enes denen **piç** çırağımız her şeyi anlar gibi sırtıyor.” (s. 12).

“Şahin ah Şahin, bizim işimizi **piç** ettin Şahin!” (s. 15).

“**Piçler** beni ezmişler dedi.” (s. 44).

“Batmadan evvel, elimi kanatmadan evvel bileydin, Şahin böyle **piç** katır gibi bizi tepecek, o zaman ortaya çıkıp gelin getirir miydin?” (s. 103).

“Onun için millet ‘**Piç** Sevi’ diyor.” (s. 139).

“**Piç** Erkan diyenler boşuna demediler ya.” (s. 139).

“Ulan işte **Piç** Erkan değil mi altı üstü?” (s. 139).

“**Piçlik**, puştluk bellemiş.” (s. 140).

“Erkan nasıl bir **piç** bir bilsen.” (s. 154).

“Erkan, **Piç** Sevi Erkan!” (s. 160).

pis

“Küflü herif, illetli, **pis** diye ne biliyorsa saymış.” (s. 152).

puşt

“Piçlik, **puştluk** bellemiş.” (s. 140).

“Bursa gördü tabii ki havalandı **puşt**, demiş.” (s. 154).

S

sakız olmak

“Fakülte uzamış da uzamış, **sakız olmuş**.” (s. 9).

salak

“İyice **salak** âşık olmalıyım.” (s. 16).

“Ne Neriman’ı **salak**, dediler.” (s. 154).

sıçmak

“Babası nasıl sebat edip ekmeğine sarıldıysa o da artık essahtan adam sırasına yazılmak istiyorsa, içen, **sıçan** zibidilerden uzak duracak.” (s. 98).

sırıtmak

“Enes denen piç çırağımız her şeyi anlar gibi **sırıttıyor**.” (s. 12).

“Şimdi aynadan kendisine ısrarla bakan Sadi’nin yüzündeki **sırıtmayı** biliyor.” (s. 51).

“Bu **sırıتما** ne demektir?” (s. 51).

“Bu **sırıtmayla** taksici der ki ‘Ey baba-kız!’ ” (s. 51).

sıpa

“Düşün şimdiki **sıpaların** her şeyleri var.” (s. 53).

“**Sıpalarını** sorduğun kadar beni de sorsan azıcık.” (s. 83).

“Ama bir şımarık, bir tatlı **sıpa**, görmeli.” (s. 139).

“Bizim belimizden düşen **sıpa** şimdiden para kazanacak he mi, demiş.” (s. 142).

siktir etmek

“Onlar inanmaz ki, oynayamadı, topu beceremedi, Bursa’dakiler de bunu **siktir etti** derler.” (s. 151).

siktir git

“**Siktir git** oğlum evinin karının yanına.” (s. 106).

soytarı

“Cenaze evinde de işi **soytarılığa** döktün oğlum.” (s. 26).

sümsük

“Alsın bakalım ustamın **sümsük** kızını.” (s. 97).

sümüklü

“Hiç adam insan içine çıkacak halin var mı de bakalım Zeliha olacak **sümüklü**.” (s. 153).

sürtmek

“Erkan böyle ayağına bir yalan sargı ile **sürterken**.” (s. 153).

süprüntü

“Bıradır diye dilini damağının ortasına vura vura konuştuğu İngilizcesinde saklı terimler, tanımlar, dipnotlar ve ne kadar akademik *süprüntü* varsa Tina’yı içine çekmeye yetti.” (s. 127).

Ş

şerefi bozuk

“Ulan Cemil olacak *şerefi bozuk*.” (s. 20).

şerefsiz

“Yılan olur akar *şerefsizim*.” (s. 15).

“Midem delindi *şerefsizim*.” (s. 31).

“*Şerefsizim* anırdım da anırdım ama kahpe anası nasıl bir anaysa artık, vermedi.” (s. 79).

“Erkan demiş ki, ‘Güzelim Ebru, öl de ölmezsem *şerefsizim*, sen ne dersen öyle olsun.’ ” (s. 156).

U

“*Ulan* sen kimsin de eniştene Sansar diyon it otu.” (s. 12).

“*Ulan* çalışmadan haftalık mı alınır iblis.” (s. 13).

“*Ulan* yoksa.” (s. 13).

“*Ulan* Enes sen nesen?” (s. 13).

“*Ulan* bunlar nasıl düzenler.” (s. 13).

“*Ulan* ne azarı?” (s. 13).

“*Ulan* ne azarı?” (s. 13).

“Bak o kadar düşünüyorum, o kadar dert ediyorum da, demiyorum ki *ulan* o okula simidi kim verir.” (s. 15).

“Eh *ulan* Cemil, dedim, bunu da yaparsan gözümde iyice büyüsün.” (s. 15).

“Aklım çalışsa da desem ki, *ulan* Çetin sen bir dükkânı bekleyen ve Allah bilir dükkânın önünde ömrünü geçirecek bir adamsın.” (s. 15).

“*Ulan* neye bakacaksın?” (s. 17).

“*Ulan* bir çare derim, gözüme bakar.” (s. 18).

“**Ulan** Enes olacak it dölü!” (s. 20).

“**Ulan** şu başkanın babasını bilirim ben.” (s. 29).

“**Ulan** ben bu Kara Kedi’yi anlattığım gibi şu benim kızları anlatsam ikisi de birer ahu olur, ceylan olur, prenses olur, uçarlar da kapanın elinde kalırlar.” (s. 36).

“**Ulan** uyduruk avrat sana akıl danışanda suç.” (s.73).

“**Ulan** sen nereden çıktın, hayal misin düş müsün oğlum?” (s. 78).

“Kendine kızdı, **ulan** elin karısı olmuş, boyu kadar çocuk büyüttmüş kadına ‘Güldanem’ denir mi Refet Efendi!” (s. 78).

“**Ulan** bizimki de laf mı?” (s. 83).

“**Ulan** Ahmet, sen nereden çıktın dedim.” (s. 129).

“**Ulan** ben pisliğin içindeymişim ya, dedim.” (s. 130).

“**Ulan** işte Piç Erkan değil mi altı üstü?” (s. 139).

“Demiş ki, **ulan** kara cücük gel bakalım.” (s. 140).

“**Ulan** kim ne etsin senin sülüklerini?” (s. 141).

“**Ulan** sen bir sülükçün.” (s. 142).

“**Ulan** cahil kafa, ne kurup döküyon, aha şurada Eczaneci Selim Efendi var ya demiş.” (s. 143).

“**Ulan** topçu olunca adamı mı oldun?” (s. 147).

“**Ulan** Sülükçü’nün kara oğlana bak, demişler.” (s. 147).

“**Ulan** aferin, diyenler olmuş.” (s. 147).

“Hele iskender kebab yemişler ki, Erkan ‘**Ulan**,’ demiş, ‘Ben haftada bir kere bundan yesem top sahasını bir baştan bir başa dört dolanmazsam adam değilim.’ ” (s. 150).

“**Ulan** Sülükçü bir numara olmasın bu işte, diye Sülükçüyü sıkıştırmışlar.” (s. 154).

“Kebabı kendi alsa ‘**Ulan** sen kimsin ki kebab yersin Sülükçünün oğlu!’ ” (s. 157).

“**Ulan** hangi Erkan deyince de Sülükçü Müslüm’ün oğlu denilmiş.” (s. 158).

Y

yılan

“Ana değil ya bir akrapmış, bir çıyan, bir *yılanmış*.” (s. 79).

yırtınmak

“O geceden sonra, Erkan gidince Ebru ise zaten kapılıp gitmek için *yırtındığı* bir Erkan rüzgârından uzak kalacağına sevinmiş.” (s. 79).

yumurtlamak

“Bana dedi ki: ‘Çetin aklının dibindekini ben mi sorsam yoksa sen *yumurtlar mısın?*’ ” (s. 14).

Z

zıkkım

“Canan arkasından bağırdı: *Zıkkım* ye.” (s. 79).

zibidi

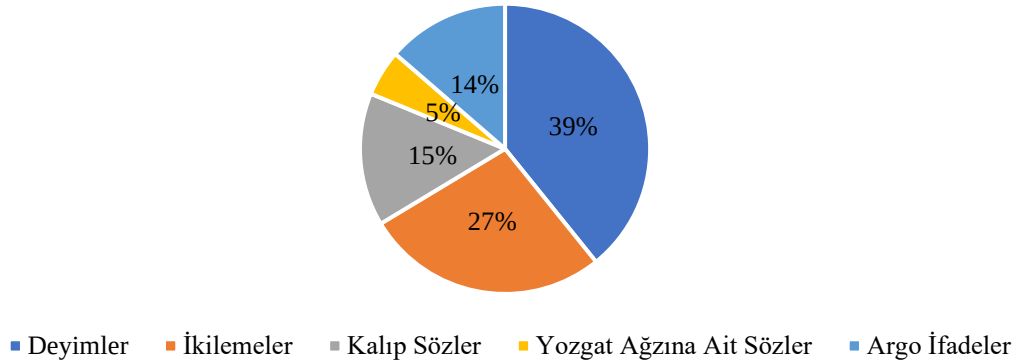
“Babası nasıl sebat edip ekmeğine sarıldıysa o da artık essahtan adam sırasına yazılmak istiyorsa, içen, sıçan *zibidilerden* uzak duracak.” (s. 98).

“Gel bakalım, Şahin *zibidisi*, karnı burnunda bir gelini böyle yataklara sermek ne demekmiş?” (s. 105)

4. SONUÇ

Bu tez çalışmasında; Mustafa Çiftci'nin “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabında yer alan deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, Yozgat ağzına ait sözler ve argo ifadeler ayrıntılı olarak incelenmiş, anlam alanlarına göre sınıflandırılmış ve sayısal verilerle desteklenerek değerlendirilmiştir. Mustafa Çiftci, eserlerinde Anadolu insanının gündelik yaşamını, yerel söyleyiş biçimlerini ve kültürel kodlarını yalın ama etkileyici bir anlatımla yansıtan önemli yazarlardandır. “Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabı da bu bağlamda halk dilinin, yerel söyleyişlerin ve kültürel öğelerin yoğun biçimde kullanıldığı metinlerden biridir. Eserin yalnızca edebî yönüyle değil, içerdiği söz varlığı unsurlarıyla da Türkçenin zenginliğini ortaya koyan dikkate değer bir kaynak niteliği taşıdığı görülmektedir.

Çalışmanın inceleme bölümünde eserdeki deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, Yozgat ağzına ait sözler ve argo ifadeler ele alınmıştır. Eserde 1.612 söz varlığı unsuru tespit edilmiştir. Söz varlığı unsurlarını 632 deyim (%39), 438 ikileme (%27), 239 kalıp söz (%15), 83 Yozgat ağzına ait söz (%5) ile 220 argo ifade (%14) oluşturmaktadır. (Grafik 4.1.)

Grafik 4.1. Eserde Yer Alan Söz Varlığı Unsurlarının Kullanım Oranı

Bu sonuçlar eserin günlük dilin kullanımı, yerel söyleyiş biçimleri ve yöre insanının kültürel dokusunu yansıtan unsurlarla zenginleştirildiğini göstermektedir. Deyimlerin ve ikilemelerin sıklığı anlatımın gücünü artırırken kalıp sözler, Yozgat ağzına ait sözler ile argo ifadeler eserde gerçekçi bir atmosfer oluşturarak okuyucuyla güçlü bir bağ kurulmasına olanak tanımaktadır. Bu söz varlığı unsurları, karakterlerin içinde bulundukları toplumsal yaşamı ve kültürel değerleri yansıtmaları bakımından da önemli bir işlev üstlenmektedir.

“Bozkırda Altmışaltı” adlı hikâye kitabı Türkçenin söz varlığı unsurlarından özellikle deyimler açısından büyük bir zenginlik barındırmaktadır. Eserin taranması sonucunda

toplam 439 deyim tespit edilmiştir. Kullanım sıklığına bakıldığında 344 deyim 1 kez, 50 deyim 2 kez, 25 deyim 3 kez, 8 deyim 4 kez, 3 deyim 5 kez, 5 deyim 6 kez, 1 deyim 7 kez, 1 deyim 8 kez, 1 deyim 10 kez, 1 deyim 11 kez olmak üzere 632 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Deyimlerin kullanımına dair sayısal veriler değerlendirildiğinde, yazarın anlatımını güçlendirmek ve hikâyelerine canlılık kazandırmak adına deyimleri bilinçli ve etkin bir şekilde kullandığı görülmektedir. Deyimler; Çiftçi'nin hikâyelerinde yalnızca anlatımı zenginleştiren bir unsur olarak değil aynı zamanda karakterlerin psikolojik derinliğini, olaylara bakış açılarını ve toplumsal değerlerini yansıtan işlevsel bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin “hayal kurmak,” “içi cız etmek” “kahrından ölmek” gibi deyimler, karakterlerin duygusal durumlarını ve tepkilerini okuyucuya doğrudan aktararak eserin anlatım gücünü artırmaktadır. Ayrıca deyimlerin sıklıkla kullanımı, hikâyelerdeki yerel ve kültürel atmosferi güçlendirerek iletilerin daha açık ve etkili biçimde anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Eserde deyimlerle birlikte anlamı pekiştiren bir başka söz varlığı unsuru olan ikilemelere de dikkate değer ölçüde yer verildiği görülmüştür. Eserin taranması sonucunda toplam 258 ikilemenin 438 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Hikâyelerdeki ikilemeler; aynı sözcüğün tekrarıyla kurulan ikilemeler (199), eş veya yakın anlamlı sözcüklerin tekrarıyla kurulan ikilemeler (97), karşıt anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemeler (76), biri anlamlı diğeri yakıştırma sözcüklerle kurulan ikilemeler (7), ikisi de yakıştırma sözcüklerle kurulan ikilemeler (15), yansıma sözcüklerle kurulan ikilemeler (28), aynı sözcüğün ön sesinin değiştirilmesiyle ve ses eklenmesiyle kurulan ikilemeler (10), biri olumlu diğeri olumsuz sözcüklerle kurulan ikilemeler (6) biçiminde sınıflandırılmıştır. Yazar, bozkırın kendine özgü atmosferini ve insan manzaralarını aktarırken yerel söyleyişlerden beslenen ikilemeleri ustalıkla kullanmış, bu yolla hem karakterlerin doğallığını yansıtmış hem de anlatımı renklendirmiştir. Bozkır yaşamının sade, içten ve yer yer melankolik doğasını yansıtan bu kullanımlar yazarın dili bir anlatı aracı olmanın ötesine taşıyarak onu bozkırın sesi ve ritmi haline getirdiğini göstermektedir.

Çiftçi, bozkır insanın dünyasını yansıtırken kalıp sözleri kullanmada da oldukça başarılıdır. Yazar; yerel kültürü ve halkın yaşam tarzını hikâyelere taşıyarak karakterlerin gerçekliğini güçlendirmiş, kalıp sözlerin kullanımıyla da bu dünyayı daha sahici bir hâle getirmiştir. Kalıp sözlerin anlatıdaki yaygın ve yerinde kullanımı, karakterlerin toplumsal kimliklerini ortaya koyarken okuru da anlatının içine çekmektedir. Böylece yazar bozkırın söz varlığı

unsurlarını, kalıp sözler bağlamında da edebî metne taşımayı başarmıştır. Eserde yapılan incelemede 100 kalıp sözün 239 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Hikâyelerdeki kalıp sözler; hayır dua ve iyi dilek bildirenler (22), dinî inanç bildirenler (22), beddua bildirenler (3), iltifat ve övgü bildirenler (32), yemin bildirenler (28), minnet, teşekkür samimiyet bildirenler (18), karşılama, selamlaşma ve uğurlama bildirenler (17), özür bildirenler (6), şaşırma ve duygu ifadeleri bildirenler (33), uyarı ve engelleme bildirenler (3), onaylanma ve kabullenme bildirenler (38), hitap ve nezaket bildirenler (11), sitem ve öfke bildirenler (6) biçiminde sınıflandırılmıştır. Eserde yer alan kalıp sözler, yalnızca anlatım zenginliği sağlamakla kalmayıp kültürel belleği ve toplumsal değerleri de metne taşımaktadır. Yazarın kalıp sözleri hikâyelerinde başarıyla kullanması, eserin edebî gücünü artırırken halk kültürünü yaşatma ve edebiyata taşıma noktasında da kayda değer bir katkı sunmuştur.

Yazar; söz varlığı unsurlarından Yozgat ağzına ait sözleri bilinçli ve işlevsel bir biçimde kullanarak bozkır insanının düşünce yapısını, hayata bakışını ve olaylara yaklaşımını güçlü bir şekilde yansıtmıştır. Yozgat ağzına ait sözlerin kullanımı karakterlerin inandırıcılığını artırmakla kalmayıp taşra insanın iç dünyasını, gündelik ilişkilerini, konuşma alışkanlıklarını ve kültürel duyarlılıklarını da görünür kılmaktadır. Eserde yapılan incelemede yöre ağzına ait 32 sözün 83 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Hikâyelerdeki Yozgat ağzına ait sözler, eserin söz varlığını zenginleştirmenin yanında anlatının ruhunu belirleyen önemli bir unsurdur. Karakterlerin ait oldukları coğrafyayı taşıyan sözlerle konuşmaları hikâyelere yerel bir kimlik kazandırmakta; taşranın kendine özgü yapısı, samimi ilişkiler ağı ve toplumsal dinamikleri etkili bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu özellik, “Bozkırda Altmışaltı”yı sıradan bir hikaye kitabı olmanın ötesine taşıyarak özgün bir edebî eser kimliğine kavuşturmakta, aynı zamanda Yozgat ağzına ait söz varlığını edebî düzlemde yaşatan nitelikli bir eser haline getirmektedir.

Eserin söz varlığı unsurları içerisinde argo ifadeler de önemli bir yer tutmaktadır. Eserde yapılan incelemede 83 argo ifadenin 220 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Karakterlerin büyük çoğunluğunun bu tür ifadelerle konuşturulması; yazarın özellikle bozkır insanının doğallığını, samimiyetini ve gerçekliğini yansıtmaya çabasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu söz varlığı unsurları yalnızca bireysel söyleyiş biçimlerini değil aynı zamanda taşra yaşamında kişilerarası iletişim biçimini ve toplumsal yapıyı da açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çiftçi’nin hikâyelerinde sıklıkla yer verilen argo ifadeler taşranın söz varlığını güçlü bir biçimde yansıtmakta; yöre insanının ruh dünyasını,

mizacını ve sosyal ilişkilerdeki samimi dil kullanımını görünür kılmaktadır. Böylece yazar, yerel kültürü sadece tema ve mekân üzerinden değil aynı zamanda dilin canlı ve işlevsel yönünü de kullanarak hikâyelerinin dokusuna yansıtmaktadır. Eserdeki bu söz varlığı unsurları hikâyelere gerçeklik, derinlik ve kültürel bağlam kazandırırken bozkır kültürünün sözlü mirasının edebî bir taşıyıcısı olma işlevini de üstlenmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular, eserin Türkçenin söz varlığına dair zengin ve çeşitli unsurları ortaya koyduğunu göstermektedir. Söz varlığı çalışmaları bir dilin zenginliğini, ifade gücünü ve kültürel çeşitliliğini ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Türkçenin söz varlığına yönelik yapılan her çalışma, dilimizin köklü yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın Mustafa Çiftci'nin dil ve anlatım özelliklerini daha yakından yansıtarak söz varlığı alanındaki akademik çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Akbulut, E. H. (2018). *Mustafa Çiftçi: “Ben kütüphanelere değil, pazar yerlerine talibim”*. Dünyabizim. <https://www.dunyabizim.com/mustafa-ciftci-ben-kutuphanelere-degil-pazar-yerlerine-talibim> (Erişim tarihi 15 Nisan 2023).
- Aksan, D. (1982). *Her yönüyle dil:3*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (2020). *Atasözleri ve seyimler sözlüğü: Deyimler sözlüğü-2* İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Türkçenin söz varlığı: Deyimler ve atasözleri sözlüğü* (4. bs.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akyalçın, N. (2007). *Türkçe ikilemeler sözlüğü: Tanıklı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alver, K. & Boz, D. (Ed.). (2017). *Mekân hikâyeleri*. Hece Yayınları.
- Ay, A. (2019). Mustafa Çiftçi'nin Hikâyelerinde Yerel Dil Kullanımı ve Anlatım Tarzı. *Türkoloji Dergisi*, 6(2), 85-96.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2014). *Türkçe dil bilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Bolat, T. (2020), Mustafa Çiftçi'nin hikâyelerinde taşra gerçekliği. *Çanakkale araştırmaları türk yıllığı*. 18(28), 119-145. <https://doi.org/10.17518/canakkalearaştırmaları.770606>
- Bora, T. & Çiftci, M. (2017). *Yengeler cumhuriyeti*. İletişim Yayınları.
- Bora, T. & Çiftci, M. (2019). *Enişte risalesi*. İletişim Yayınları.
- Bora, T. & Erkoçak, A. (Ed.). (2015). *Bir berber bir berbere*. İletişim Yayınları.
- Bozkurt, N. (2013). *Halk edebiyatı araştırmaları ve dil özellikleri*. Ankara:Akçağ Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1941). *Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme II*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çitfci, M. (2007). Mustafa Çiftci ilk öyküsü. *Aşkar Dergisi*. Sivas.

- Çiftci, M. (2012). *Adem'in Kekliği ve Chopen*. İletişim Yayınları.
- Çiftci, M. (2017). *Ah mercimeğim*. İletişim Yayınları.
- Çiftci, M. (2021). *Kalfa uykusu*. İletişim Yayınları.
- Çiftci, M. (2022). *Bozkırda Altmışaltı* [Arka kapak yazısı]. İletişim Yayınları
- Delice, H. İ. (2012). *Türkçe sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2010). *Türkçede söz varlığı ve anlam özellikleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demirtaş, B. (2020). *Mustafa Çiftçi'nin hikâyelerinde dil ve üslup özellikleri*. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, (94), 115-130.
- Duymaz, A. (2010). *Türkçede söz varlığı ve söz varlığının tasnifi üzerine*. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (30), 55-70.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Kutadgu Bilig incelemesi ve söz varlığı üzerine düşünceler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (1990). *Türk dilinde tarihî söz varlığı*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (1997). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin türk dili ve edebiyatı bölümleri için türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Erol, Ç. (2007). *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gencan, T. N. (2001). *Dil bilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gökdayı, H. (2008). *Türkçede kalıp sözler*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Gülensoy, T. (2001). *Argo ve Jargon Üzerine Bazı Görüşler*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (11), 53-59.
- Gülensoy, T. (2010). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Sözlükleri web sitesi. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi 12 Ocak 2024)
- Güneş, F. (2007) *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk dilinde ikileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türk dil bilgisi*. Ankara: Ekin Basımevi.

- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: DTCF Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hengirmen, M. (2005). *Türkçenin gücü ve söz varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hengirmen, M. (2023). *Deyimler sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimleri terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan L. (2006). *Türkiye türkçesi ağızları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (1999). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (1997). Folklorumuzda Dua ve Beddualar. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. (4), 99-121.
- Kaya, D. (2009). *Türk kültüründe beddua*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Cumhuriyet dönemi türk dili üzerine makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Star Gazetesi. (2020). Mustafa Çiftci ile Röportaj. <https://www.star.com.tr/yazarlar/mustafa-ciftci/>
- TDK, (2015). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (Erişim tarihi 10 Mart 2024)
- TRT 1. (2020). Gönül Dağı Dizi Tanıtımı. <https://www.trt1.com.tr/diziler/gonul-dagi> (Erişim tarihi 18 Ekim 2023)
- Türkiye Yazarlar Birliği (TYB). (2014). *Yılın yazar, fikir adamı ve sanatçıları ödülleri*. <https://www.tyb.org.tr> (Erişim tarihi 23 Şubat 2024)
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

- Yavuz, A. (2022). Mustafa Çiftçi'nin Bozkırda Altmışaltı kitabında yer alan halk kültürü unsurları. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys. (TULLIS)*, 7(2), 148-166. <https://doi.org/10.30568/tullis.1121819>
- Yüce, M. (2003). *Türkçede argo: Kaynakları, işlevleri ve özellikleri*. Türklük Bilimi Araştırmaları. (13), 63-78.

EKLER

Ek-1 Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	DEYİM	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	abayı yakmak	1	139
2	acı çekmek	1	129
3	aç kalmak	1	43
4	adam etmek	1	34
5	adam olmak	3	77, 147, 157
6	adam yerine koymak	3	14,157,158
7	âdet edinmek	1	87
8	adı geçmek	1	51
9	adı gibi bilmek	2	128, 155
10	adım atmamak	1	11
11	adını koymak	1	92
12	ağır oturmak	1	98
13	ağırdan almak	1	94
14	ağız dolusu	2	10, 20
15	ağız tadı	1	12
16	ağzı laf yapmak	2	10, 95
17	ağzının içine bakmak	1	76
18	ağzına almamak	1	38
19	ağzından laf almak	1	101
20	ağzının tadı kaçmak	1	36
21	akıl almak	1	153
22	akıl danışmak	2	42, 73
23	akıl etmek	1	40
24	akıl vermek	2	56, 76

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

25	akılda kalmak	1	123
26	akıldan çıkmak	1	160
27	akıp gitmek	5	47, 76, 78, 150, 151
28	aklı almamak	1	141
29	aklı başında	1	146
30	aklı çıkmak	2	72, 74
31	aklı ermek	1	36
32	aklına düşmek	1	44
33	aklına gelmek	11	13, 15, 16, 46, 88, 100, 102, 142, 148, 150, 151
34	aklından geçmek	3	89, 117, 159
35	aklı yatmak	1	106
36	âlem yapmak	1	98
37	altından kalkmak	1	133
38	alttan almak	1	32
39	anası ağlamak	1	65
40	anasını ağlatmak	1	127
41	apışıp kalmak	1	13
42	araya girmek	3	95, 127, 132
43	aslan gibi	1	106
44	ateş saçmak	1	46
45	avuç içi kadar	1	75
46	bal gibi	1	42
47	baldırı çıplak	1	27
48	bakış atmak	1	154
49	başına geçirmek	1	36
50	başına (...) gelmek	7	12, 102 (2), 130 (2), 137, 154
51	baş edememek	1	149

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

52	baş eğmek	1	128
53	baş tacı etmek	1	13
54	başına bela almak	1	75
55	başına bela olmak	1	44
56	başına çıkmak	1	92
57	başına dert olmak	1	135
58	başına sarmak	1	25
59	başına toplamak	1	142
60	başından geçmek	2	45, 130
61	başını bağlamak	1	49
62	başını beklemek	2	71, 142
63	başını dinlemek	1	140
64	başının çaresine bakmak	1	27
65	bayram etmek	4	23, 42, 55, 96
66	beyni kaynamak	1	43
67	bıçak gibi	1	112
68	bini bir paraya	1	42
69	bir dediğini iki etmemek	1	25
70	bir o yana bir bu yana	1	130
71	bire bin katmak	2	36,150
72	bok yemek	1	156
73	boncuk gibi	1	96
74	borç harç	1	87
75	boşa çıkmak	1	97
76	boş durmamak	1	18
77	boş vermek	3	61, 121, 124
78	boş yere	1	74

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

79	boyun eğmek	1	110
80	bölük pörçük	1	145
81	buz gibi	1	152
82	büyük laf etmek	1	12
83	canını sıkmak	2	53, 156
84	canı acımak	1	106
85	canı çekmek	1	106
86	canı sıkılmak	3	29, 81, 106
87	canı tez	1	15
88	can kulağıyla dinlemek	1	94
89	can yoldaşı	1	99
90	cesaret göstermek	2	114, 136
91	cıva gibi	1	140
92	ciddiye almak	3	61, 75 (2)
93	ciğerini yakmak	1	103
94	çekip çevirmek	1	144
95	çileden çıkarmak	1	25
96	çok gelmek	1	45
97	dağa kaldırmak	1	44
98	dağ gibi	1	26
99	dalga geçmek	6	12, 18, 61 (2), 112 (2)
100	dalıp çıkmak	2	30, 158
101	dalıp gitmek	1	10
102	davet etmek	1	135
103	dayak yemek	2	97, 106
104	dediği dedik çaldığı düdük	1	21
105	defter açmak	2	18, 153

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

106	deli olmak	1	103
107	derdine düşmek	1	15
108	ders yapmak	1	73
109	devreye girmek	1	25
110	dili dönmemek	1	39
111	diz çökmek	2	127, 157
112	dünür düşmek	1	55
113	düş kurmak	1	18
114	düşünüp taşınmak	1	30
115	düzen kurmak	4	77, 75, 149, 159
116	eğilip bükülmek	1	27
117	efendime söyleyeyim	2	27, 72
118	ekmeğini yemek	1	140
119	eksik olmamak	1	25
120	el açmak	1	34
121	ele geçirmek	1	101
122	ele geçmek	1	105
123	el ele vermek	1	132
124	el etek öpmek	1	78
125	el iyisi olmak	1	72
126	elinden gelmek	1	69
127	elinden tutmak	2	32, 140
128	elinde olmak	1	113
129	eline vur, ekmeğini al	1	59
130	el kadar	6	36, 78, 79, 87, 92, 102
131	el vermek	1	34
132	emek vermek	2	84, 99

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

133	emin olmak	1	51
134	esir etmek	1	14
135	etme eyleme	1	106
136	eyvallahı olmamak	1	106
137	fark etmek	2	133, 136
138	fırsat bulmak	1	69
139	fırsat kollamak	1	136
140	fikir almak	1	135
141	gel zaman git zaman	3	37, 97, 154
142	geri durmak	2	9, 35
143	gırla gider	1	95
144	gizli kapaklı	1	78
145	gol atmak	1	160
146	göçüp gitmek	1	72
147	gönül almak	2	75, 107
148	gör bak	1	54
149	göze görünmemek	1	20
150	göz açıp kapayana kadar	1	106
151	göz kırpma	1	144
152	gözleri dolmak	1	20
153	gözleri parlamak	1	38
154	gözü gönlü açılmak	1	94
155	gözü kör olsun	1	46
156	gözünde büyüme	1	64
157	gözünü açmak	1	66
158	gözünü dikmek	2	40, 58
159	gözünü karartmak	1	27

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

160	gözünün önünden gitmemek	1	151
161	gözüyle görmek	1	26
162	gurur duymak	1	115
163	gücü yetmek	3	37, 44, 76
164	güç bela	1	156
165	gülmekten kırılmak	1	151
166	gül gibi	1	90
167	gün görmüş	1	25
168	günleri sayılı olmak	1	57
169	gürültü çıkarmak	1	101
170	haber almak	1	149
171	haber uçurmak	1	35
172	haber vermek	3	29, 96, 160
173	haddi hesabı yok	3	44, 98, 146
174	hakkını vermek	1	129
175	hak etmek	1	120
176	hak vermek	1	129
177	halt etmek	10	18, 31, 93 (3), 94, 104, 107, 134, 146
178	halt karıştırmak	1	10
179	halvet olmak	2	19, 81
180	hasta etmek	1	127
181	haşa huzurdan	6	78, 88, 93, 94, 102, 159
182	hatırına gelmek	2	78, 145
183	hatırını saymak	1	72
184	havadan, sudan konuşmak	1	146
185	havalara uçmak	1	135
186	hava atmak	2	52, 142

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

187	hayale dalmak	1	89
188	hayal kurmak	3	14, 134, 146
189	hayatına girmek	1	126
190	hayatından çıkarmak	1	128
191	hayır dua etmek	1	33
192	hazır etmek	1	24
193	hesaba katmak	2	116, 134
194	hesap etmek	5	30, 60, 68, 107, 114
195	hesap tutmak	1	64
196	hınç almak	1	92
197	hikâye etmek	1	154
198	hizaya gelmek	1	29
199	hizmet etmek	1	28
200	hoşuna gitmek	2	68, 135
201	ısrar etmek	1	15
202	iç geçirmek	1	40
203	içi cız etmek	1	46
204	içi dışına çıkmak	1	102
205	içi geçmek	2	56, 90
206	içinden gelmek	1	107
207	içine çekmek	1	127
208	içine kapanmak	2	68, 112
209	ifadesini almak	1	105
210	iki arada bir derede	1	87
211	ileri gitmek	1	119
212	inan olsun	1	11
213	incik boncuk	1	146

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

214	inim inim inlemek	1	142
215	insan içine çıkmak	1	152
216	ipe dizmek	1	89
217	ipi koparmak	1	117
218	ipin ucunu kaçırmak	1	158
219	istifini bozmamak	1	39
220	işe karışmak	2	75, 92
221	işe yaramak	1	24
222	işin başı	1	153
223	işin içinden çıkamamak	1	107
224	işler tıklarında olmak	1	64
225	iş tutmak	1	77
226	iş vermek	1	62
227	iyi kötü	1	147
228	iz sürmek	1	19
229	kabuğunu çatlatmak	1	151
230	kabuk bağlamak	1	121
231	kadir kıymet bilmek	1	27
232	kafa sallamak	8	11, 45, 62, 95, 96, 115, 152, 153
233	kafası çalışmak	1	144
234	kafası karışmak	2	126, 144
235	kafası kazan olmak	1	158
236	kafasına dank etmek	1	130
237	kafasına koymak	2	59, 97
238	kafasını kaldırmamak	1	152
239	kafaya takmak	1	96
240	kafayı yemek	1	105

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

241	kahrır çekmek	1	38
242	kahrından ölmek	1	60
243	kana bulamak	1	36
244	kantarın topuzunu kaçırmak	1	155
245	kan ter içinde kalmak	2	19, 95
246	kapıyı açmak	1	88
247	kara kara düşünmek	1	84
248	kara Sevda	1	33
249	karar almak	4	128, 133, 136, 140
250	karar vermek	6	18, 6, 63, 123, 132, 159
251	karnı burnunda	2	101, 105
252	karşı gelmek	1	9
253	karşısına almak	1	71
254	karşısına dikilmek	1	58
255	kaş göz etmek	1	17
256	kayıplara karışmak	1	101
257	kayıtsız kalmak	1	51
258	kazın ayağı öyle değil	1	74
259	kazma gibi	1	89
260	kenara çekmek	3	105, 156, 158
261	kendi kendine	1	93
262	kendine gelmek	2	65, 131
263	kendini göstermek	1	128
264	kendi göbeğini kendi kesmek	1	21
265	kendini tutamamak	1	119
266	kesip atmak	1	92
267	Kına yakmak	1	94

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

268	kırk dökük	1	71
269	kıyak geçmek	1	77
270	kilo almak	4	135 (2), 147 (2)
271	kim bilir	1	73, 90
272	kitap kurdu	2	123, 126
273	koca bulmak	1	58
274	korktuğu başına gelmek	1	155
275	koynuna girmek	2	82, 83
276	kökü kurumak	1	38
277	kötü olmak	1	157
278	kriz geçirmek	2	113, 152
279	kulak asmamak	3	149, 151, 156
280	kulak tıkamak	1	155
281	kulak vermek	1	81
282	kurulu düzen	1	10
283	kurşun gibi	1	34
284	kusura bakmamak	2	53, 120
285	kuş gibi	3	16, 62, 121
286	kuvvet vermek	1	154
287	kuyruk sallamak	1	135
288	kuzu gibi olmak	1	106
299	küt diye	4	152 (4)
290	lafa karışmak	2	75, 91
291	laf açmak	3	16, 25, 62
292	laf etmek	3	129, 153, 155
293	laf yetiştirmek	1	26
294	lazım gelmek	1	32

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

295	lime lime olmak	1	46
296	lokum gibi	1	56
297	lüzum görmemek	1	87
298	makaraya almak	1	16
299	mal olmak	1	123
300	masal okumak	2	39, 73
301	merak etmek	2	19, 113
302	meseleyi açmak	1	61
303	methiye düzmek	1	38
304	mideye indirmek	1	96
305	mis gibi	1	97
306	murat almak	2	26, 99
307	nane yemek	1	39
308	ne gezer	1	14
309	nefes almak	6	34, 65, 98, 118, 121, 124
310	nefes nefese kalmak	1	127
311	nefsine yedirememek	1	139
312	ne hâlin varsa gör	1	26
313	ne münasebet	1	114
314	nikâh kıymak	1	25
315	not almak	3	119, 122, 136
316	not tutmak	1	120
317	of bile dememek	1	76
318	olan biten	2	144, 152
319	olan oldu	1	159
320	ömür geçirmek	1	15
321	ömür sürmek	1	41

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

322	önüne gelen	1	40
323	öyle olsun	1	14
324	öyle ya	1	147
325	parasını yemek	1	158
326	para etmek	1	153
327	pes etmek	1	45
328	peşinde koşmak	2	141, 146
329	peşine düşmek	5	11, 13, 79, 111, 154
330	peyda etmek	1	77
331	piç etmek	1	101
332	punduna getirmek	1	56
333	rahmet okumak	2	88 (2)
334	rast gelmek	1	26
335	rayına oturmak	1	49
336	renk vermemek	1	29
337	rezil olmak	3	81, 123, 157
338	ricada bulunmak	1	76
339	rol oynamak	1	114
340	saat gibi işlemek	1	97
341	sabrı taşmak	1	121
342	sağ olsun	1	64
343	sağlam durmak	1	85
344	sahip çıkmak	1	88
345	salavat getirmek	1	157
346	saymakla bitmemek	1	36
347	selam etmek	3	79, 125, 143
348	selama durmak	1	158

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

349	selam söylemek	1	32
350	selam vermek	4	27, 33, 157 (2)
351	sevda çekmek	3	11, 12, 15
352	sevdasına düşmek	1	18
353	ses çıkarmamak	4	34, 66, 102, 103
354	sıcak basmak	2	41, 43
355	sıkboğaz etmek	1	52
356	sıkıntı çekmek	1	61
357	sırası gelmek	1	68
358	sırtına geçirmek	1	18
359	sipariş etmek	1	135
360	sittin sene	1	34
361	soluğu kesilmek	1	145
362	soluk aldırmamak	3	49, 56, 68
363	soluk almak	1	158
364	son nefesini vermek	1	45
365	söz dinlemek	1	73
366	sözünü tutmak	1	73
367	süt gibi	1	136
368	sövüp saymak	1	156
369	şak diye	1	59
370	şifa bulmak	1	114
371	takılıp kalmak	1	113
372	takla atmak	1	65
373	talim etmek	1	29
374	taş kesilmek	1	157
375	tatlı dilli	1	25

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

376	tedirgin olmak	1	53
377	tek elden	1	27
378	telaş göstermek	1	114
379	telef olmak	1	88
380	tepki vermek	1	50
381	ter atmak	1	147
382	ters yüz etmek	1	74
383	tezgâh açmak	2	38, 41
384	tilki gibi	1	12
385	tokat yemek	1	104
386	tutunacak dalı olmamak	1	28
387	tuzla buz olmak	1	35
388	türkü çağırmak	3	12, 90, 114
399	türkü söylemek	1	89
390	türkü tutturmak	1	76
391	umudunu kesmek	1	106
392	umudu kırılmak	1	41
393	umurunda değil	1	111
394	umurunda olmamak	2	92 (2)
395	un ufak olmak	1	146
396	uykuya dalmak	1	34
397	uzak durmak	1	98
398	uzak tutmak	1	82
399	üstüne basmak	1	92
400	vakit geçirmek	3	68, 116, 146
401	varla yok arası	1	75
402	ver elini	1	76

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

403	veda etmek	1	63
404	vesile bulmak	1	18
405	vız gelmek	1	17
406	vız gelip tırıs gitmek	1	149
407	yalvar yakar olmak	1	101
408	yan yatmak	1	65
409	yarım kalmak	4	40, 58, 66, 130
410	yarım yamalak	1	76
411	yaş dökmek	1	66
412	yaşını başını almış	1	157
413	yelken açmak	1	111
414	yer almak	1	68
415	yere çalmak	1	16
416	yere sermek	1	151
417	yere yığılmak	1	69
418	yeri gelmek	1	11
419	yerine gelmek	1	58
420	yerine getirmek	1	26
421	yerini bulmak	1	89
422	yerinde duramamak	1	11
423	yerinden oynamak	1	144
424	yola çıkmak	3	18, 19, 65
425	yola düşmek	1	40
426	yolunu beklemek	1	46
427	yolunu tutmak	1	142
428	yol almak	1	47
429	yumruk kadar	1	158

Ek-1 (Devamı) Deyimlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

430	yuva yapmak	1	71
431	yuvarlanıp gitmek	1	140
432	yükünü çekmek	1	127
433	yük olmak	1	104
434	yüreği hop etmek	1	78
435	yüzük takmak	2	98, 135
436	yüzünü görmemek	1	122
437	yüzü kızarmak	1	113
438	ziyaret etmek	1	80
439	zihni bulanmak	1	141

Ek-2 Aynı sözcüğün tekrarıyla kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	İKİLEMELER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	acı acı	1	62
2	ağır ağır	6	19, 27, 31, 72, 83, 110
3	ağlaya ağlaya	1	45
4	aheste aheste	2	98, 107
5	aka aka	1	19
6	araya araya	1	88
7	arıyor arıyor	1	79
8	ayıp ayıp	1	58
9	ayrı ayrı	2	34, 105
10	azala azala	1	83
11	azar azar	2	39, 71
12	baka baka	7	50, 66 (2), 79, 88, 110, 131
13	bakıp bakıp	1	117
14	ballandıra ballandıra	1	153
15	becerikli becerikli	1	73
16	beyaz beyaz	1	154
17	bilmiş bilmiş	1	146
18	bir bir	10	52 (2), 59, 66, 89, 99, 104, 105, 133, 141
19	birer birer	2	46, 83
20	boş boş	2	38, 56
21	burcu burcu	1	32
22	buruş buruş	1	62
23	çaka çaka	1	97
24	çarpa çarpa	1	101
25	çeke çeke	2	44, 64

Ek-2 (Devamı) Aynı sözcüğün tekrarıyla kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

26	çıkara çıkara	1	145
27	çimdik çimdik	1	105
28	damar damar	1	57
29	damla damla	2	62, 110
30	derin derin	4	79, 95, 151, 159
31	diken diken	1	136
32	dişleye dişleye	1	120
33	diye diye	1	127
34	domur domur	1	95
35	doya doya	1	14
36	döne döne	2	42, 110
37	düşüne düşüne	1	147
38	erkek erkeğe	1	151
39	ezim ezim	1	44
40	el ele	1	132
41	gelip gelip	1	60
42	gevrek gevrek	2	56, 93
43	gıdım gıdım	1	43
44	gözüne gözüne	2	40, 94
45	güle güle	1	11
46	gümüş gümüş	1	89
47	gürül gürül	1	159
48	hain hain	1	94
49	halka halka	1	153
50	hanım hanımcık	1	125
51	hayran hayran	2	115, 153
52	hıçkırır hıçkırır	1	66

Ek-2 (Devamı) Aynı sözcüğün tekrarıyla kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

53	hınzır hınzır	1	82
54	hızlı hızlı	1	33
55	ılık ılık	1	99
56	ışıl ışıl	1	147
57	içip içip	1	98
58	ilmek ilmek	1	57
59	ince ince	3	50, 61, 145
60	iştahlı iştahlı	1	89
61	kalem kalem	1	89
62	kendi kendine	3	73, 93, 96
63	kırmızı kırmızı	1	28
64	kısa kısa	1	105
65	kıvrıla kıvrıla	1	142
66	kıvrım kıvrım	1	147
67	kocaman kocaman	1	105
68	koklaya koklaya	2	54, 60
69	kösös	2	29, 60
70	köy köy	1	25
71	küçük küçük	1	132
72	lime lime	2	46, 131
73	mahcup mahcup	1	46
74	nefes nefese	1	12
75	neler neler	3	17 (2), 46
76	neşeli neşeli	1	145
77	oradan oraya	1	102
78	oynaya oynaya	1	59
79	öve öve	1	25

Ek-2 (Devamı) Aynı sözcüğün tekrarıyla kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

80	parça parça	2	44, 122
81	pembe pembe	1	99
82	sabah sabah	2	65, 78
83	saf saf	3	38, 92, 145
84	sakin sakın	2	92, 143
85	sallandıra sallandıra	1	67
86	sallaya sallaya	2	105, 119
87	sert sert	1	94
88	sık sık	2	97, 110
89	sıka sıka	1	123
90	sıkı sıkı	6	65, 100, 111, 118, 126, 153
91	sıkıla sıkıla	1	144
92	sızım sızım	1	110
93	sora sora	1	128
94	söylene söylene	1	93
95	söve söve	1	153
96	taze taze	1	16
97	tombul tombul	1	50
98	top top	1	99
99	usul usul	6	10, 19, 30, 71, 80, 127
100	uzun uzun	8	57, 67 (2), 85, 155, 122 (2), 137
101	üzgün üzgün	1	125
102	vura vura	4	26, 88, 127, 142
103	yağmur yağmur	1	45
104	yalvara yalvara	1	37
105	yan yana	1	109
106	yanık yanık	1	25

Ek-2 (Devamı) Aynı sözcüğün tekrarıyla kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

107	yapsa yapsa	1	77
108	yavaş yavaş	21	15, 23, 37, 40, 44 (2), 46, 47, 57, 58, 91, 99, 104, 112, 123, 142, 144, 146, 150 (2)
109	yaza yaza	1	124
110	yoklaya yoklaya	1	91

Ek-3 Eş veya yakın anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	İKİLEME	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	adam insan	1	154
2	ağır aksak	1	83
3	ağrı sızı	2	56 (2)
4	bağırış çağırış	2	21, 152
5	bakış görüş	1	140
6	ballı kaymaklı	1	78
7	borç harç	1	87
8	boy pos	3	12, 35, 42
9	çarşı Pazar	1	104
10	çürük çarık	1	148
11	dağ bayır	1	58
12	dalgalı köpüklü	1	79
13	devir Devran	1	150
14	dikiş nakış	1	10
15	düğün dernek	2	89, 90
16	ebe dede	1	91
17	el ayak	2	94, 102
18	el etek	1	78
19	el yüz	1	31
20	enik cücük	1	32
21	et kemik	1	101
22	ev bark	2	50, 77
23	ev yurt	1	106
24	falan filan	1	19

Ek-3 (Devamı) Eş veya yakın anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

25	gelen geçen	2	41, 101
26	gelin kaynana	1	136
27	gezip tozmak	2	53, 97
28	gırgır şamata	1	150
29	gizli kapaklı	1	78
30	görmüş geçirmiş	1	30
31	gözü gönlü	1	94
32	haddi hesabı	2	44, 146
33	havadan sudan	2	124, 146
34	hesap kitap	1	32
35	inci boncuk	2	77, 146
36	kadir kıymet	1	27
37	kan ter	2	19, 95
38	karı kız	2	142, 156
39	kaş göz	1	17
40	kesip biçmiş	1	88
41	kıyı köşe	1	157
42	konu komşu	3	40, 95, 98
43	köşe bucak	1	34
44	köylü kentli	1	32
45	laf söz	1	91
46	mal davar	1	144
47	melul mahzun	2	123, 154
48	öpüşe koklaşa	1	154
49	pasta börek	1	30
50	para pul	1	144
51	sabi sübyan	1	29

Ek-3 (Devamı) Eş veya yakın anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

52	saçı başı	2	23, 92
53	salya sümük	3	133, 143, 158
54	sarmaş dolaş	1	82
55	sarıp sarmalamış	1	154
56	satıp savmak	2	34, 43
57	senden benden	1	154
58	sessiz sakın	1	75
59	sorup soruşturmak	1	87
60	şeker şerbet	1	31, 155
61	tanıdık bildik	1	55
62	telli duvaklı	1	89
63	torun tosun	1	80
64	toz toprak	1	53
65	ucundan kıyısından	1	153
66	un ufak	1	146
67	usul aksak	2	78, 153
68	usul yavaş	1	146
69	üstü başı	1	31
70	yalan yanlış	3	17, 36, 98
71	yalvar yakar	1	101
72	yeme içme	1	64

Ek-4 Karşıt anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	İKİLEME	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	alım satım	1	71
2	alıp verme	1	18
3	altı üstü	2	35, 139
4	ana baba	5	14, 142, 150 (2), 153
5	anne baba	2	75, 116
6	aşağıdan yukarıya	1	42
7	batıp çıkan	1	146
8	dalıp çıkmak	2	30, 158
9	dipten doruğa	1	142
10	dönüp durmak	2	42, 920
11	eniğinden büyüğüne	1	23
12	gelen giden	7	24, 65, 76 (2), 83, 94, 148
13	gelip giden	3	18, 24, 80
14	getir götür	2	91 (2)
15	gider gelir	1	91
16	gitti geldi	1	129
17	iyi kötü	1	147
18	kalkmış oturmuş	1	157
19	karı koca	1	99
20	koşar durur	1	146
21	oturmak kalkmak	2	25, 139
22	olan biten	9	75, 99, 129, 137, 143, 144, 152, 154, 159
23	öne arkaya	2	102, 103

Ek-4 (Devamı) Karşıt anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

24	sağ sol	21	16, 50, 53, 55, 57, 59, 61, 75, 89, 90, 101 (3), 141, 147 (2), 153, 155 (2), 156, 157
25	vara yoğa	1	94
26	varsa yoksa	3	9, 31, 59
27	yanıp söndü	1	88

Ek-5 Biri anlamlı diğeri yakıştırma sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	İKİLEME	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	bölük pörçük	1	145
2	çoluk çocuk	3	33, 72, 152
3	kaçak göçek	1	149
4	ufak tefek	1	75
5	yarım yamalak	1	76

Ek-6 İkisi de yakıştırma sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	İKİLEME	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	didik didik	1	120
2	ezim ezim	1	44
3	eciş bücüş	1	130
4	ıpıl ıpıl	1	147
5	ıvır zıvır	1	28
6	ivilini civilini	1	9
7	kımıl kımıl	1	72
8	kımırt kımırt	1	75
9	kıpır kıpır	3	89, 96, 145
10	şıkır şıkır	1	51
11	vart vart	1	41
12	yirci yirci	1	23
13	ziv ziv	1	140

Ek-7 Yansıma sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	İKİLEME	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	bıcır bıcır	1	104
2	çıtır çıtır	2	83, 97
3	dan dun	1	157
4	fıs fıs	5	33(2), 37, 38, 39
5	fısır fısır	3	25, 41, 147
6	fıkır fıkır	1	43
7	gacır gucur	1	30
8	hışır hışır	2	93, 96
9	inim inim	1	142
10	mırıl mırıl	3	105, 129, 151
11	pat pat	1	97
12	pıtır pıtır	2	17, 97
13	şakır şukur	1	17
14	şarıl şurul	1	98
15	takır tukur	1	124
16	tıpır tıpır	1	149
17	tısıl tısıl	1	90

Ek-8 Aynı sözcüğün ön sesinin değiştirilmesiyle ve ses eklenmesiyle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	İKİLEME	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	defter mefter	1	153
2	eylem meylem	1	27
3	izinsiz mizinsiz	1	126
4	nasılı masılı	1	60
5	şeker meker	1	151
6	teker meker	2	151, 71
7	tıkır mıkır	2	56, 151
8	tingir mingir	1	77

Ek-9 Biri olumlu diğeri olumsuz anlamdaki sözcüklerle kurulan ikilemelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	İKİLEME	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	alır almaz	1	34
2	girer girmez	1	89
3	görür görmez	1	89
4	kalkar kalkmaz	1	102
5	koyar koymaz	1	51
6	oldu olmadı	1	10

Ek-10 İkilemelerin türlerine göre sayısal dağılımı

İkilemeler	Sayı
Aynı Sözcüğün Tekrarıyla Kurulan İkilemeler	199
Eş veya Yakın Anlamlı Sözcüklerle Kurulan İkilemeler	97
Karşıt Anlamlı İkilemelerle Kurulan İkilemeler	76
Biri Anlamlı Diğeri Yakıştırma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler	7
İkisi de Yakıştırma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler	15
Yansıma Sözcüklerle Kurulan İkilemeler	28
Aynı Sözcüğün Ön Sesinin Değiştirilmesiyle ve Ses Eklenmesiyle Kurulan İkilemeler	10
Biri Olumlu Diğeri Olumsuz Anlamdaki Sözcüklerle Kurulan İkilemeler	6

Ek-11. Hayır dua ve iyi dilek bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	ağızlarının tadı bozulmasın	1	64
2	Allah affetsin	1	18
3	Allah seni başımızdan eksik etmesin	1	43
4	bereketi Allah'tan	1	99
5	darısı bize	1	98
6	el öpenlerin çok olsun	1	77
7	geçmiş olsun	1	45
8	hayır ola	1	77
9	hayırdır	3	83, 91, 103
10	hayırlı işler	1	16
11	hayırlısı	2	32, 52, 148
12	hayırlı olsun	2	98 (2)
13	inşallah	1	18
14	nur içinde yatsın	1	95
15	rahmet okumak	2	98 (2)
16	sabah ola hayrola	1	144

Ek-12 Dinî inanç bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	Allah'ım	1	110
2	Allah'tan	2	76, 143
3	Allah bilir ya	1	15
4	bir Allah	3	15 (3)
5	bismillah	1	79
6	evelallah	1	24
7	haşa	1	18
8	haşa huzurdan	6	78, 82, 88, 93, 94, 102
9	rahmetlik	2	64, 90
10	öte dünya	1	24
11	Yüce Mevlam	2	12, 32
12	Yüce Rabbim	1	35

Ek-13 Beddua bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	ciğeri ağzından gelsin	1	155
2	çamurda debelenin	1	43
3	gözü kör olsun	1	469

Ek-14 İltifat ve övgü bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	Aferin	4	88, 140, 109, 147
2	Aslanım	16	121 6, 31 (3), 32 (2), 60 (2), 78, 92, 104, 140, 141, 144, 151
3	dillerini yerim	1	13
4	kölesi olduğum	2	31, 32
5	kurban olduğum	2	56, 95
6	Maşallah	1	74
7	Mübarek	2	32, 56, 80
8	var ol	1	95
9	Yaşa	3	95, 104, 156

Ek-15 Yemin bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	hem vallaha hem billaha	3	13, 15, 42
2	inan olsun	2	11, 82
3	iki gözüm önüme aksın	1	82
4	Kuran getir el basıym	1	20
5	söz bir Allah bir	1	96
6	Vallaha	16	10, 11, 15 (2), 20, 27, 29, 32, 44, 94 (2), 102, 105 (2), 149 (2)
7	vallaha da billaha da	2	17, 30
8	yemin ediyorum	2	113, 124

Ek-16 Minnet, teşekkür ve samimiyet bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	çok şükür	1	64
2	iyi ki varsın	1	58
3	sağ ol	7	20, 29 (2), 83, 111 (2), 143
4	sağ olsunlar	1	64
5	Şükür	7	31 (3), 38, 43, 100 (2)
6	Teşekkürler	1	150

Ek-17 Karşılama, selamlaşma ve uğurlama bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	aleykümselam	1	78
2	Allaha ısmarladık	1	56
3	buyurun	6	19, 50, 62 (2), 84, 141
4	güle güle	1	11
5	hoş geldin	2	40, 83
6	merhaba	1	16
7	selam	2	27, 29
8	selamınaleyküm	2	24, 104
9	selamlar	1	16

Ek-18 Özür bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	affedersin	1	50
2	kusura bakmayın	4	16, 53, 88, 105
3	kusura kalmayın	1	141

Ek-19 Şaşırma ve duygu ifadeleri bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	bak sen	2	148 (2)
2	bir görsen	3	38, 139 (2)
3	bir güzel	6	13, 33, 34, 40, 144, 160
4	hey Allah'ım	1	12
5	müjdem var	1	12
6	ne ara		20 (2), 158
7	Vay	18	37 (2), 52, 57, 62, 63, 79 (2), 89, 111, 142 (5), 154, 158 (2)
8	Yahu	1	26
9	Yazıktır	1	45

Ek-20 Uyarı ve engelleme bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	Allah'ını seversen	1	82
2	aman ha	1	35
3	sakın ha	1	88

Ek-21 Onaylanma ve kabullenme bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	emrin olur	1	61
2	neyse	11	19 (4), 50, 55, 62, 91, 140, 141, 142
3	haydi bakalım	2	32, 56
4	öyle olsun	2	100, 156
5	öyle ya	1	147
6	öyle ya da böyle	1	1
7	sen bilirsin	4	30, 106, 113, 143
8	siz bilirsiniz	1	143
9	tabii ki	3	128, 136, 154
10	tamamdır	4	39, 53, 87, 143
11	tamam işte	1	58
12	tamam mı	4	33, 91, 96, 147
13	tastamam	3	27, 50, 90

Ek-22 Hitap ve nezaket bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	Efendim	7	26, 50 (2), 87, 88, 89, 140
2	efendime söyleyeyim	2	27, 72
3	her zaman bekleriz	1	16
4	Lütfen	1	134

Ek-23 Sitem ve öfke bildiren kalıp sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	KALIP SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	ne demek	1	117
2	ne münasebet	1	114
3	neymiş efendim	2	25, 40
4	sana ne	1	78
5	ya sabır	1	98

Ek-24 Kalıp sözlerin türlerine göre sayısal dağılımı

Kalıp Sözler	Sayı
Hayır Dua ve İyi Dilek Bildiren Kalıp Sözler	22
Dinî İnanç Bidiren Kalıp Sözler	22
Beddua Bildiren Kalıp Sözler	3
İltifat ve Övgü Bildiren Kalıp Sözler	32
Yemin Bildiren Kalıp Sözler	28
Minnet, Teşekkür ve Samimiyet Bildiren Kalıp Sözler	18
Karşılama, Selamlaşma ve Uğurlama Bildiren Kalıp Sözler	17
Özür Bildiren Kalıp Sözler	6
Şaşırma ve Duygu İfadeleri Bildiren Kalıp Sözler	33
Uyarı ve Engelleme Bildiren Kalıp Sözler	3
Onaylanma ve Kabullenme Bildiren Kalıp Sözler	38
Hitap ve Nezaket Bildiren Kalıp Sözler	11
Sitem ve Öfke Bildiren Kalıp Sözler	6

Ek-25 Yozgat ağzına ait sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	YOZGAT AĞZINA AİT SÖZLER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	Aha	12	18, 40, 53, 73, 74 (2), 81 (3), 94 (2), 143
2	Bi	1	56
3	Bellemek	1	154
4	Bo	1	64
5	Cıncık	4	131 (2), 132 (2)
6	Cücük	1	32
7	Çığırnak	4	12, 81, 90, 114
8	Çiğit	1	10
9	Çörtük	1	139
10	Diyeşet	2	24, 25
11	Ecik	5	14, 52, 61, 82 (+2)
12	Eh	4	81, 82, 141, 142
13	Elekçi	2	18, 105
14	Emmi	1	84
15	Fırlanmak	1	57
16	Fışkı	2	13,43
17	Gene	2	95 (+2)
18	Gobel	2	143, 155
19	Heç	2	64 (2)
20	he mi	15	12, 18 (3), 42, 62, 63, 64, 78, 79, 103, 141, 142, 152, 158
21	Hot	1	157
22	Kavat	2	39, 147
23	Kiritmek	1	78

Ek-25 (Devamı) Yozgat ağzına ait sözlerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

24	Ko	2	98, 101
25	Öpçe	4	52 (+4)
26	Seme	1	144
27	Süzünmek	1	59
28	Şibi	1	146
29	Şo	1	150
30	Yaa	2	56 (+2)
31	Yağdalı	2	12, 36
32	Yoo	1	56

Ek-26 Argo ifadelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

NO	ARGO İFADELER	SIKLIK	SAYFA NUMARALARI
1	Anırmak	4	79 (2), 82, 98
2	Aptal	1	154
3	Arıza	2	150, 158
4	Artık	2	72, 127
5	Azman	1	35
6	Beleş	1	37
7	Bok	3	18, 117, 147
8	Boklu	1	82
9	bok yemek	2	105, 156
10	boka sarmak	1	159
11	Buruşuk	3	38, 50 (2)
12	Camız	6	9, 30, 38, 42, 43 (+2)
13	Cazgır	1	72
14	Cıvık	1	43
15	Çıyan	1	79
16	Çömez	1	43
17	Çuvallamak	2	130 (2)
18	Dana	1	56
19	Dangalak	1	20
20	Deyyus	4	45, 78, 103, 159
21	Deli	1	32
22	deli doktoru	1	122
23	Dingil	1	142
24	Domuz	1	137
25	Döl	3	20, 43, 83

Ek-26 (Devamı) Argo ifadelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

26	Dürzü	3	31, 38, 42
27	Edepsiz	1	26
28	Eşek	7	16, 29, 78, 82, 90, 144, 156
29	eşek sıpası	1	107
30	eşşoğlu eşek	1	96
31	Fırıldak	2	20, 160
32	Gavat	1	29
33	Horozlanmak	1	89
34	Gebertmek	1	159
35	Göt	7	28, 29, 31, 51, 57, 72, 102
36	Herif	9	29 (2), 30, 41 (2), 43, 59, 143, 152
37	It	20	12, 13, 18 (2), 19, 20, 44, 78, 82, 92 (2), 94 (2), 106, 107, 143, 149, 152, 158, 159
38	Iblis	1	13
39	içine etmek	1	129
40	Illet	2	147, 152
41	kafası kırık	1	15
42	Kahpe	2	43, 79
43	kara cahil	1	32
44	Karasığır	1	30
45	Karı	2	42, 79
46	kart horoz	1	142
47	Kartlaşmak	1	97
48	Kıt	1	25
49	Kıvırtmak	1	142
50	Kırık	1	151

Ek-26 (Devamı) Argo ifadelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

51	Köpek	6	92, 129 (3), 135, 152
52	Kusmuk	2	137, 142
53	Küflü	3	38, 82, 152
54	Lan	9	12, 13, 15, 21, 43, 78, 152, 156, 159
55	Mal	1	16
56	Maymun	1	18
57	Müptezel	1	18
58	Odun	1	18
59	Paketlemek	1	10
60	Pezevenk	3	15, 93, 94
61	Piç	10	12, 15, 44, 103, 139 (3), 140, 154, 160
62	Pis	1	152
63	Puşt	2	140, 154
64	sakız olmak	1	9
65	Salak	2	16, 154
66	Sıçmak	1	98
67	Sırıtmak	4	12, 51 (3)
68	Sıpa	4	53, 83, 139, 142
69	siktir etmek	1	151
70	siktir git	1	106
71	Soytarı	1	26
72	Sümsük	1	97
73	Sümüklü	1	153
74	Sürtmek	1	153
75	Süprüntü	1	127
76	şerefi bozuk	1	20
77	Şerefsiz	4	15, 31, 79, 156

Ek-26 (Devamı) Argo ifadelerin sıklık sayıları ve sayfa numaraları

78	Ulan	33	12, 13 (6), 15 (3), 17, 18, 20, 29, 36, 73, 78 (2), 83, 129, 130, 139, 140, 141, 142, 143, 147 (3), 150, 154, 157, 158
79	Yılan	1	79
80	Yırtınmak	1	79
81	Yumurtlamak	1	14
82	Zıkkım	1	79
83	Zibidi	2	98, 105